

Kirjakaapeista asiakkaan pöydälle

Ari Lindström

Kirjakaapeista asiakkaan pöydälle

Tampereen yliopiston kirjasto 80 vuotta

Sähköinen julkaisu
ISBN 951-44-6530-X

Copyright ©2005 Tampere University Press

Myynti
Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto
puhelin (03) 3551 6055
fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
www.uta.fi/taju
<http://granum.uta.fi>

Ulkoasu – taitto ja kansi
Maaret Young

ISBN 951-44-6409-5

Vammalan Kirjapaino Oy
Vammala 2005

Sisällysluettelo

Esipuhe	7
Kirjaston syntyhistoria ja toiminta Helsingissä	9
Kirjaston toimitilat Tampereella	20
Kurssikirjat ikuisena kiistakapulana	30
Lainaustoiminta – kuiteista itsepalveluun	38
Lääketieteellisestä kirjastosta terveystieteiden kirjastoksi	43
Pyynikin periferiasta kampukselle	46
Kirjaston erityiskokoelmat	53
Tietotekniikka Tampereen yliopiston kirjastossa	59
Tampereen yliopiston kirjaston julkaisukeskus	65
Kirjaston rooli muutoksessa	70

Esipuhe

*T*ampereen yliopiston kirjasto täyttää tänä vuonna 80 vuotta. Tähän ikään ehtineellä on jo paljon kokemuksia ja muisteltavaa. On ilahduttavaa ja tärkeää, että Tampereen yliopiston kirjaston historiaa on nyt kirjattu ja tallennettu kaikkien luettavaksi.

Tampereen yliopiston kirjaston historiikki kertoo muutoista ja muutoksista. Kertomalla yksityiskohtia yhden kirjaston taipaleelta se samalla kuvaa hyvin sitä nopeaa ja valtavaa muutosta, joka on koskettanut viime vuosikymmeninä maailmanlaajuisesti kaikkia yliopistokirjastoja. Historiikista voi lukea, että Tampereen yliopiston kirjasto on selvinnyt tästä muutoksesta hyvin osaavan ja rohkean henkilökuntansa ansiosta. Uusiin haasteisiin on tartuttu, kun niiden aika on tullut.

Oman historian tunteminen on tärkeää, koska tulevaisuutta ei voi rakentaa tuntematta menneisyyttä. Vaikka eilispäivän ratkaisut eivät toimi enää tänään, niin aiemmin tehdyllä työllä on kuitenkin suuri merkitys tämän päivän kirjaston toimivuuden kannalta. Kirjaston menneisyys kulkee mukana myös kirjaston organisaatiokulttuurissa. Siksi oman kirjaston historian tunteminen tekee monet asiat ymmärrettäväksi.

Tampereen yliopiston kirjaston historiikin on laatinut FM Ari Lindström, joka ansaitsee työstään vilpittömät kiitokset. Suuren kirjaston historiikin laatiminen on vaativa tehtävä. Väistämättä kirjoittaja aina valitsee ne näkökulmat, joiden kautta hän kohdettaan kuvaa. Ari Lindström on onnistunut kuvaamaan hyvin kirjaston kehityskaaren Helsingin Messutalon vintillä säilytetyistä kirjakaapeista nykyaikaiseksi oppimiskeskukseksi ja kirjaston fyysisten seinien ulkopuolelle, käyttäjän omalle työpöydälle ulottuvaksi palveluksi.

Historiikin laatimiseen on saatu taloudellista tukea Majaaja-säätiöltä ja Suomen kirjastosäätiöltä. Tämä tuki on ollut suureksi avuksi. Historiikin julkaisee Tampere University Press, joka toimii kirjastossa nykyaikaisena tiedekustantajana. Kirjastossa ison työn historiikin eteen ovat tehneet Maija Ikonen ja Marianne Partanen, jotka ansaitsevat myös lämpimät kiitokset tekemästään työstä.

Uskon Tampereen yliopiston kirjaston historiikin olevan kiinnostavaa luettavaa sekä niille, jotka kirjastossa ovat olleet mukana luomassa sen historiaa että niille, jotka ovat seuranneet kirjaston kehitystä läheltä. Toivon historiikin kuitenkin kiinnostavan myös niitä, jotka ovat olleet kirjastosta hie- man etäämmällä. Lukemalla yhden kirjaston tarinan lukijalle avautuu samalla laajempi kuva kirjasto- työstä yliopistoympäristössä, sen haasteista ja mahdollisuuksista eri vuosikymmeninä.

Tampereella 24. elokuuta 2005

Mirja Iivonen

Kirjaston syntyhistoria ja toiminta Helsingissä

Kirjakaapit Messutalon vintillä

*K*Harvoin kirjasto saa kirjalahjoituksia vuosia ennen varsinaista perustamistaan. Näin kuitenkin kävi vuonna 1921, kun Kansalaiskorkeakoulua puuhannut toimikunta sai valtioneuvos E.G. Palmenilta lahjoituksen tulevan korkeakoulun omaa kirjastoa varten. Monta vuotta vireillä ollut hanke yhteiskunnalliseen opetukseen keskittyvästä Kansalaiskorkeakoulusta huipentui huhtikuun 29. päivänä 1925, jolloin päätettiin Kansalaiskorkeakoulun opetuksen aloittamisesta seuraavana syksynä.

Kansalaiskorkeakoulun kirjaston ensimmäinen toimipaikka oli Helsingissä Ratakadulla Messutalon ullakkokerroksessa, jonka korkeakoulu vuokrasi toimintansa aloittamista varten. Tarkemmin sanottuna kirjasto sijaitsi koulun kansliahuoneen Vaajakosken tehtaiden kansakouluja varten valmistamissa kirjakaapeissa, joihin korkeakoulun lahjoituksena saatu kirjallisuus sijoitettiin. Lähtökohdat olivat siis perin vaatimattomat, sillä yksi-

tyinen Kansalaiskorkeakoulu joutui hankkimaan toimintavaransa useasta eri lähteestä, eikä valtion tuki korkeakoululle ollut runsasta. Niinpä kirjaston kokoelmien kasvaminen oli korkeakoulun toiminnan alkuvuosina pääasiassa lahjoitusten varassa. Tosin jo ensimmäisenä toimintavuonna alkoi myös kirjojen hankinta. Varsinaista hankintakirjaa alettiin pitää kuitenkin korkeakoulun kolmannen lukuvuoden alusta. Kuitenkin tieto kirjaston ensimmäisistä hankinnoista on säilynyt jälkipolville. Aivan alkuun kirjastoon hankittiin Tietosanakirja ja Valtiotieteen käsikirja.

Varsinaista erillistä tilaa kirjastolle ei siis Vinttikouluksi kutsutussa kiinteistössä ollut. Kirjastoa koulun kansliassa hoiti oman opiskelunsa ohella aluksi Viljam Laasonen monien muiden tehtävien ohella. Vuosikertomuksiin on tosin merkitty osaaikaiseksi kirjastonhoitajaksi vuosina 1926–1932 vain ylioppilas Aune Huotari. Viljam Laasonen kuitenkin toimi muiden toimien ohella myös kir-

jastossa. Hän kuului olen- naisena osana Yhteiskunnal- lisen korkeakoulun kirjasto- on jään eläkkeelle vasta vuonna 1961 kirjaston muu- tetta jo Tampereelle. Hän tuli kaikille YKK:n opiskeli- joille tutuksi.

Jo Ratakadun aikana käynnistyi myös kirjojen kotilainaus kirjojen lukusali- käytön ohella. Lukuvuonna 1927–1928 kirjastosta an- nettiin kaikkiaan 661 koti- lainaa. Kansalaiskorkeakou- lussa opiskelijat ryhtyivät ensimmäisenä lukuvuotena suorittamaan neljää eri tut- kintoa, jotka olivat: sanoma- lehtitutkinto, hallinnollinen tutkinto, osuustoimintatut- kinto ja kunnallistutkinto. Näiden tutkintojen suoritta- miseen tarvittiin heti alusta

alkaen monenlaista yhteiskunnallista kirjallisuut- ta. Sopivia kurssikirjoja oli olemassa hyvin vähän, eikä varsinkaan suomen kielellä, jota suuri osa opiskelijoista ainoastaan osasi. Nuo ensimmäisten vuosien kotilainat ovatkin todennäköisesti olleet juuri opiskelijoiden itseopiskelussa tarvitsemia teoksia eivätkä varsinaista tenttikirjallisuutta.

Vuonna 1928 kirjasto aloitti muuttamisen kohti pohjoista. Silloin korkeakoulu muutti Erotta-

Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjast- on pitkäaikaisin työntekijä Viljam Laaso- nen näki kirjaston kasvun pienestä aloit- televasta kirjastosta aina tieteelliseksi tuhannen hyllymetrin tieteelliseksi kir- jastoksi saakka. Laasonen oli vuonna 1898 syntynyt maanviljelijä Karjalasta, joka muutti Helsinkiin Kansalaiskorkeakouluun opiskelemaan vuonna 1925. Koulutusta- takseen Laasonen oli ilmoittanut koulun opiskelijaluetteloon: itseopiskelu.

Korkeakoulussa hän suoritti ensin sano- malehtitutkinnon ja myöhemmin kirjasto- tutkinnon. Opiskelujen ohessa hän työ- kenteli aluksi koulun kanslian ja kirjaston apulaisena. Myöhemmin hänestä tuli alikir- jastonhoitaja, joka vastaa nykyistä kir- jastonhoitajan tittelistä. Siitä tehtävästä hän pääsi täysinpalvelleena eläkkeelle vuo- den 1961 lopussa. Viljam Laasonen oli oiva esimerkki Yhteiskunnallisen korkeakoulun opiskelijasta. Alkujaan itseoppinut maan- viljelijä luki itsensä koulussa uuden am- mattitutkinnon ja teki pitkän työuran am- matissa, joita yhteiskunnan muutoksen ta- kia tarvittiin Suomessa 1900-luvulla ver- rattomasti aikaisempaa enemmän.

koulua. Kansalaiskorkeakoulun rehtori Yrjö Ruutu pitikin hyvänä, että opiskelijat pääsivät käyttä- mään Eduskunnan kirjaston runsasta valtiollista ja yhteiskunnallista kirjavalikoimaa hyväkseen. Oman kirjaston kehittäminen veisi aikaa, sillä liikkeelle oli lähdetty tyhjästä.

Toiminta vaatimattomissa vuokratiloissa ei kuitenkaan jatkunut kauan, sillä Kansalaiskorkea- koululle oli suunnitteilla oma rakennus. Korkea-

jan eteläpuolelta Ratakadul- ta Rautatientorin pohjois- puolelle Kansallisteatterin naapuriin Itäiselle Teatteri- kujalle. Mukaan pakattiin jo noin 2500–3000 nidettä kirjoja. Itäisen Teatteriku- jan vuokratilat eivät olleet juurikaan paremmat kuin Ratakadulla. Kirjasto sijoit- tettiin kuten aikaisemmin- kin kansliassa sijaitseviin kaappeihin, eikä kirjastolle ollut varsinaista omaa tilaa tai edes kunnollista luku- salia. Opiskelijoiden luku- innostusta lisäsi kuitenkin paitsi korkeakoulun oma kirjasto niin myös Edus- kunnan kirjasto, joka vielä tuolloin sijaitsi Heimolan talossa nykyisen Yliopis- tonkadun ja Vuorikadun kulmassa lähellä korkea-

koulun aika Itäisellä teatterikujalla jäikin kahden lukuvuoden mittaiseksi, sillä Kallioon osoitteen Franzeninkatu 13 valmistui vuonna 1930 koululle oma rakennus. Samalla otettiin käyttöön uusi nimi: Yhteiskunnallinen korkeakoulu (YKK). Uudessa rakennuksessa oli korkeakoulun kirjastoa varten odottamassa omat toimitilat. Kirjastolla oli oma lukusali, tilat kirjavarastolle ja kirjastonhoitajalle oma työhuone. Kirjaston koko oli kasvanut 4370 niteeseen, kun muutto uusiin tiloihin suoritettiin.

Uuteen kirjastoon ei aluksi nimetty vakinaista kirjastonhoitajaa. Kirjastoa hoiti aamupäivisin Aune Huotari ja iltapäivisin Viljam Laasonen aina vuoteen 1933 saakka, jolloin kirjastoon nimettiin vakituiseksi kirjastonhoitajaksi Aili Konkka. Viljam Laasonen jatkoi kirjaston töitä ollen nimetty kanslia- ja kirjastoapulaiseksi aina vuoteen 1937 saakka, jolloin hänet nimettiin Konkkan luovuttua tehtävästään kirjastonhoitajaksi. Aivan itsenäisesti kirjastossa ei kuitenkaan asioita hoidettu, sillä kir-

YKK:n rakennus Franzeninkadulla. (Yliopiston arkisto.)

jaston toimintaa valvoi opettajakunnan joukosta valittu kirjaston esimies.

Asiat eivät Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston suhteen kuitenkaan olleet 1930-luvulla kovinkaan kehuttavat. Korkeakoulun kehnon taloudellisen tilanteen vuoksi kirjavarastoksi tarkoitettu tila jouduttiin antamaan vuokralle Helsingin kaupungille. Niinpä kirjavaraston sijaan kyseisessä tilassa toimi vuonna 1930 Helsingin väestölaskennan keskuskanslia ja vuosina 1931–1939 Helsingin kaupungin huoltokanslia. Kirjaston lainaus-toimisto jouduttiin sijoittamaan kirjastonhoitajan huoneeseen ja varsinaiset kirjat kirjastonhoitajan huoneen kaappeihin sekä lukusaliin. Vuosien mit-taan kyseiset huoneet täyttyivätkin kirjoja lattiasta kattoon sisältävillä seinähyllillä ja kirjakaapeista luovuttiin.

Lahjoitukset alussa suuressa roolissa

Kirjaston kokoelmat karttuivat toiminnan alku-vuosina enemmän lahjoitusten kuin hankinnan kautta. Ensimmäinen E.G. Palmenin lahjoitus sisälsi lähinnä vain virallista tilastoa, mutta kirjasto-oon alkoi saapua myös muita lahjoituksia toi-minnan varsinaisesti alkaessa. Yksityisten lahjoit-tajien ohella kirjastolle lahjoituksia tekivät monet eri yhteisöt. Esimerkiksi suurimmat kirjankustan-tajat lahjoittivat yhteiskunta- ja valtiotieteelliset julkaisunsa. Samoin osuustoimintajärjestöistä SOK, KK ja Pellervo-seura lahjoittivat kukin kirjastolle omat julkaisunsa.

Suurimman lisäyksen kokoelmiinsa kirjasto sai kuitenkin valtiolta, joka lahjoitti kaikki valtion komiteanmietinnöt ja lainvalmisteluvaliokunnan ehdotukset vuodesta 1900 alkaen sekä asetusko-koelmat vuodesta 1917 alkaen. Saatuja lahjoituk-sia suurempi asia oli kuitenkin se, että valtio lupasi lahjoittaa tulevaisuudessa Kansalaiskorkeakoulul-le vuosittain kaikki eduskunnan julkaisut. Lisäksi monet valtion eri laitokset, kuten Tilastollinen päätoimisto ja Sosiaaliministeriö, lahjoittivat jul-kaisunsa kirjastolle.

Myös varsinaisten kirjalahjoitusten lisäksi useat eri sanoma- ja aikakauslehdet antoivat kor-keakoululle oman vuosikertansa ilmaiseksi. Sano-malehtitutkinto oli yksi korkeakoulun uusista kiinnostavista oppiaineista, siksi mahdollisimman laaja lehtien kirjo oli suotavaa. Jo toiminnan en-simmäisenä vuonna korkeakouluun saapui kaikkiaan 50 eri sanoma- ja aikakauslehteä. Kuitenkin vasta vuonna 1945 ryhdyttiin kirjastossa sanoma-lehtiopetusta varten järjestelmällisesti kokoamaan ja säilyttämään sanomalehtiä. Sanomalehtien va-rastoiminen vaatii huomattavasti tilaa ja sitä saa-tiin Franzeninkadun kiinteistössä erottamalla poh-jakerroksen käytävä osin varastotilaksi. Näin syn-tyi sanomalehdille yli 100 metriä varastointitilaa. Sanomalehtikokoelma säilyi olennaisena osana kir-jastoa myös Tampereelle muuton jälkeen.

Eräs tärkeä osa kirjaston saamissa lahjoituk-sissa oli toiminnan alkuvuosina kunnallisten toi-mijoiden lahjoittama materiaali, kuten kaupunki-en ja maalaiskuntien kunnalliskertomukset. Jo vuonna 1927 saatiin takautuvasti lahjoituksia kai-

kilta suurimmilta kaupungeilta. Kunnallistutkinto kuului korkeakoulun aivan ensimmäisiin tutkintoihin ja sitä varten kunnallinen aineisto oli tärkeää.

Korkeakoulun tavoitteena oli kehittää kirjastoa, sillä ilman toimivaa ja asianmukaista kirjastoa ei korkeakoululle ollut odotettavissa kovinkaan ruusuista tulevaisuutta. Kirjaston kokoelmien kartuttamisen pääohjeena oli mahdollisimman laaja yhteiskuntaa käsittelevän tieteellisen kirjallisuuden hankinta. Kotimainen kirjallisuus oli etusijalla, mutta myös ulkomaista kirjallisuutta hankittiin. Kirjaston hankintojen tuli osaltaan auttaa paitsi opiskelijoiden myös korkeakoulun opettajien työtä. Alkuvaiheessa opiskelijoiden taustat erosivat melkoisesti toisistaan. Viljam Laasosta lainaten: ”Opiskelijoiden joukossa oli edustajia känsäkouraisten maanviljelijöiden ja kaupunginkamreerien kautta aina kreikkalaiskatolisiin pappeihin saakka.” Yhdistävänä tekijänä opiskelijoilla oli kuitenkin halu oppia. Opiskelijoiden kielitaito oli yleensä kuitenkin vain suomen kielen varassa, ja siksi esimerkiksi sopivaa tenttikirjallisuutta ei ollut helposti saatavilla.

Kansalaiskorkeakoulun muuttuessa Yhteiskunnalliseksi korkeakouluksi vuonna 1930 oli koulussa opiskeltavien eri tutkintojen määrä noussut jo neljästä kahdeksaan. Opetusta annettiin tuolloin kaikkiaan yhdeksässätoista eri oppiaineessa, jotka kaikki tuli ottaa huomioon kirjahankeintoja tehtäessä. Kirjaston kehittäminen ei voinutkaan olla tuolloin kovin järjestelmällistä. Kaiken lisäksi hankintoja ohjasi viime kädessä eni-

ten taloudellinen niukkuus. Taloudellinen lama näkyi 1930-luvulla YKK:n vuosittain saamassa valtionavussa. Se ei mainitulla vuosikymmenellä juurikaan kasvanut. Leijonanosuuden korkeakoulun tuloista nielivät palkkamenot, eikä kirjastolle ollut määritelty erillistä määrärahaa hankintoja varten. Siksi kirjojen karttumismäärät pysyttelivät koko vuosikymmenen normaalisti hieman yli 1000 niteen vuosivauhdissa. Vuosittaisten kirjalahjoitusten määrät sen sijaan vaihtelivat reilusti noin 250 niteestä aina yli 700 niteeseen.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston aineiston kasvua kiihdytti vuodesta 1951 valtionapujärjestelmän muutos. Korkeakoulu oli siihen asti saanut valtionapua vuosittain kokonaissumman, josta kirjastolle liikenä vain murusia. Vuodesta 1951 lähtien valtionavusta osa sidottiin kirjahankeintoihin ja valtio ryhtyi tukemaan suoraan kirjojen hankintaa maksaen jokaisen ostetun kirjan hinnasta valtionapuna 75 prosenttia.

Sodan jälkeen lainamäärät voimakkaaseen nousuun

Vuoden 1939 syksyllä loppui kirjaston tilojen vuokraaminen ulkopuolisille ja alun perin kirjastolle varatut tilat saatiin kokonaisuudessaan kirjaston käyttöön. Samalla kirjasto alkoi irrottautua omaksi yksikökseen, sillä kyseisestä vuodesta lähtien kirjaston henkilökunta ei ollut enää osa korkeakoulun kansliahenkilökuntaa, vaan kirjaston alaisia. Talvisodan ajan kirjasto oli luonnollisesti kiinni.

Ylhäällä ja alhaalla: Kirjaston lukusali vuonna 1945. (Yliopiston arkisto.)

Sotavuosina korkeakoulun toiminta oli usein seisahduksissa, mutta koulua pyrittiin myös aktiivisesti kehittämään. Tuolloin muun muassa monia avoimina olleita opettajanvirkoja täytettiin. Korkeakoulun ehdoton voimahahmo ja sodanai-

jastoapulaisesta.

Kirjaston henkilökuntaa oli lisättävä, jotta kasvaville asiakasmäärille olisi palvelijansa. Vuonna 1945 kirjasto sai ensimmäistä kertaa historian- sa aikana päätoimisen esimiehen, kun Henrik

kainen rehtori Yrjö Ruutu tahtoi lisätä koulun tieteellisyyttä. Niinpä sodan aikana valmisteltiin korkeakoululle uusi perussääntö, joka rakentui sille periaatteelle, että tieteellisten oppiaineiden opettajanvirat muutettaisiin professorinviroiksi, mikäli kyseisillä opettajilla todettaisiin olevan professorin pätevyys. Uusi perussääntö tuli voimaan vuoden 1945 maaliskuussa.

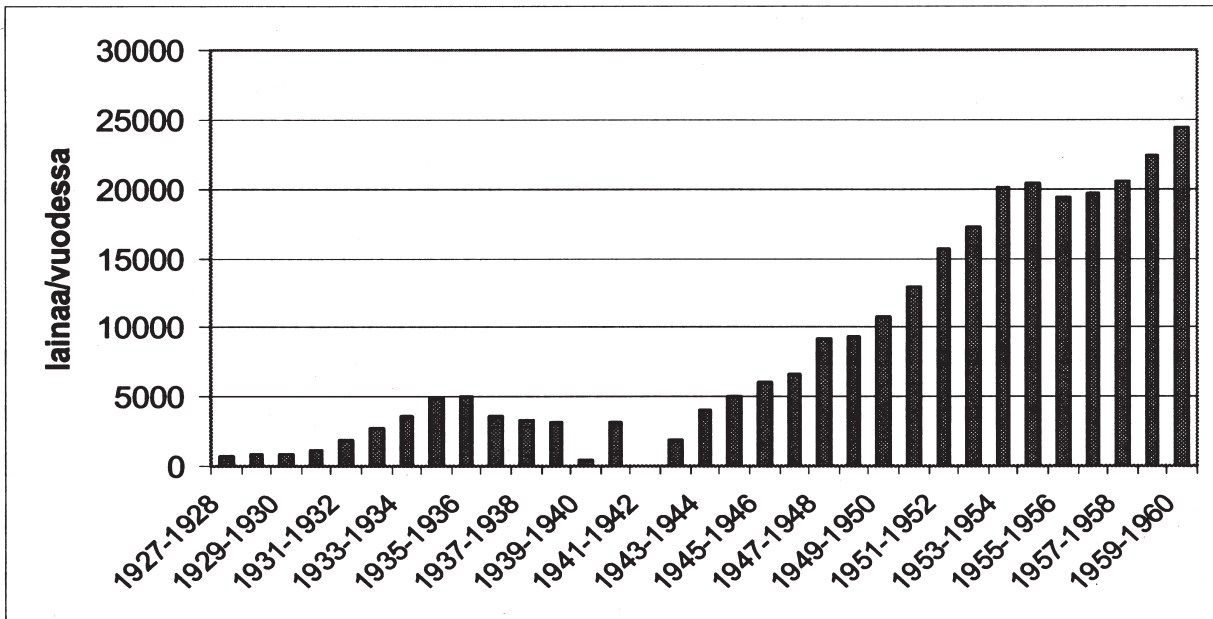
Toisen maailmansodan jälkeen korkeakoulu aloitti ikään kuin uusin voimin. Kun koulun opiskelijamäärä oli ollut juuri ennen talvisotaa 227 opiskelijaa, niin sotavuosien jälkeen opiskelijamäärä oli noussut noin 700 opiskelijaan. Opiskelijamäärät säilyivät suunnilleen samalla tasolla aina Tampereelle muuttoon asti. Opiskelijamäärien huomattava kasvu tarkoitti sitä, että kirjaston oli sopeuduttava lisääntyneisiin asiakas- ja lainamääriin. Vuodesta 1937 saakka kirjaston henkilökunta oli koostunut vain kirjastonhoitajasta ja yhdestä kirjastoapulaisesta.

Schauman nimettiin kyseiseen virkaan. Samana vuonna perustettiin myös toinen kirjastoapulaisen virka. Lisäksi kirjastolle löytyi uusia voimia kirjastotyöhön korkeakoulun sisältä. Nimittäin osana Yhteiskunnallisen korkeakoulun uudistusta aloitettiin samana vuonna ensimmäiset uuden kirjastotutkimuksen opiskelijat ja heidän opintoihinsa kuului kirjastoharjoittelu. Kirjaston varsinaisen henkilökunnan lisäksi asiakkaita palveli myös vuosittain yhdestä neljään kirjastoharjoittelijaa.

Vakinainen henkilökunta kasvoi vuonna 1948 viiteen henkeen, sillä tuolloin kirjaston esimiehen lisäksi kirjastossa oli kaksi kirjastonhoitajaa ja kaksi kirjastoapulaista. Vakinaisen henkilökunnan määrä ei kasvanut viidestä ennen Tampereelle

muuttoa. Tosin määräaikaisia virkasuhteita kirjastossa oli useita, lähinnä kyseessä olivat kirjastoapulaisten tehtävät. Vuonna 1951 kirjastonhoitajaksi tuli Karl-Erik Henriksson ja hän toimi virassa aina vuoteen 1958 saakka. Lyhyitä viransijaisuuksia oli 1950-luvulla kirjastossa paljon. Ja kirjastonhoitajan paikallakin oli useita eri henkilöitä. Niinpä esimerkiksi vuosina 1948–1959 kirjastossa apulaiskirjastonhoitajana toiminut Helmi Nykänen toimi kaikkiaan yhdeksän eri kertaa kirjaston johdossa vt. kirjastonhoitajana.

Kirjastosta annettujen kotilainojen määrä kasvoi sodan jälkeen voimakkaasti. Kotilainojen ollessa heti sodan jälkeen noin 5 000 kotilainan tasolla vuosittain, niin viiden vuoden kuluttua ne

Kuvio 1. Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston kotilainat 1927–1960

Lainaustoimisto 1945. Kirjastonhoitaja Eeva Salo. (Yliopiston arkisto.)

olivat jo kaksinkertaiset ja kymmenen vuoden kulluttua nelinkertaiset. Opiskelijoiden määrä ei tuona aikana noussut lainkaan, vaan pikemminkin oli hienoisessa laskussa, eli lainamäärät nousivat myös huimasti jokaista opiskelijaa kohden.

Lainamäärien runsas kasvaminen oli seurausta kokoelmien vähittäisestä karttumisesta. Huijussa uusien kirjojen tulva kirjaston Helsingin aikana oli lukuvuonna 1951–1952, jolloin kirjaston kokoelmiin tuli lisäystä kaikkiaan 6589 nidettä uusia teoksia. Kaikista uusista hankituista kirjoista kirjoitettiin kortit sekä tekijän- että aiheenmukaiseen luetteloon. Lisäksi ulkomaisista kirjoista kirjoitettiin aiheenmukainen uushankintaluettelo, joka jaettiin korkeakoulun opettajille sekä muille kirjastoille. Ulkomaisista hankinnoista tehtiin myös kortit Helsingin yliopiston kirjaston

julkaisemaa Suomen tieteellisten kirjastojen lisäluetteloa varten. YKK:n kirjasto oli vuonna 1952 mukana ensimmäistä kertaa.

Kirjaston kokoelmat olivatkin saavuttaneet jo vuoteen 1952 mennessä sen pisteen, että ensimmäistä kertaa kirjaston kokoelmista jouduttiin karsimaan kirjoja. Vuonna 1952 poistettiin kokoelmista kaikkiaan 528 nidettä koko kirjaston nidemäärän ollessa jo kaikkiaan noin 39 000 nidettä. Tilaa kyseinen kirjamäärä vei 730 hyllymetriä. Myös

kirjastoon tulevien lehtien määrä oli lisääntynyt voimakkaasti sodan jälkeisenä aikana. Sanomalehtien määrä oli vähäinen verrattuna aikakauslehtien määrään, sillä vuoden 1952 alussa kirjastoon tuli jo 119 kotimaista ja 108 ulkomaista aikakauslehteä. Eri sanomalehtien määrä oli ainoastaan yksitoista.

Kirjaston rooli Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa

Yhteiskunnallinen korkeakoulu otti sodan jälkeen hiljalleen askelia tieteellisempään suuntaan. Vuonna 1947 valtioneuvosto asetti komitean järjestelmään Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa annettavaa opetusta uudelleen. Samalla selvitettiin kor-

keakoulun vuosittain saamaa valtionapua ja koulun tutkintojen suhdetta yliopistotutkintoihin. Tästä seurannut merkittävin uudistus opetuksen osalta oli vuonna 1949 perustettu yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jo vuodesta 1930 saakka korkeakoulun tutkintojen joukossa oli lukuisien ammattitutkintojen, kuten kirjastotutkinnon tai kunnallistutkinnon, ohella ollut yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinto. Vuoden 1949 uudistuksen myötä oli korkeakoulusta mahdollisuus valmistua myös lisensiaatiksi ja tohtoriksi. Korkeakoulun tehtävänä ei ollut enää antaa vain yhteiskuntatieteellistä opetusta ja valmistaa virkamiehiä eri aloille, vaan yhä enemmän edistää tieteellistä tutkimusta.

Yksityinen Yhteiskunnallinen korkeakoulu saavutti siis 1950-luvun alussa aiempaa pysyvämman jalansijan yhteiskunnassa tultuaan yhä enemmän myös lainsäädännön alaiseksi. Vuonna 1951 annettiin laki Yhteiskunnallisen korkeakoulun valtionavustuksesta, joten toiminta oli vakaammalla ja taloudellisesti vankemmalla pohjalla kuin ennen. Uutta oli myös jo vuonna 1945 perustettu yhteiskunnallinen tutkimuslaitos, jonka tutkijoiden tarkoituksena oli soveltaa yhteiskuntatieteen uusimpia tutkimusmenetelmiä tutkimustöissään. Samalla laitoksen työntekijöiden tuli antaa menetelmäopetusta korkeakoulun opiskelijoille.

Edellä mainittuihin haasteisiin tuli myös kirjaston vastata. Lainaustoiminta oli alkuvaiheissa koostunut paljolti eri tutkintojen tenttikirjojen lainaamisesta. Tosin opiskelijakuntaa yhdisti myös paljolti halu itseopiskeluun pakollisten tenttisuoritusten lisäksi. Tenttikirjat olivat silti luonnolli-

sesti kysytyimpiä. Yleisimpiä tenttikirjoja hankittiin kirjastoon tavallisimmin kymmenen kappaletta ja laina-aika oli rajoitettu kahteen viikkoon kovan kysynnän vuoksi. Kaikki eivät kuitenkaan noudattaneet laina-aikoja ja sakkojärjestelmä oli esillä jo 1940-luvun lopulla kirjojen paremman kierron aikaansaamiseksi.

Kirjaston henkilökunnalla riitti 1950-luvulla töitä tehtäväksi. Lainauspöydän ääressä oli nimitäin ainakin lehtitietojen mukaan aina asiakkaita. Kirjaston lukusali jäi pian ahtaaksi ja kirjaston laaja aikakauslehtivalikoima oli asiakkaiden suuressa suosiossa. Lukusalilainoja alettiin tilastoida luvusta 1947–1948 lähtien ja niiden määrä kasvoi prosentuaalisesti liki yhtä paljon kuin kotilainojenkin. Viisikymmenluvulle tultaessa annettiin lukusalilainoja jo useita kymmeniä päivässä. Lukusalissa hiljaisuus oli toivottavaa, mutta edellä mainitun lehtitiedon mukaan ”lukusalin lattiamaateriaali ja käytetyt kalusteet eivät antaneet siihen täyttä mahdollisuutta”.

Sörkän yliopiston maine oli jo sodan jälkeen kiirinyt laajemman yleisön tietoisuuteen. Samoin kirjaston yhteiskuntatieteelliset kokoelmat alkoivat kiinnostaa yhä enemmän myös koulun ulkopuolisia asiakkaita. Kirjasto oli avoin kaikille lainaajille ja lainakortin sai kuka tahansa tiedonhaluinen. Ensimmäisenä ulkopuolisista käyttäjistä YKK:n kirjaston kokoelmat löysivätkin Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan opiskelijat. Pitkin 1950-lukua korkeakoulun ulkopuolisten lainaajien osuus kasvoi aina vain suuremmaksi. Lukuvuonna 1951–1952 kotilainoja annettiin 1032 eri henkilölle, joista 740 henkeä oli korkea-

koulun henkilökuntaa tai opiskelijoita ja 293 ulkopuolisia lainaajia. Kirjaston viimeisenä Helsingin lukuvuotena 1959–1960 oli kirjaston 1723 kotilainajaista jo 844 henkilöä korkeakoulun ulkopuolisia. Kirjaston lainaajista siis noin puolet oli korkeakoulun ulkopuolisia, eli se merkitsi kirjaston kokoelmien tulleen Helsingissä laajemmalti tunnetuiksi.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston koelmia kuitenkin pyrittiin kehittämään koulun oman väen tarpeita varten. Hankintaehdotuksia tehtiin aktiivisesti lainaustoimiston tiskillä olleeseen mustaan vihkkoon. Vielä aivan 1950-luvun alussa useat YKK:n opiskelijat joutuivat pro gradu -tutkielmaansa tehdessään turvautumaan Helsingin muiden kirjastojen, kuten Helsingin yliopiston kirjaston ja Eduskunnan kirjaston, apuun. Pitkin 1950-lukua kokoelmat kehittyivät muunkin kuin kurssikirjallisuuden osalta opiskelijoiden tarpeita paremmin vastaaviksi.

Jälleen kohti pohjoista

Yhteiskunnallisen korkeakoulun vuonna 1930 valmistunut Franzeninkadun rakennus oli jo 1950-luvulla jäänyt monisataiselle opiskelijamäärälle pieneksi. Myös kirjaston tilat olivat suunniteltu huomattavasti pienemmälle asiakaskunnalle. Koelmien karttumisesta johtuen jouduttiin etsimään varastotilaa osalle kirjaston kirjoista muualta. Vuonna 1957 kirjasto saikin sijoittaa osan koelmistaan maksutta Helsingin yliopiston kirjaston uuteen varastokirjastoon Asikkalaan.

TISKISSÄ TAPAHTUU...

Valitettavaa, mutta totta, että toisinaan asiakaspalvelijankin korvat ovat puuroa täynnä. Sattui takavuosina, että tiskiinkin tuli asiakas tiedustelemaan yhtä hiljattain julkaistua teosta tyyliin "onkohan teillä...?"

Asiakas mainitsi tekijän ja kirjan nimen ja innokas virkailija alkoi naputella kirjan nimekettä, koska tekijän nimi kuulosti virkailijan korvissa niin vaikealta. Ei hän myöskään heti viitsinyt paljastaa tietämättömyyttään asiakkaalle. Nimekehaku tuottaisi varmasti tulosta, arveli virkailija ja jatkoi naputteluaan. Hieman alkoi tuntua oudolta, kun ei löytynyt mitään sinne päinkään. Hän pohti mielessään, mahtaakohan nimessä olla se espanjankielinen venkura n-kirjaimen päällä (ñ) ja päätti lopulta rohkeasti toistaa ääneen kirjan nimen:

"Niin se alku oli Lastañette, mutta kuinka se jatkui?" Asiakas näytti melko hölmistyneeltä ja katseli virkailijaa lähes epäluuloisena. Nokkela virkailija löysi oikotien ja pyysi iloisena asiakasta kirjoittamaan lapulle kirjan nimen.

Ja asiakas kirjoitti: LASTANI ETTE SAA.

Kyseessä oli siis Betty Mahmoodyn teos *Lastani ette saa*.

Myöskään kirjastotyölle eivät tilat tarjonneet juurikaan vaihtoehtoja. Aineiston käsittely- ja luokitustyö tehtiin asiakkaiden kanssa samassa ti-

lassa. Yleensä tämä tapahtui kiireisen lainaustiskin ääressä. Luokitustyöhön osallistuivat myös kirjastoapulaiset alikirjastonhoitajien ohella. Vain kirjaston esimiehellä eli kirjastonhoitajalla oli käytössään oma huone, jota alaiset käyttivät arkipäivän kirjastotyöhön. Luettelointityö oli kirjaston toimivuuden kannalta ensiarvoisen tärkeää. Vuosikymmenen loppuun mennessä kirjastossa olikin jo noin 54 500 teosta, joista oli tehty 44 000 aakkosellista korttia, 33 500 aineenmukaista korttia ja noin 27 000 asianmukaista korttia.

Tilanne kehittyi 1950-luvun puolivälin jälkeen nopeasti siihen suuntaan, että Yhteiskunnallisen korkeakoulun muutto pois Helsingistä olisi varteenotettava vaihtoehto. Korkeakoulun tilat olivat liian pienet ja vaatimattomat jo silloiseenkin toimintaan. Lisäksi Helsingin kaupunki ei osoittanut suurta tukea korkeakoulua kohtaan. Yhteiskunnallisen korkeakoulun muutto pois Helsingistä oli esitetty jo 1940-luvulla, jolloin Turku oli esillä YKK:n tulevaisuuden sijaintipaikaksi. 1950-luvun puolivälissä Tampere alkoi näyttää yhä paremmalta kotikaupungilta korkeakoululle. Yhtenä suurimpana syynä oli Tampereen kaupungin johdon päättäväinen halu saada YKK Tampereelle. Vuonna 1956 tehtiin päätös Yhteiskunnallisen korkeakoulun muuttamisesta Tampereelle ja suunnittelutyö pantiin vireille. Varsinainen

muutto Helsingistä Tampereelle tapahtui vuoden 1960 aikana, kun Yhteiskunnallisen korkeakoulun uusi rakennus Tampereen Kalevantielle valmistui.

Yleisesti on perin harvinaista, että korkeakoulukirjasto muuttaa toiselle paikkakunnalle. Suomessa paikkakuntaa on vaihtanut Helsingin yliopisto kirjastoineen vuonna 1828. Tosin muuttokuorma oli perin vaatimaton, sillä Turun palon yhteydessä kirjaston kirjat tuhoutuivat kotilainassa olleita kirjoja lukuun ottamatta. Yhteiskun-

nallisen korkeakoulun muutto Tampereelle perustui toimintaedellytysten paranemiseen uudella paikkakunnalla. Kirjaston osalta olosuhteiden paraneminen nähtiin erittäin huomattavana.

Kirjaston toimitilat Tampereella

Pääkirjasto Kalevantieellä

*Y*hteiskunnallisen korkeakoulun kirjaston muutto Helsingistä Tampereelle tapahtui pääosin vuoden 1960 elo- ja syyskuun aikana. Muuttoa varten oli ollut melkoinen työ löytää sopivia muuttolaatikoita. Lopulta Puolustusvoimilta saatiin lainaksi ammuslaatikoita. Ne olivat sopivan kokoisia ja lisäksi ammuslaatikoihin oli mahdollista naulata kansi estämään kirjojen hukkumista muuton aikana. Laatikot kuljetettiin Tampereelle rekoilla, ja ne täyttivät viisitoista umpiperävaunua. Laatikoiden saavuttua Tampereelle ei muutto suinkaan vielä ollut ohi. Muuton ajallisesti suurin ponnistus oli vielä edessä, nimittäin kirjaston järjestäminen.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun uusi rakennus sijaitsi osoitteessa Kalevantie 4. Kirjasto oli näkyvällä paikalla pääsisäänkäynnistä katsoen vasemmalla neljässä eri kerroksessa. Rakennuksessa oli käytetty rakennustapana runkorakennelmaa, jolle tyyppillistä oli laajat avarat tilat. Kirjastoonkin oli näin helppo muodostaa lukusaleja ja muita

avaria tilaratkaisuja. Aikakauslehdille oli oma lukusali ja sen hyllyihin voitiin sijoittaa jopa 800 eri lehden vuosikerrat. Lisäksi uutta oli kirjaston näyttelyhalli, johon saatiin esille muiden muassa kirjaston erikoiskokoelmia, kuten vanhaa kirjallisuutta. Kaikkiaan lattiapinta-alaa oli noin 2 200 neliötä, hyllymetrejä avokokoelmassa ja varastossa 6 000 metriä ja suuressa lukusalissa kaikkiaan 117 paikkaa. Korkeakoulurakennuksen suuresta aulasta pääsi suoraan kirjaston toimistokerrokseen, johon oli sijoitettu muun muassa lainaustoimisto, kortistot, kurssikirjakokoelma, jäljennepalvelu, kielenopiskeluhuone ja valokuvauslaboratorio. Kirjastotilojen kehuttiin kirjaston avautuessa olevan sekä huoneistotiloiltaan että sisustukseltaan uudenaikaisimmat koko Suomessa.

Kirjaston uudenaikaisuus näkyi uusina palveluina. Enää kirjaston tehtävänä ei ollut pelkkä kirjojen lainaaminen asiakkaille, siitä kertoivat kirjastoon tehdyt uudet laitehankinnat. Uuteen kir-

Opintolukusali yliopiston päärakennuksessa vuonna 1965. (Kuva: Juhani Riekkola. Yliopiston arkisto.)

jastoon nimittäin ostettiin muiden muassa levysoitin sekä radiovastaanotin kieltenopiskelua varten. Kirjaston uudentyyppisistä aineistoista kertoi mikrofilmilukulaitteiden hankkiminen, joka mahdollisti vanhasta poikkeavan kirjastomateriaalin

hankkimisen kirjastoon. Uudesta ajasta kertoi myös kirjastoon ostettu kopiokone. Kirjaston varaston hyllyt puolestaan olivat modernisti teräsrakenteisia perinteisen puun sijaan. Varastotilaa uskottiin olevan riittämiin. Kirjaston kokoelmathan

olivat olleet Tampereelle muutettaessa vain reilut 1000 hyllymetriä, kun pelkästään varaston moderneissa hyllyissä tilaa oli kaikkiaan yli 4000 hyllymetrille kirjoja. Myös tilaa ajatuksille kirjastossa oli aivan fyysisesti, sillä suuri osa kirjaston tiloista, kuten lukusali ja aikakauslehtisali, olivat kahden kerroksen korkuisia.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun muuttaessa Tampereelle oli suunnitteluvaiheessa otettu huomioon mahdollinen tarve lisätiloille, kuten esimerkiksi kirjaston suurista varastotiloista voi huomata. Korkeakoulun tilat oli mitoitettu noin 2000 opiskelijaa varten. Korkeakoulun kasvaminen tapahtui kuitenkin huomattavasti kaikkia ennako-

suunnitelmia nopeammin. Opiskelijamääriä lisäsivät etenkin kaksi uutta tiedekuntaa, sillä vuonna 1964 perustettiin humanistinen tiedekunta ja vuonna 1965 taloudellis-hallinnollinen tiedekunta.

Kirjaston alkuun niin tyhjät hyllymetrit täytyivät nopeaan tahtiin, sillä kirjallisuuden hankintamäärät lisääntyivät voimakkaasti Helsingin aikaan verrattuna. Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjasto oli ainoa monitieteellinen kirjasto Tampereella, ja siksi kokoelmiin oli hankittava lisäyksiä paljon. Alkuvaiheessa kirjasto sai muun muassa Tampereen kaupungilta lahjoituksena rahaa aineiston hankintaan. Uusien tiedekuntien syntyessä ei ollut olemassa käyttökelpoisia laitosp-

Lukusali yliopiston päärakennuksessa. (Yliopiston arkisto.)

kirjastoja, siksi korkeakoulun kirjaston rooli korostui entisestään. Hankintamäärät liki kuusinkertaistuivat viimeisestä Helsingin lukuvuodesta lukuvuoteen 1965–1966, joka oli viimeinen lukuvuosi Yhteiskunnallisena korkeakouluna.

Putkiposti ja tilanahtaus

Kirjaston toiminnan kasvu näkyi paitsi aineiston hankintamäärissä myös luonnollisesti kirjaston käytön voimakkaana kasvuna. Kirjaston käyttö kasvoi vielä aineiston hankintaakin nopeammin. Näkyvimmin se oli havaittavissa lainamäärien kas-

vun ohella kirjaston lukusalin käytön ruuhkautumisena. Kirjastolla ei ollut tarjottavanaan riittävästi lukupaikkoja asiakkaiden tarpeisiin. Lukusalipaikan saadakseen täytyi opiskelijan saapua heti yhdeksältä aamulla kirjaston avatessa ovensa. Niinpä jo vuoden 1965 kesällä kirjaston tiloja jouduttiin remontoimaan lisääntyneen käytön johdosta. Kirjaston lukupaikkoja lisättiin siirtämällä suurin osa avokokoelman kirjoista varastoon ja täten koko kirjaston toisen kerroksen kirjastotila muutettiin lukusaleiksi. Samalla lainaustoimisto sekä korttiluettelot siirrettiin entiseen kirjavarastotilaan. Kirjaston lukusalipaikat lisääntyivät 222 paikkaan, mutta samalla luovuttiin kirjojen pitä-

Kirjaston henkilökunnan työhuoneet. (Kuva: Raimo Niemi. Yliopiston arkisto.)

misestä avohyllyissä. Vain kurssikirjat säilyivät muutoksen jälkeen avokokoelmana.

Kirjaston kokoelmista oli ennen uudistustakin ollut melkoinen osa varastoissa, mutta uudistuksen jälkeen peruskokoelman kirjoja oli saatavana vain kirjaston virkailijoiden käsien kautta, sillä varastoon asiakkailla ei ollut pääsyä. Kirjan lainaaminen olikin tuolloin nykyistä hieman mutkikkaampaa. Asiakkaan löydettyä kirjaston kortistosta kotilainaksi haluamansa kirjan tiedot, hän täytti lainapyyntöomakkeen ja toimitti sen lainaustis-

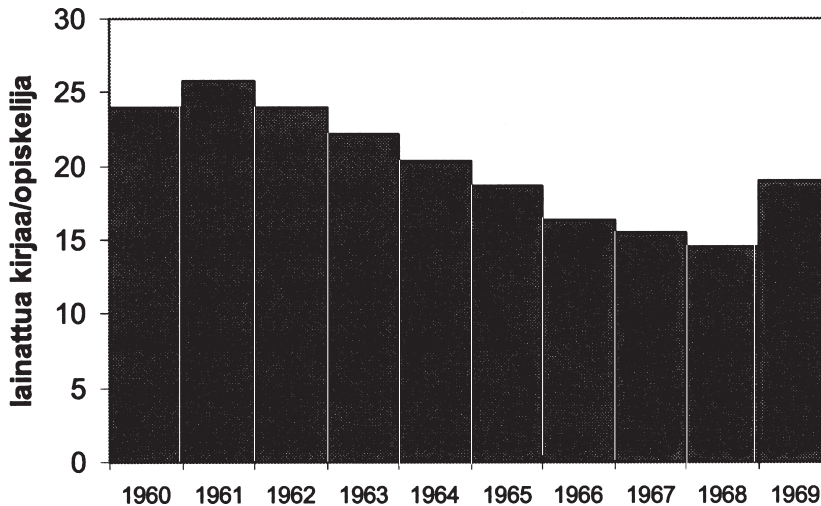
myös asiakkaat pääsivät hakemaan kirjoja varastosta.

Lainaamisen tehostamiseksi lainaustoiminta järjestettiin niin, että lainaustoimistosta kerrosta alemmaksi vedettiin putki, jota myöten lainaustoimistosta lähetettiin lainapyyntöomakkeet varastoon. Varastossa työskennellyt virkailija puolestaan etsi kirjan ja toimitti sen kerrosta ylemmäksi lainaustoimistoon. Siellä virkailija kutsui asiakasta nimeltä, ja kirja lainattiin asiakkaalle. Kyseisen kaltainen lainausmenetelmä oli alun perin tarkoi-

tettu väliaikaiseksi käytännökseksi, sillä kirjasto odotti itselleen lisätiloja. Niitä ei kuitenkaan ollut mahdollista saada ennen kuin 1970-luvun lopulla, jolloin pääkirjasto muutti jälleen hieman kohti pohjoista, Attilan kiinteistöön. Putkiposti säilyi kirjaston lainaustoimistossa aina vuoden 1979 Kalevantieltä poismuuttoon saakka.

Nykyiseen lainauskäyttöön verrattuna putkipostilainaus vaati toimiakseen paljon työvoimaa. Liki kaikki kirjaston henkilökunnasta päivystivät vuorollaan kirjavarastossa

kirjoja hakemassa ja vuorollaan lainaustoimistossa. Työvoimatarve olikin kasvanut Helsingin ajasta yhtä nopeaan kuin kirjaston käyttö. Kirjaston toimissa Helsingissä kirjastossa oli viisi virassa toi-

Kuvio 2. Tampereen yliopiston kirjaston kotilainat 1960-luvulla

kille. Kirjaston virkailijat hakivat kirjan varastosta asiakkaalle. Aluksi varastohakuja tehtiin muutama kerran päivässä, mutta pian siirryttiin systeemiin, jossa asiakas sai kirjan odottaessaan. Lopulta

mivaa työntekijää. Kymmenen Tampereen toimintavuoden jälkeen lukuvuonna 1970–1971 kirjastolla oli 16 virkaa eli virkojen määrä ei ollut kasvanut samassa suhteessa töiden lisääntymisen kanssa, siksi kirjasto joutuikin turvautumaan muunlaiseen työvoimaan. Esimerkiksi kyseisenä lukuvuotena kirjastolla oli 21 tuntipalkkalaista sekä ylimääräisiä virastotyöntekijöitä. Kaikkiaan tuolloin kirjastossa työskenteli 55 eri henkilöä, joista

suurin osa lyhytaikaisissa työsuhteissa. Niinpä on helppo kuvitella, että henkilökunnan työtilojen määrä ei ollut Kalevantien tiloissa lainkaan riittävä, koska tilat olivat suunniteltu vain hieman yli kymmenelle työntekijälle.

Kalevantien tilanahtaus näkyi asiakkaille etenkin ruuhkina lainaustoimistossa ja riittämättöminä lukusalitiloina. Kirjastossa tarvittiin 1970-luvulla moninkertainen määrä työtiloja myös kirjo-

Lainaussali yliopiston päärakennuksessa. (Yliopiston arkisto.)

jen hankintaan, luettelointiin ja hallintoon. Vuonna 1973 sanomalehtikokoelmalle saatiin uudet tilat, mutta muuten lisätilaa Kalevantien kiinteistöstä ei ollut saatavissa. Kirjastoa oli remontoitu jo kolmeen otteeseen ja kaikki hyöty tiloista oli käytössä. Karua kieltään kertovat Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomukset tuolta ajalta. Säännöllisesti vuodesta 1967 lähtien joka vuosi kirjaston toimitilojen kerrotaan olevan liian pienet kirjaston tehokkaalle toiminnalle. Vuonna 1974 ollaan jo siinä pisteessä, että kirjastolle ei enää anota vaan vaaditaan uusia toimitiloja mahdollisimman pian. Muutto Kalevantieltä nousikin ainoaksi vaihtoehdoksi.

Avohyllyjen Attila – tiedon kattila

Tampereen yliopiston kirjaston uusien tilojen etsiminen oli siis käynnissä koko 1970-luvun ajan, ainakin kirjaston sisällä. Tuohon aikaan esillä oli monenlaisia yliopiston kehittämissuunnitelmia. Milloin suunniteltiin muuttoa Hervantaan, milloin yliopiston laajentamista Kalevantien Pinninkadun toiselle puolelle. Samaan aikaan Tampereen yliopiston kirjasto oli laajentunut

pääkirjaston rinnalle kolmen osastokirjaston veran. Lopulta pääkirjastolle löydettiin sopiva kiinteistö yliopiston päärakennuksen lähistöltä Attilan kenkätehtaasta, jonka tilat olivat vapautumassa vuokrattavaksi. Kirjaston johtokunta esitti yliopiston hallinnolle jo vuonna 1975 Attilan vuokraamista kirjaston käyttöön. Kuitenkin vasta noin kaksi vuotta myöhemmin yliopiston ja valtioneuvoston päätöksellä Attilan tehdaskiinteistö vuokrattiin kirjaston ja joidenkin yhteiskuntatieteellisten laitosten käyttöön. Kirjasto muutti siis jälleen kerran kohti pohjoista. Samalla kurssikirjasto siirrettiin Domukselta Kalevantielle osaan vanhan pääkirjaston tiloista.

Pääkirjaston muutto Attilaan ajoittui vuoden 1979 kevääseen ja kesään. Kalevantiellä pääkirjasto sulki ovensa asiakkailta 27. huhtikuuta ja uusi pää-

Attila. (Tiedotusyksikön arkisto.)

kirjasto avattiin 3. syyskuuta. Yliopiston pääkirjaston muutto ei ollut mikään pieni operaatio. Pääkirjaston kokoelmat sisälsivät noin 350 000 nidettä kirjoja sekä noin 26 000 nidosta aikakauslehtiä. Kokoelmat pakattiin kaikkiaan yli 5 000 pahvilaatikkoon ennen siirtoa uuteen rakennukseen. Pelkkä pakkaamistyö oli valmis vasta juuri ennen juhannusta. Aineisto pakattiin luokittain aakkosjärjestyksessä ja pakkaamista hidasti se, että Attilassa vuoden 1960 jälkeen ilmestynyt kirjallisuus sijoitettiin avokokoelmaan ja sitä vanhempi siirrettiin varastoon.

Alkuvaiheessa pääkirjasto sai Attilasta aikaisempaa huomattavasti laajemmat tilat. Kaikkiaan pinta-alaa uudessa kirjastossa oli 4675 neliötä neljässä kerroksessa. Pohjakerrokseen sijoitettiin kirjavarasto sekä pääosa aikakauslehdistä ja tutkijainlukusali. Lainaustoimisto aloitti ensimmäisessä kerroksessa ja samassa kerroksessa sijaitsivat myös virkailijoiden työhuoneet. Toisessa kerroksessa sijaitsivat käsikirjasto sekä osa lainattavista kirjoista avohyllyissä. Suurin osa lainattavista kirjoista sijaitsi kolmannessa kerroksessa. Lukusalipaikkoja kahdessa ylimmässä kerroksessa oli kaikkiaan 235. Lisäksi pohjakerroksessa toimi ruokala ennen muuttoa Attilan B-siipeen nykyiselle paikalleen.

Attila. Lainaustiski. (Kirjaston arkisto.)

Suurimpia muutoksia asiakkaiden näkökulmasta oli se, että suurin osa kirjaston kokoelmista oli sijoitettuna avohyllyihin. Tuohon aikaan oli perin harvinaista, että korkeakoulukirjaston kokoelmat ovat suurimmaksi osaksi avokokoelmassa lainattavissa, siksi uutta kirjastoa käytiin ihastelemassa muiden korkeakoulukirjastojen toimesta. Vanhoista suurista tehdassaleista onnistuttiinkin luomaan käyttökelpoinen kirjasto, vaikka suuret laajat tilat olivatkin vaikeasti muunneltavissa. Asiakkaiden kannalta hankalaa oli se, että kirjaston palvelut olivat neljässä eri kerroksessa.

Asiakkaille uutta oli laajojen avokokoelmien ohella se, ettei pääkirjastossa ollut enää erillistä suurta lukusalia. Lukupaikat oli Attilassa sijoitettu kokoelmien yhteyteen. Asiakkaat ottivat kirjaston

nopeasti omakseen, sillä uuden kirjaston käyttö oli vilkasta. Yliopiston päätalolla sijainneiden ainelaitosten kirjastopalveluja muutto keskusta Attilaan luonnollisesti heikensi. Toisaalta taas suuri osa yliopiston laitoksista sijaitsi hajaantuneena ympäri Tamperetta, joten ihanteellista sijaintipaikkaa pääkirjastolle ei ollut helposti löydettävissä. Kirjaston henkilökunta oli muuton jälkeen tyytyväinen uuteen pääkirjastoonsa. Attilan myötä kirjastolla oli mahdollisuus kehittää tilojaan ja palvelujaan asiakkaiden parhaaksi, kun Kalevantiellä oltiin oltu jatkuvien kompromissiratkaisujen ja selviytymispaineen alla.

Attila, 3. kerros. (Kirjaston arkisto.)

Pääkirjaston tilat kokevat muutoksia

Attilan kirjasto ei suinkaan ole koko historiansa aikana pysynyt samanlaisena. Kirjasto on laajentunut kaksi kerrosta alkuperäistä ylemmäksi. Attilan neljänteen kerrokseen on aikojen saatossa sijoitettu henkilökunnan työhuoneita sekä osa kirjaston kokoelmista. Viidennessä kerroksessa sijaitsi aluksi muun muassa informaatiopalvelupiste sekä kirjastonkäytön opetustila. Myöhemmin sinne sijoitettiin osa kirjaston kokoelmista, lähinnä historian kirjat, sekä tutkijainhuoneita. Kesällä 2005 kirjaston viidennessä kerroksessa on opetusluokan

lisäksi asiakkaille luku- ja opiskelupaikkoja, kiinteitä työasemia, langaton verkko asiakkaiden omille tietokoneille sekä kirjaston atk-yksikkö. Kerroksen kokoelmat siirrettiin vuonna 2003 Humanistis-kasvatustieteelliseen osastokirjastoon.

Kirjaston asiakkaille varmasti kaikkein tutuimmaksi Attilan kirjastossa on tullut ensimmäinen kerros. Valtio osti Attilan kiinteistön kokonaan omaksi vuonna 1983, jolloin myös rakennuksen B-siipi tuli yliopiston haltuun. Kirjaston pihan puolella sijainnut ovi suljettiin asiakkailta ja kulku kirjastoon keskitettiin Yliopistonkadun puolelta tapahtuvaksi. Niinpä siitä lähtien kirjastoon on kuljettu yhtä tietä ensimmäisen kerroksen kautta lainaustoimiston editse. Vuodesta 1986 läh-

tien kulku kirjastoon on tapahtunut elektronisten valvontaporttien kautta. Ne otettiin käyttöön es-tämään kirjojen hävikkiä. Kirjojen katoaminen kirjastosta oli ennen porttien käyttöönottoa vali-tettavan yleistä.

Ensimmäisessä kerroksessa muutoksia on ol-lut runsaasti vuosien mittaan. Julkaisujen myynti-piste on laajentunut pieneksi kirjakaupaksi asti. Samalla lainaustoimistoa vastapäätä olleet työ-huoneet ovat poistuneet kokonaan käytöstä ja pu-rettu. Muutos toi huomattavasti avaruutta ja valoa koko ensimmäiseen kerrokseen. Suurin muutos on kuitenkin ollut kurssikirjojen siirtyminen yli-opiston päärakennuksesta Attilaan vuonna 1994. Ensimmäisessä kerroksessa näyttävästi esillä olleet kortistot siirtyivät vähitellen syrjään kirjaston as-tuttua atk-aikaan.

Kirjaston siirtyminen tietokoneaikaan toi muitakin muutoksia kirjaston järjestelyihin. In-formaatiopalvelu siirtyi kolmanteen kerrokseen lähemmäksi asiakkaita ja heidän mahdollisia on-gelmiaan uusien tietokantojen parissa. Toisesta kerroksesta muodostui vuosien mittaan käsikirjas-to. Sinne löysivät tiensä muun muassa YK-kokoel-ma, valtiopäiväasiakirjat sekä Tampereen yliopis-ton tutkielmat ja väitöskirjat. Aluksi kirjaston tar-joamat elektroniset tietokannat olivat saatavilla vain toisen ja kolmannen kerroksen päätteillä.

Vuonna 1994 yliopiston kampusalue alkoi saada jo hieman nykyistä muotoaan Pinnin lisära-kennuksen valmistuttua. Sinne sijoitettiin lähinnä taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan laitoksia. Samalla päätettiin kirjastolle avata pieni toimi-paikka samaan rakennukseen. Tarkoituksena oli

saada kyseisten tieteenalojen uusimmat aikakaus-lehdet asiakkaiden lähelle. Pinniin siirrettiin aika-kauslehtikokoelmasta noin 400 kyseisten tieteen-alojen lehtiä neljän viimeisimmän vuosikerran verran. Pinnin toimipaikka toimi aina vuoden 2000 loppuun saakka, kunnes kirjaston johtokun-ta päätti sulkea sen ja siirtää aineiston takaisin At-tilan kokoelmiin. Pinnin kirjaston käyttö oli sen ylläpitokustannuksiin nähden vähäistä.

Vuoden 2003 aikana tehtiin päätös uuden pääkirjastorakennuksen rakentamisesta Kalevan-tien varteen osaksi yliopiston kampus-aluetta. Pääkirjasto ottaa siis tulevaisuudessa historiansa ensimmäisen askeleensa kohti etelää. Kesällä 2005 uuden kirjaston rakennustyöt ovat edistyneet jo siihen asti, että ohikulkijat voivat nähdä raken-nuksen alkavan hahmottua. Vuoden 2006 kesällä tapahtuva pääkirjaston muutto on työllistänyt kir-jaston henkilökuntaa, sillä kokoelmia joudutaan karsimaan muuton yhteydessä. Lisäksi kirjaston henkilökunta on osallistunut innokkaasti uuden rakennuksen toimitilojen suunnitteluun.

Kurssikirjat ikuisena kiistakapulana

Kurssikirjakysymys 1960-luvulla

Korkeakouluopiskelijoiden määrä kasvoi voimakkaasti 1960-luvulla. Suuret ikäluokat tulivat opiskeluikään ja yhteiskunta eli murrosvaihetta, jolloin akateemisen koulutuksen määrä kasvoi runsaasti. Uusia korkeakouluja perustettiin ja entisiä laajennettiin. Se näkyi paitsi eri korkeakoulujen laajentumisena niin myös korkeakoulukirjastoissa. Opiskelijamäärien nopea ja voimakas lisääntyminen näkyikin mm. kirjatenttien suorittamisen valtavana kasvuna 1960-luvulla. Korkeakoulukirjastojen mahdollisuudet lisätä tentittävän kirjallisuuden hankintaa eivät kuitenkaan kasvaneet samassa suhteessa kirjatenttien määrän kanssa.

Kurssikirjojen saatavuus on kautta vuosien ollut yksi korkeakoulukirjaston peruspalveluista opiskelijoille. Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjastolla ei 1960-luvun alun voimakkaina kasvun vuosina ollut varaa hankkia niukoista hankintamäärärahoista johtuen riittävää määrää kurssikir-

joja. Helpotusta kurssikirjojen saatavuuteen toivarta vasten kurssikirjoja varten Domukselle vuonna 1963 perustettu YKK:n Opiskelijain kirjasto. Sen toiminnan rahoittivat korkeakoulun opiskelijajärjestöt yhdessä Tampereen kaupungin kanssa. Lisäksi kirjasto sai vuosittaista valtionapua. Kirjaston johtokunnan puheenjohtajana toimi YKK:n kirjaston johtaja Arvo Seppälä, joten kirjastoa pystyttiin kehittämään yhteistyössä yliopiston kirjaston kanssa.

Lähestyttäessä 1960-luvun loppua kurssikirjatilanne oli Tampereella ajautunut kestävämmään tilanteeseen. Lisäksi asiasta olivat yhtä mieltä kaikki Tampereen kirjastot, opiskelijat sekä yliopiston opettajat. Yhteiskunnallinen korkeakoulu oli vielä vuonna 1960 pieni yksityinen, noin 1000 opiskelijan opinahjo sen muuttaessa Tampereelle. Kymmenen vuotta myöhemmin koulu oli muuttunut yli 6700 opiskelijan ja kolmen tiedekunnan

Tampereen yliopistoksi. Missään muussa korkeakoulussa kasvuvauhti ei ollut yhtä nopeaa ja siksi ongelmat kärjistyivätkin kurssikirjojen suhteen juuri Tampereella. Kahden uuden tiedekunnan myötä oli kasvanut yliopiston oppiaineiden luku-

TISKISSÄ TAPAHTUU... ✓

Kirjaston kirjojen nimet saattavat olla joskus lainaustoimiston virkailijoillekin hieman outoja:

Keskustelu meni tähän tapaan:

Touhukas asiakas kysyi: "Missä teillä on pääsykoekirjoja? Etsin jo, mutta en löytänyt."

Virkailija: "Meillä ei ole erikseen pääsykoekirjoja hyllyssä. Mitä kirjaa etsit?"

Asiakas: "Pääsykoekirjaa."

Virkailija: "Minne olet pyrkimässä?"

Asiakas: "Mää oon Turuust, mää haen Turun oikeustieteellisen pääsykoekirjaa."

Virkailija: "Tiedätkö kirjan tekijää tai kirjan nimekettä?"

Asiakas: "Pääsykoekirja"

Vihdoin virkailija keksi hakea kirjaa nimellä "Pääsykoekirja" ja kas vain, sillä nimekkeellä löytyy yleiskokeelman luokasta 34 kaksi Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisua. Niiden nimeke tosiaankin on: Pääsykoekirja. Asiakas riensi tyytyväisenä neuvottuun kerrokseen kirjaa hakemaan.

määrä ja näin ollen myös eri nimekettä olevien tenttävien kirjojen määrä. Samalla myös valtakunnallisella tasolla korkeakoulujen kurssikirjojen saatavuus oli heikkoa ja niinpä valtio asettikin vuonna 1967 komitean selvittämään asiaa. Se esitti ratkaisuksi valtion tukemia, pelkästään kurssikirjoja lainaavia kirjastoja. Niin myös Tampereella toimittiin.

Aluksi yliopiston opiskelija oli joutunut 1960-luvulla hankkimaan tenttikirjansa monista eri kirjastoista. Tampereen yliopiston kirjastossa Kalevantiellä oli ainoastaan jonkin verran kurssikirjoja avokokoelmana lainaustoimiston yhteydessä. Opiskelijain kirjasto puolestaan palveli lainaajia Kalevassa Domuksella. Lisäksi myös Tampereen kaupunginkirjasto sivukirjastoineen piti huolta opiskelijoiden tenttikirjojen saatavuudesta, sillä se hankki suuret määrät yliopiston kurssikirjoja kokoelmiinsa. Valtion kurssikirjakomitean esityksen mukaisesti vuoden 1969 kesällä yliopiston kirjaston kurssikirjojen lainaaminen keskitettiin, kun Kalevantien kurssikirjakokoelma siirrettiin Opiskelijain kirjastoon Domukselle ja kirjastot yhdistettiin. Näin perustettiin uusi kirjasto, joka tuli osaksi Tampereen yliopiston kirjastoa. Kaupunginkirjaston kokoelmat säilyivät toki ominaan.

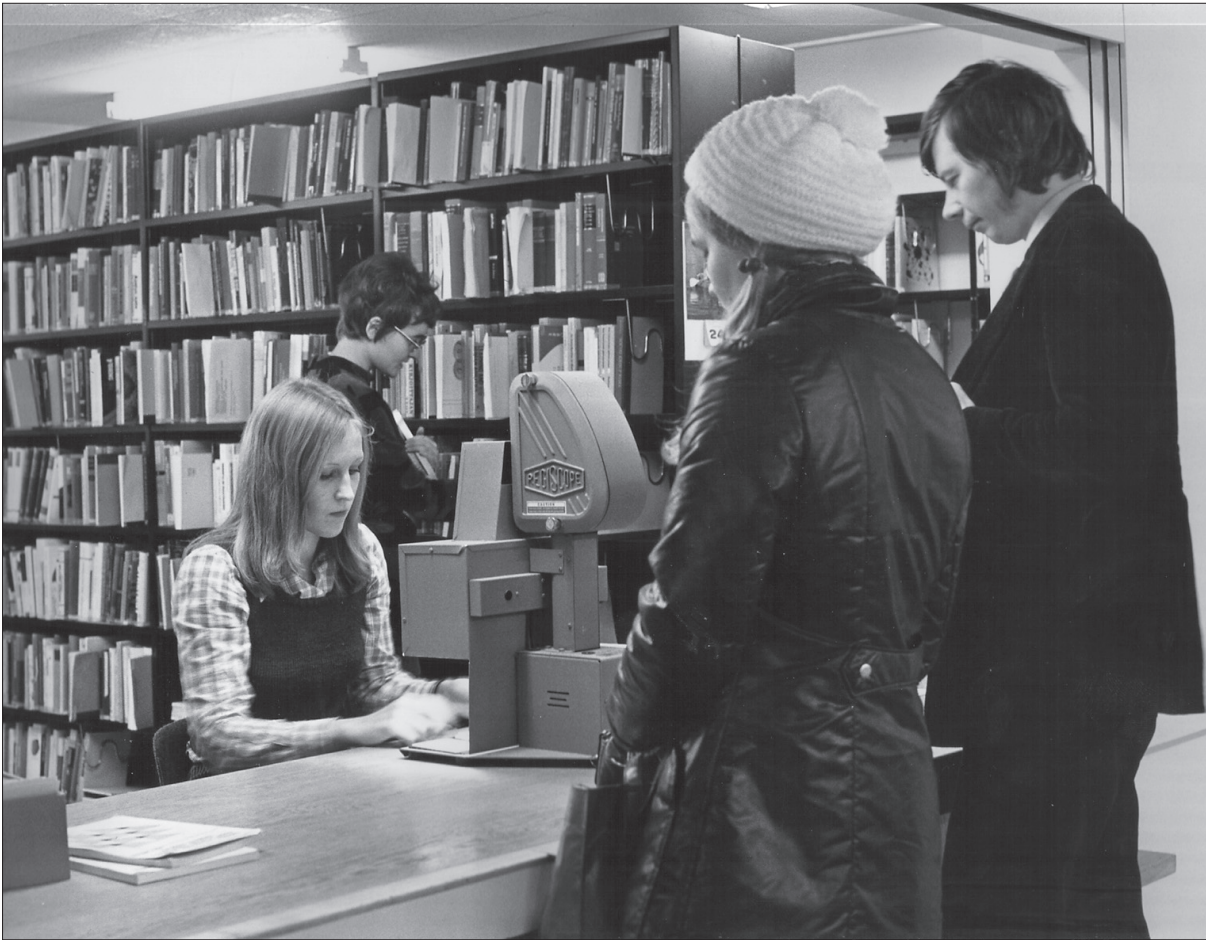
Kurssikirjasto Domuksella

Tampereen yliopiston kirjaston kurssikirjaosasto peri siis Opiskelijain kirjaston Vanhan Domuksen

D-siivessä sijainneet tilat, joskin tiloja kirjaston perustettaessa laajennettiin 200 neliön verran. Opiskelijain kirjaston kirjastonhoitaja Kari Aronpuro jatkoi aluksi kirjastonhoitajana. Hänen lisäksi kirjastossa oli yksi kokopäiväinen ja yksi puolipäiväinen kirjastoapulainen. Kirjoja oli toi-

minnan alkaessa tarkalleen 12 346 kappaletta, mutta lisää hankittiin heti perustamisen yhteydessä 3000 nidettä.

Uutta oli myös kirjastoon hankittu valokuvainausjärjestelmä, joka otettiin käyttöön heti syksyllä 1969. Se merkitsi sitä, että kirjaston käyttäjä

Domuksen valokuvainaus. (Kuva: Raimo Nieminen. Kirjaston arkisto.)

tarvitsi kirjoja lainatakseen oman lainauskortin, ensimmäistä kertaa Tampereen yliopiston kirjaston historiassa. Lainauskortiksi kävi kurssikirjaston oman kortin ohella myös Tampereen kaupunginkirjaston kortti, koska siellä oli käytössä vastaavanlainen kameralainaus. Järjestelmän takia kirjojen laina-aika oli tasan kuukauden mittainen ja kirjojen uusintalainaus oli mahdollista vain kameran avulla. Itse lainaustapahtumaa uusi järjestelmä nopeutti huomattavasti. Kameralainaamiseen siirtyminen edistyi alkuvaiheessa hitaasti, sillä liki kaikki kurssikirjat olivat lainassa uuden kirjaston perustamishetkellä.

Opastaakseen opiskelijoita kurssikirjojen ääreen Tampereen yliopiston kirjasto ryhtyi julkaisemaan vuonna 1969 luetteloa Tampereen ja sen lähialueiden kirjastojen kurssikirjallisuudesta. Kysäinen opas kertoi, mistä eri kirjastoista eri kurssikirjat löytyivät. Opiskelijalehti Aviisissa vinoiltiin opaskirjan olevan hyvä opas reippailuun, sillä vaikka opiskelija saikin tietää, oliko kirja kirjaston kokoelmissa, sen saatavuus oli asia erikseen. Monessa kirjastossa paikan päällä käyminen ei välttämättä tuottanut tulosta. Kurssikirjallisuusluetteloa julkaistiin 1970-luvulla aina opintovaatimusten muututtua.

Kurssikirjasto kasvoi nopeasti, sillä sen nide-luku oli kasvanut vuoteen 1973 mennessä reilusta 12 000 niteestä jo 44 000 niteeseen. Kirjastotyötä uudet kirjat vaativat kurssikirjastossa hieman vähemmän kuin pääkirjastossa, sillä kirjat sijoitettiin aakkosjärjestykseen eikä niitä tarvinnut luokitella. Kirjojen hankkiminen sen sijaan ei ollut kovin

nopeaa puuhaa. Monet yliopiston opettajat vaativat aina uusimman painoksen tenttikirjasta, ja koska kirjojen hankkiminen ulkomailta Suomeen kesti tuolloin usein jopa kuukausia, kurssivaatimusten vaihtuessa kirjoja ei aina ollut riittävästi saatavana.

Kurssikirjojen saatavuutta heikensi kuitenkin ennen kaikkea se, että monet opiskelijat varasivat syksyllä tenttikirjat koko lukuvuodeksi. Kirjavarauksia olikin kirjastossa jatkuvasti. Esimerkiksi 1970-luvun lopulla niitä oli tuhansia. Samalla itse kirjasto oli laajentunut yli 100 000 niteen kirjastoksi ja kaipasi kipeästi uusia suurempia tiloja. Ne löytyivätkin vuonna 1979 Kalevantieltä pääkirjaston muuttaessa Attilaan. Tuolloin kurssikirjastossa oli viisi kokopäivätoimista ja neljä puolipäiväistä virkailijaa. Kymmenessä vuodessa kurssikirjastosta oli tullut opiskelijoiden keskitetty tenttikirjojen lainaamispaikka. Se oli edesauttanut huomattavasti kurssikirjojen parempaa ja helpompaa saatavuutta. Lisäksi muutto päätalolle lähemmäs yliopiston kaikkia opetustiloja oli opiskelijoille mieleinen.

Tietokone lainauksen avuksi

Kurssikirjasto sai Kalevantieltä vanhan pääkirjaston tiloista kahden kerroksen toimitilat suurine varastoineen vuonna 1979. Opiskelijoiden kannalta merkittävin uudistus tilojen suhteen oli vanhan pääkirjaston suuren lukusalin muuttuminen kurssikirjalukusaliksi. Sinne tuli jokaista tutki-

musvaatimuksissa olevaa kirjaa vähintään yksi lukusalikappale. Näin ollen oli mahdollista lukea tenttiin, vaikkei haluamaansa kirjaa saanutkaan kotilainaksi. Tosin toimitiloissa oli alkuun hieman hiomista, sillä esimerkiksi henkilökunnan työtiloihin jouduttiin kulkemaan aina lukusalin kautta. Se merkitsi esimerkiksi sitä, että kirjastoon tuleva uusi materiaali kannettiin aina lukusalin kautta. Onneksi moista järjestelyä ei kestänyt kuin ensimmäisen toimintavuoden ajan.

Muuttaminen yliopiston päätalolle merkitsi opiskelijoiden mielenkiinnon kasvamista kirjaston kokoelmia kohtaan. Kummaa kyllä, lainamäärät eivät juuri kasvanee, mutta varaukset moninkertaistuivat. Heti ensimmäisenä syksynä päätalolla on mainittu asiakkailta olleen 12 000 kirjavarausta. Laatikoiden, joissa kaikkia kirjanvarauskortteja lainaustoimistossa säilytettiin, on mainittu herättäneen kunnioitusta. Opiskelijoille oli muodostunut tavaksi varata mahdollisimman monta tenttikirjaa aina kerralla, sillä tenteissä käymisen into ei tietävästi ollut kasvanut. Kirjat kiersivät huonosti, mutta teettivät huomattavasti työtä lainaustoimistossa. Jonot olivat tuttu näky.

Niinpä vuoden 1981 alussa yliopiston rehtori asetti työryhmän pohtimaan kurssikirjojen kieron tehostamista. Työryhmä tutustui muiden muassa Helsingin yliopiston kurssikirjalainaamossa olevaan lainausjärjestelmään, jonka pohjalta Tampereellakin päätettiin siirtyä atk-lainaaniseen. Tuhansia nimekkeitä kirjallisuutta ei kuitenkaan siirretty aivan noin vain atk-pohjaiseen kirjarekisteriin, kuten tuon ajan termi tietokannasta kuului.

Vuonna 1983 hankittiin kurssikirjastoon Nokian MikroMikko-tietokone, jonka kurssikirjastoa varten räätälöityyn rekisteriin kirjoja ja niiden bibliografisia tietoja ryhdyttiin rekisteröimään. Kirjojen saaminen tietokoneelle vei aikaa liki vuoden, sillä kirjasto oli auki normaalisti koko siirtymäajan, eikä lainassa olevia kirjoja voinut luonnollisesti-kaan luetteloida.

Uuteen järjestelmään siirtyminen tapahtui kesällä 1984. Tuolloin käytössä oli kolme lainauspäättä lukukynineen ja 5 339 nimekkeen rekisteri. Järjestelmällä oli lukuisia etuja vanhaan kameralainausjärjestelmään verrattuna. Näyttöpäätteeltä asiakas saattoi katsoa, oliko hänen haluamaansa kirjaa saatavilla, montako varausta siihen oli tehty sekä todennäköisyyden siitä, koska se palautuu kirjastoon. Vanhassa järjestelmässä asiakas ei voinut tietää kyseisiä seikkoja. Toisaalta järjestelmän hankaluutena oli se, että järjestelmästä tietoja haettaessa täytyi tietää kyseisen kirjan tunnusnumero, eikä kirjaa voinut hakea nimekkeen mukaan, kuten nykyaikana on totuttu tekemään. Kirjan tunnusnumeron asiakas löysi kurssikirjaston kortistosta, joka muutettiin mikrokorttimuotoon.

Kirjakokoelmien hallittavuuden kannalta uusi järjestelmä oli huima edistysaskel. Pääteeltä näki nopeasti kenellä kirja oli lainassa ja ennen kaikkea kirjojen karhuaminen kävi selvästi entistä tehokkaammaksi. Entisessä järjestelmässähän kirjojen karhuaminen oli tapahtunut manuaalisesti läpikäymällä paperisia lainalomakkeita. Se oli todel- la hidasta puuhaa ja karhuaminen oli jatkuvasti noin puoli vuotta ajastaan jäljessä. MikroMikon

avulla sai tiedon myöhässä olevista lainoista suoraan tietokoneelta. Käytännössä karhuamista ryhdyttiin tekemään ensisijassa niistä kirjoista, joiden laina-aika oli eräännytynyt ja joihin oli tehty varauksia. Aluksi karhukirjeet tulostettiin suoraan järjestelmästä kerran viikossa, myöhemmin karhuamisesta tuli jokapäiväistä.

Kurssikirjojen kierto kohentuikin uuden järjestelmän myötä. Karhuaminen tehosti asiakkai-

den muistia palauttaa kirjat kirjastoon. Kirjasto-työn kannalta järjestelmä helpotti ruuhkaa lainaustoimistossa, jossa ei enää varailtu kirjoja laajamittaisesti vain varmuuden vuoksi. Samalla kirjaston henkilökunnalle oli MikroMikon tulo helpotus. Vapautuihan nyt aivan uudella tavalla aikaa muihin kirjastotöihin, kun lainaustoimistotyöt eivät työllistäneet niin voimakkaasti henkilökuntaa. Silti usein kirjoja katosi teille tietämättömille. Kurs-

Kurssikirjalukusalin 1. päivä yliopiston päärakennuksessa 10.1.1994. (Kuva: Erkki Karén. Kirjaston arkisto.)

sikirjat ovat aina olleet Tampereen yliopiston kirjaston kadonneiden kirjojen listan kärkipäässä. Koska 1980-luvun alkuvuosina ei vielä ollut käytössä hälytysportteja, kirjojen hävikki oli huomattavaa. Pahimpina hävikkivuosina kurssikirjoja katosi liki 2 000 kappaletta.

Osaksi pääkirjastoa

Kurssikirjaston MikroMikko alkoi osoittaa väsymisen merkkejä vuosien mittaan. Tultaessa 1990-luvulle alkoi järjestelmän toiminta ohjelmistovikojen takia olla kriittisessä pisteessä. Esimerkiksi vuoden 1990 syksyllä Mikko temppuili itsensä monesti epäkuntoon ja kirjastoa jouduttiin pitämään useita päiviä suljettuna laitevirian takia. Normaalioloissa kurssikirjoja lainattiin päivittäin tuolloin noin 1500 kappaletta, eikä moisen määrän lainaaminen käsityönä kuittilainoina ollut mahdollista. Tuolloin kirjaston henkilökunta sai osakseen asiakkailta voimakkaita kiukunpurkauksia, vaikka he olivat tilanteesta yhtä turhautuneita kuin asiakkaat. Järjestelmän toimimattomuuden takia kirjojen lainaus ja luettelointi oli mahdotonta. Kurssikirjaston MikroMikko keräsi samalla kuuluisuutta, sillä se pääsi lakkoilullaan lehdistön palstoille ja jopa radioon asti.

VTLS-atk-järjestelmään kurssikirjasto siirtyi ensimmäisenä Tampereen yliopiston kirjastossa. Ensimmäinen laina uudessa järjestelmässä tehtiin 16.9.1991. Valmisteluja VTLS-järjestelmään siirtymiseen oli tehty ennen sitä jo pari vuotta. Uusi järjestelmä ratkaisi kurssikirjaston lainaus- ja jär-

jestelmäongelmat, mutta joitakin ongelmia kirjastoon silti jäi. Suurin niistä oli tilakysymys. Kaikki kurssikirjat eivät yhdessä henkilökunnan ja asiak-

Tenttikirjat ovat kautta kirjaston historian olleet kaikkein kysytyintä aineistoa. Monet teokset ovat useissa eri tutkintovaatimuksissa ja näin ollen niitä löytyy kirjaston kokoelmista kymmenittäin. Seuraavassa Tampereen yliopiston kirjaston kaikkein lainatuimmat nimekkeet Voyager-järjestelmän ajalta (1.7.2001-7.11.2004).

1. Uusitalo, Hannu: "Tiede, tutkimus ja tutkielma, johdatus tutkielman maailmaan" (1991)
2. Eskola, Jari: "Johdatus laadulliseen tutkimukseen" (1998)
3. Alasuutari, Pertti: "Laadullinen tutkimus" (3. uudistettu painos 1999)
4. "Näkökulmia kehityspsykologiaan, kehitys kontekstissaan" (1995)
5. "Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään osa 1, yksityisoikeus" (2. uudistettu laitos 1999)

kaiden kanssa mahtuneet riittävän hyvin Kalevan tien tiloihin. Kirjaston laajenemismahdollisuudet kiinteistössä eivät myöskään olleet mahdollisia, siksi kurssikirjasto päätettiin siirtää Attilaan osaksi

pääkirjastoa. Muutto tapahtui vuoden 1993 lopussa. Samalla kurssikirjasto erillisenä osastona lakkautettiin ja kurssikirjakokoelma siirrettiin osaksi pääkirjastoa. Kurssikirjaston henkilökunnasta yksi henkilö siirtyi Pyynikin kirjastoon, mutta suurin osa, eli kahdeksan henkilöä, pääkirjastoon. Päätalolle jäi tuolloin ainoastaan kurssikirjalukusalusi, joka toimi Kalevantiellä aina vuoden 1999 loppuun saakka.

Uudistunut pääkirjasto kurssikirjakokoelmineen avattiin asiakkaille 10.1.1994. Kurssikirjoille oli remontoitu tilat kirjaston ensimmäisestä kerroksesta ja asiakkaat löysivät kokoelman nopeasti. Muutosta tiedottamiseen oli kiinnitetty erityistä huomiota. Kurssikirjojen tulo Attilaan merkisi

lainamäärien moninkertaistumista pääkirjastossa, mikä näkyi palvelujen ruuhkautumisena lainautiskillä. Vuonna 2000 avattiin Attilan 0-kerrokseen kurssikirjalukusalusi, joka korvasi päätalolla toimineen yksikön toiminnan. Jatkuvasta kirjojen hävikistä johtuen kirjasto joutui aloittamaan kurssikirjalukusalilainojen valvomisen vuoden 2002 helmikuussa. Kirjat siirrettiin virkailijan tiskin taakse hyllyyn, josta asiakas sai kirjastokorttia panttina käyttäen kirjan luettavakseen. Käytäntö osoittautui toimivaksi, sillä kirjojen hävikkiongelmien poistuivat ja samalla kirjasto sai tietoonsa, mitä kirjoja asiakkaat lukusalissa eniten lukevat. Näin kirjasto pystyi kohdentamaan uusien kirjojen hankinnat paremmin asiakkaiden tarpeita vastaaviksi.

**TAMKATIN
TASSUNJÄLJET**

OSAAVA KIRJASTO
75 VUOTTA

Kirjastoamattilaisten
kädentaitojen
näyttely

30.11. - 20.12.2000

Tampereen yliopiston
kirjasto Attila
Yliopistonkatu 38

Tampereen yliopiston kirjasto 75 vuotta. Mainos/kutsu kirjastolaisten kädentaitojen näyttelyyn, näyttelyväkeä ja kirjaston lauluryhmä Helkekyvät harput. (Kuvat: Maaret Young. Julkaisukeskuksen arkisto.)

Lainaustoiminta – kuiteista itsepalveluun

Lainakuitit työllistivät henkilökuntaa

*K*irjojen kotilainaus on varmasti kirjaston toimintamuodoista asiakkaille kaikkein tutuin. Nykyisin olemme jo tottuneita siihen, että kirjastoissa lainaaminen tapahtuu tietotekniikkaa avuksi käyttäen ja että asiakas pystyy myös itsenäisesti lainaamaan haluamansa kirjat. Tietotekniikkaan pohjautuva lainausjärjestelmä tuli hallitsevaksi ratkaisuksi Tampereen yliopiston kirjastossa vuonna 1992. Ennen sitä lainaus tapahtui, kurssikirjastoa lukuun ottamatta, vain ja ainoastaan manuaalisesti lainakuitein.

Kuittilainauksen aikaan kirjaa lainatessa täytettiin kalkkeeripaperista oleva lainakuitti. Lainakuittiin tuli voimakkaasti kuulakynällä tekstata lainattavan kirjan bibliografiset tiedot, joista tärkeimpiä olivat pääsana, teoksen nimi, luokka ja hankintanumero. Hankintanumeron avulla kirja pystyttiin yksilöimään saman teoksen muista niiteistä. Samoin jokaiseen lainakuittiin tuli asiakkaan nimi sekä osoite. Lainaustoimistossa kirjas-

toivirkailija kirjoitti kuittiin kirjan eräpäivän. Samaa kuittia käytettiin myös varauksien tekemiseen ja tuolloin asiakkaalle lähetettiin saman kuitin alin osa, joka toimi varauksen saapumisilmoituksena. Lisäksi kirjastolle jäi palautuskehotuksina toimineet osat lainakuitista.

Lainakuitit säilytettiin lainaustoimistossa pääsanan mukaan aakkosjärjestyksessä. Tavallaan voitaisiin ajatella, että kyseinen laatikosto sisältöineen vastasi lainauksen osalta nykyistä tietokoneella olevaa tietokantaa lainauksen suhteen. Jos asiakas ei löytänyt kirjaa hyllystä ja halusi selvittää, onko kirja lainassa, täytyi hänen kääntyä asiassa lainaustoimiston puoleen. Virkailija katsoi pääsanan mukaisesta laatikostosta, oliko kirja lainassa. Jos kirja oli lainassa, siihen tehtiin varaus. Lainakuitit ja niiden säilyminen lainaustoimistossa oikeassa järjestyksessä oli ensiarvoisen tärkeää lainauksen sujuvuuden kannalta.

Manuaalisesti lainakuitein toimiva lainaus on toimiva järjestelmä pieniin kirjastoihin, joiden kotilainojen määrä on vähäinen. Tampereen yliopiston kirjasto kasvoi kuitenkin jo 1960-luvulla monitieteelliseksi korkeakoulukirjastoksi, jossa lainamäärät hipoivat 100 000 kotilainaa vuodessa. Pääkirjastossa oli lisäksi vuosina 1965–1979 liki kaikki lainattavat kirjat sijoitettuna varastoon, eikä avokokoelmaa käytännössä ollut olemassa. Kirjojen saaminen lainaksi vei siis usein aikaa, sillä kirjan lainaaminen oli nykymenoon verrattuna hidasta. Alussa oli käytössä systeemi, jossa asiakas joutui odottamaan sitä, että kirja toimitettiin varastosta lainaustoimistoon. Myöhemmin annettiin myös asiakkaiden käydä varastossa kirjoja hakemassa, silti

lainausjonot jäivät tutuksi näyksi pääkirjaston lainaajina 1970-luvulla asioineille.

Käytännössä kirjojen karhuaminen laina-ajan päätyttyä oli hyvin hankalaa. Jos toinen asiakas ei ollut varannut samaa kirjaa, sai asiakas pitää kirjaa käytännössä itsellään korvauksetta myös laina-ajan päättymisen jälkeen. Käytäntöä kutsuttiin avolainaksi. Kirjoja kuitenkin myös karhuttiin. Kirjaston henkilökunta pitikin kerran vuodessa, muun yliopistoväen viettäessä pääsiäislomaa, karhuamistalkoot eli tuttavallisemmin karhukopla-päivät. Tuolloin kirjaston lainaustoimistossa käytiin tuhansia lainakuitteja läpi ja etsittiin niiden joukosta lainoja, joita ei ollut palautettu määräaikaan mennessä. Jos tällainen kuitti löydettiin, lä-

hetettiin asiakkaalle palautuskehotus postitse. Lainojen joukosta saattoi löytyä jopa vuosia lainassa olleita kirjoja. Kuittilainausjärjestelmä ei edistänyt kirjojen tehokasta kiertoa.

*Tuula Vuorinen
ja lainakortistot.
(Kuva: Erkki Karén.
Kirjaston arkisto.)*

Palvelumaksut – asiakkaiden kiusaksiko?

Vuoden 1993 alusta alkaen valtion laitoksilta poistui vapaakirjeoikeus. Kirjaston kannalta se merkitsi sitä, että kirjasto joutui kyseisen vuoden alusta maksamaan itse kaikista lähettämistään postilähetyksistä, kuten karhukirjeistä ja saapumisilmoituksista postimaksut. Kirjaston saman vuoden määrärahoja oli leikattu noin 20 prosenttia edellisen vuoden tasosta. Lisäksi opetusministeriössä tehtiin 25.1.1993 päätös, jonka mukaan korkeakouluilla oli oikeus periä asiakkailtaan maksuja esimerkiksi edellä mainittujen palvelujensa tuottamisesta. Vuoden 1992 aikana kirjastossa oli siirretty kokonaan VTLS-järjestelmään. Tämä merkitsi myös sitä, että lainatiedot olivat järjestelmässä ajan tasalla ja karhukirjeiden määrä oli moninkertaistunut kuittilaina-aikaan verrattuna. Niinpä kyseisen vuoden helmikuussa Tampereen yliopiston kirjastossa otettiin käyttöön kirjaston palvelumaksut. Asiakkaissa palvelumaksut herättivät suurta närää. Asiaa puitiin runsaasti lehtien palstoilla sekä paikallisradiossa, eikä kirjaston näkökulma tuntunut saavan juurikaan kannatusta.

Korkeakoulukirjastojen maksuttomuudella oli Suomessa pitkät perinteet. Tampereen yliopiston kirjastossa oli kuitenkin aikaisemminkin peritty sakkomaksuja myöhästyneistä lainoista, nimittäin aikana ennen yliopiston valtiollistamista vuonna 1974. Käyttömaksut tulivat korkeakoulukirjastoihin vuonna 1993 ja Tampereella yliopiston kirjasto alkoi tuolloin periä varausmaksua 3 markkaa/laina sekä palautuspyynnöistä 5 mark-

kaa/laina. Lainakieltoon asiakas määrättiin palauttamattomasta kirjasta kahden viikon kuluttua eräpäivästä ja siitä päästäkseen tuli maksaa 30 markkaa. Maksut johtuivat puhtaasti kirjastolle tulleista lisäkustannuksista, eikä niitä ollut määritelty liikeloudellisin perustein. Itse asiassa palvelumaksut eivät riittäneet täyttämään kirjastolle palautuspyyntöjen ja saapumisilmoitusten lähettämistä aiheutuneita lisäkuluja. Kirjaston henkilökunta ei ollut asiasta luonnollisesti yhtään sen enempää mielissään kuin asiakkaat, mutta taloudellisesti palvelumaksut olivat ainoa oikea ratkaisu.

Kirjaston eri yksiköiden lainaustoimistoissa käytiinkin monta keskustelua asiakkaiden kanssa maksupäätöksen perusteista. Myöhemmin esimerkiksi Yliopistoutusten palstoilla keskusteltiin kirjaston toimista ja tehtävistä maksujen kohdistuttua myös yliopiston henkilökuntaan vuonna 2001. Monille Tampereen yliopiston tutkijoille oli vuosien mittaan muodostunut tapa pitää lukuisia, jopa satoja, kirjaston kirjoja omassa työhuoneessaan, vaikkei niitä olisi juuri käyttänytkään. Jos kirja ei ollut palautunut karhuamisesta huolimatta, seurauksena oli ollut lainakieltoon joutuminen. Kun myöhästymismaksut ulotettiin koskemaan myös yliopiston henkilökuntaa, kertyi joillekin asiakkaille suuria maksuja. Vaikka yhdestä kirjasta kertyneellä myöhästymismaksulla oli katto, niin kymmenien ja jopa satojen kirjojen samanaikainen myöhästymisen nosti kokonaismaksua huomattavasti. Sen vuoksi myöhästymismaksuja kohtuullistettiin siirtymääjäksi ja maksuaikatauluja soviteltiin.

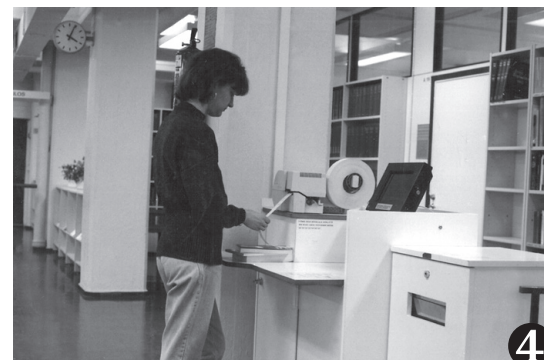
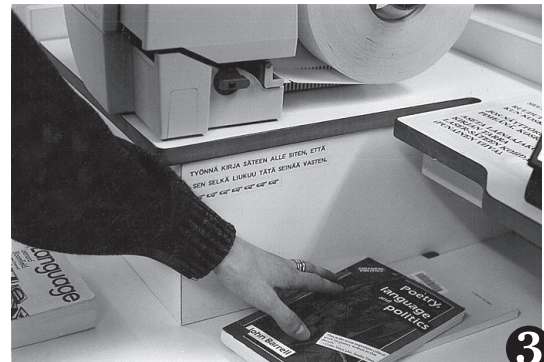
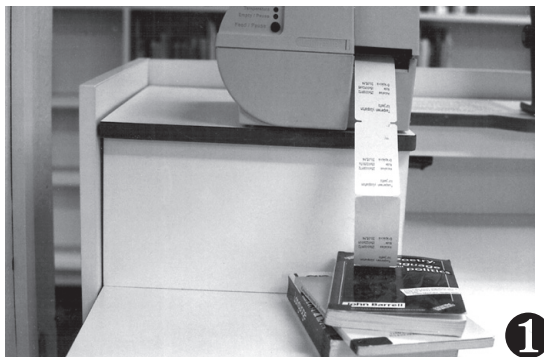
Toinen suuri lainauskäytäntöihin liittyvä muutos ajoittui vuoden 1997 kesään, jolloin Tampereen yliopiston kirjastossa siirryttiin pois avolainojen käyttämisestä. Kiinteisiin laina-aikoihin siirtyminen sujui kirjaston näkökulmasta yllättävän hyvin. Tosin käytännön muuttumisen tapahtuminen kesällä loma-aikaan sai aikaan tehokkaasta tiedotuksesta huolimatta monille asiakkaille ikävän yllätyksen, mutta ensi vaiheessa kirjojen myöhästymisiä katsottiin läpi sormien. Kiinteisiin laina-aikoihin siirtymisen välittömänä seurauksena oli kirjojen parempi kiertäminen asiakkaalta toiselle. Kirjaston sekä asiakkaiden kannalta hyvää palvelua oli kirjojen hyvä saatavuus ja se uudistuksen myötä luonnollisesti parani. Samalla tuli mahdolliseksi asiakkaiden omatoiminen lainojen uusiminen sekä kirjavarausten tekeminen.

Itsepalvelun kasvu

Tampereen yliopiston kirjaston siirryttyä VTLS-kirjastojärjestelmään alkoivat myös lainamäärät nopeasti kasvaa. Lisäksi vuoden 1994 alussa ta-

pahtunut kurssikirjojen siirto Attilaan lisäsi voimakkaasti pääkirjaston lainaustoimiston käyttöä.

Lainaus. Kuvat 1–4. (Kirjaston arkisto.)

Pääkirjaston sisäänkäynnin kannalta olennaiseen paikkaan alkoi muodostua lainajonoja. Samaan aikaan alkoi tulla markkinoille sopivia itsepalveluasemia lainausta varten. Vuonna 1995 ostettiin Attilan lainaustoimistoon ensimmäinen itsepalveluasema, jolla asiakkaan oli mahdollista lainata kirjansa itse. Samana vuonna asiakkaille tuli kirjojen uusiminen mahdolliseksi puhelimitse sekä sähköpostitse. Asiakkaan ei siis ollut pakko enää tulla kirjastoon uusimaan lainojaan.

Kesällä 1997 kiinteiden laina-aikojen astuessa voimaan tuli kirjojen varaaminen ja uusiminen mahdolliseksi verkon kautta. Uudenlainen palvelu tavoitti melko nopeasti paikkansa asiakkaiden totumuksissa, sillä seuraavana vuonna kirjaston kaidista varauksista tehtiin jo 28 prosenttia verkon kautta. Lainoista puolestaan jo neljännes oli asiakkaiden itsensä tekemiä. Vuosituhannen vaihteeseen mennessä otettiin sähköposti yhä enemmän käyttöön asiakkaille lähtevien saapumisilmoitusten sekä palautuskehotusten käytössä. Samaan aikaan lainausautomaatit tulivat myös osastokirjastoihin.

Vuonna 2001 Tampereen yliopiston kirjaston siirryttyä Voyager-kirjastojärjestelmään helpottui asiakkaiden itsepalvelu toimivan web-käyttöliittymän myötä. Uuden järjestelmän edut näkyivät lähinnä aineiston lisääntyneenä varausena sekä uusintalainauksena verkon kautta. Vuoteen 2003 mennessä varauksista yli 80 prosenttia tehtiin verkon

kautta. Uusintalainauksien osalta kyseisenä vuonna liki kaikki uusinnat tehtiin verkon kautta. Kirjastossa olevien itsepalveluasemien laatu oli vuosien mittaan parantunut siinä määrin, että vuodesta 2001 saakka pääkirjastossakin tuli mahdolliseksi pitää kirjastoa auki, vaikkei lainaustoimistossa olisikaan päivystystä. Kirjaston aukioloajat voitiin näin ollen pitää mahdollisimman pitkinä, asiakkaiden hoitaessa lainauksensa itsenäisesti.

*Lääketieteellinen osastokirjasto keväeseen 2004 asti.
(Kuva: Erja Kymäläinen. Kirjaston arkisto.)*

Lääketieteellisestä kirjastosta terveystieteiden kirjastoksi

Kirjaston synty
ja toimitilat vuosien saatossa

Syksyllä 1972 aloitti Tampereen yliopistossa toimintansa lääketieteellinen tiedekunta. Tiedekunta syntyi vastauksena maata kohdanneeseen lääkäripulaan ja toiminta tiedekunnan perustamiseksi oli nopeaa. Päätös tiedekunnan perustamisesta tehtiin keväällä 1972 ja toiminta aloitettiin jo saman vuoden syksyllä. Tiedekuntaa perustettaessa ei juurikaan mietitty uuden tiedekunnan kirjastopalvelujen perään. Asia eteni nopeaan tahtiin niin, että Tampereen yliopiston kirjastoon perustettiin lääketieteellinen osastokirjasto. Käytännössä tämä tarkoitti kirjastonhoitajan virkaa 1.7.1972 alkaen sekä 60 000 markan määrärahaa aineistohankintoihin vuodelle 1972.

Aluksi lääketieteellisen osastokirjaston toiminta jakautui kahteen eri toimipisteeseen. Päätoimipaikka sijaitsi itse tiedekunnan yhteydessä vuokratiloissa Kissanmaalla keskussairaalan takana Laitospesula Oy:n kiinteistön kellarikerroksessa. Toinen toimipaikka oli kansanterveystieteen

laitoksen yhteydessä. Se piti majaansa vuoden 1975 loppuun saakka Tampereen keskustassa Verkatehtaankadulla. Lääketieteellisen tiedekunnan toimitilat valmistuivat Kissanmaalle vasta vuosia tiedekunnan perustamisen jälkeen. Vuonna 1975 otettiin käyttöön kliinisen lääketieteen toimipaikka, vuonna 1976 biolääketieteen laitoksen toimipaikka ja vuonna 1979 kansanterveystieteen laitoksen toimipaikka. Kaikkiaan 15 vuotta osastokirjastolla oli kolme toimipistettä, kunnes kansanterveystieteen yksikkö sulautettiin osaksi biolääketieteen laitoksella sijainnutta yksikköä. Tuosta lähtien osastokirjastolla oli kaksi toimipistettä aina vuoteen 2004 saakka.

Pienen kirjaston toiminta aluksi kolmessa, ja myöhemmin kahdessa eri toimipisteessä, edellytti yhteistyökykyä. Varmistaakseen palvelujen toimivuuden kirjasto toimi useita vuosia tiiviissä yhteistyössä Tampereen yliopistollisen keskussairaalan lääketieteellisen kirjaston kanssa. Vuosina 1977–

*Oppimiskeskus Tertio.
(Kuva: Erja Kymäläinen.
Kirjaston arkisto.)*

sä terveystieteiden osastokirjastoksi (Tertio). Samaan rakennukseen, sen kolmanteen kerrokseen, muutti myös Tampereen yliopistollisen sairaalan kirjasto.

1984 klinisen lääketieteen kirjastoon olikin sijoitettu sairaalan kirjaston lehtikokoelmien lisäksi myös sairaalan kirjaston henkilökunta, joka huolehti kirjaston varsinaisesta asiakaspalvelusta. Vastineeksi lääketieteellisen kirjaston päätoimipaikka otti hoitaakseen sairaalan kirjaston kaukopalvelutilausten välittämisen kirjaston teleksillä. Myös kirjastojen lehtikokoelma oli yhteinen.

Keväällä 2004 Tampereen yliopiston lääketieteellisen osastokirjaston kaksi toimipaikkaa yhdistettiin kokoelmineen samaan rakennukseen. Finn-Medi 5-uudisrakennus valmistui helmikuussa 2004 ja kirjasto sai sen toisesta kerroksesta 1100 neliön toimitilat. Uudessa kirjastossa on muiden muassa 30-paikkainen oppimiskeskus tietokoneineen, 39-paikkainen lukusali, ryhmätyötiloja sekä opetus-tila. Tilat avattiin asiakkaille 3. toukokuuta 2004. Samalla lääketieteen osastokirjasto muutti nimen-

Kirjaston kokoelmat

Lääketieteellisen osastokirjaston asiakaskunta on koostunut lähinnä alan opiskelijoista, opettajista ja tutkijoista. Kirjaston tarkoituksena on palvella juuri heidän tieteellisiä tarpeitaan. Siksi kirjastoon on vuosien saatossa hankittu lähinnä vain tieteellistä aineistoa. Lääketieteen osastokirjastossa on ollut käytössä National Library of Medicinen kirjastoluokitus vuodesta 1976 lähtien. Se pohjautuu oman tieteenalan luokitukseen ja poikkeaa Tampereen yliopiston kirjastossa muuten käytössä olevasta luokituksesta. Lääketieteelliset viitetietokannat ja tiedonhaut niistä tulivat kirjaston toimintaan mukaan jo 1970-luvulla. Medline on tunnetuin suurista kansainvälisistä lääketieteen ja sen lähialojen, hammaslääketieteen ja hoitotieteen tutkimusartikkeliviitteitä sisältävistä tietokannoista.

Alkuun lääketieteellisen osastokirjaston henkilökunta välitti hakuja Medlineen, mutta 1980-luvun alussa kirjastoon saatiin jo Medline-pääte. Myöhemmin Medline, kuten monet muutkin tietokannat, hankittiin kirjastoon cd-romina. Nykyään se on saatavana kirjaston asiakkaille verkkoversiona.

Kirjastoaineiston siirtyminen yhä enemmän sähköiseen muotoon on merkinnyt sitä, että lääketieteen osastokirjastossa lainamäärät kääntyivät 2000-luvun alussa laskuun, koska alan tutkimukset olivat siirtyneet verkkoon ja siten ”asiakkaan työpöydälle”. Kirjaston toimitilassa käyvien asiakkaiden määrä onkin 2000-luvulla käynyt jo melko vähäiseksi. Ylivoimaisesti suurin kirjastossa käyvä asiakasryhmä on nykyään kurssikirjoja lainaamassa käyvät opiskelijat. Yleensä lääketieteen opiskelijat ostavat itselleen tietyn peruskirjallisuuden, joten kirjaston ei ole tarvinnut hankkia suuria määriä käsikirjamaista aineistoa. Asiakaskunnan muutoksessa on näkynyt ulkomaisten asiakkaiden määrän selkeä lisääntyminen viime vuosien aikana, sillä Tampereen yliopisto ja sitä lähellä olevat tutkimuslaitokset ovat vetäneet alan osajia paikkakunnalle.

Ongelmalähtöinen oppiminen ja kirjasto

Lääketieteellisen tiedekunnan opetusohjelmaan on vuodesta 1976 alkaen kuulunut kirjaston käytön opetus. Aluksi kurssi käsitti enemmän perinteistä kirjastonkäytön opetusta, mutta myöhem-

min se on muuttunut kokonaisvaltaiseksi tiedonhankintataitojen opetuksiksi. Erityishuomion ovat saaneet yleisten tiedonhakataitojen ohella eri ulkomaiset lääketieteelliset tietokannat kuten Medline. Vuodesta 1995 lähtien lääketieteen tiedekunnassa muutettiin koko lähestyminen annettavaan opetukseen. Silloin siirryttiin käyttämään opetusmenetelmänä ongelmalähtöistä oppimista. Tällöin tiedon itsenäisestä hankkimisesta tuli opiskelijoille opiskelun olennainen osa, mistä johtuen kirjaston käytön ja tiedonhankintataitojen opetusta oli entisestään kasvatettava. Tämä taasen tiesi kirjaston henkilökunnalle opetustyön lisääntymistä.

Ongelmalähtöisen oppimisen menetelmän myötä jokaiselle lääketieteen tiedekunnan kohde-ryhmälle eli lääke-, hoito- ja terveystieteen opiskelijoille suunniteltiin kullekin oma opetuspaketti. Tiedonhankintataitojen opetus nivottiin tuolloin aiempaa paremmin opintoihin. Koska tiedonhankintataidot ovat opiskelijoille tärkeitä jo heti opintojen alusta alkaen, siirrettiin tiedonhankinnan opinnot heti koulutuksen ensimmäiseen vuoteen. Opetuskertoja oli useita ja tiedonhakuharjoituksissa kirjaston henkilökunnasta useampi ohjaaja opasti opiskelijoita. Kirjaston yhteistyö tiedekunnan kanssa syveni ja kirjaston informaattikko ryhtyi suunnittelemaan opetusta yhdessä tiedekunnan opetushenkilökunnan kanssa. Kirjastolla onkin ollut ainutlaatuinen mahdollisuus kouluttaa asiakkaistaan hyviä kirjastonkäyttäjiä. Nykyisen terveystieteen osastokirjaston asiakkaista ylivoimaisesti suurin osa on kirjaston itsensä kouluttamia!

Pyynikin periferiasta kampukselle

Kasvatustieteiden tiedekunnan
osastokirjastona

Yliopiston voimakas laajentuminen 1970-luvulla pakotti sen hankkimaan lisätiloja ympäri Tamperetta. Pyynikintie 2 eli niin sanottu Vanhan Tekun kiinteistö vuokrattiin aluksi puoliksi yliopiston käyttöön ja vuonna 1974 perustetun kasvatustieteiden tiedekunnan laitokset aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksia lukuun ottamatta sijoitettiin sinne. Samalla kasvatustieteilijöiden kirjastopalvelut päätettiin turvata lähikirjastolla ja niinpä vuoden 1976 alusta Tampereen yliopiston kirjasto laajeni Pyynikille.

Kasvatustieteiden tiedekunnan osastokirjastoksi nimetty yksikkö aloitti toimintansa pienimuotoisesti, sillä sinne perustettiin vain yksi kirjastoamanuenssin virka. Kirjasto koottiin kahdesta eri kirjastokokoelmasta: vanhan kasvatustieteen laitoksen ja Tampereen opettajankoulutuslaitoksen laitoskirjastokokoelmista. Nopeasti kirjasto tuli tutuksi kasvatustieteiden tiedekunnan väelle, sekä opettajille ja opiskelijoille. Siksi kirjastoa ja

sen käyttöä pystyttiin kehittämään uutuushankintojen ohella hyvässä hengessä. Siitä yhtenä osoituksena oli kirjaston käyttäjäkoulutuksen aloittaminen opiskelijoille. Vuonna 1978 se tuli pakolliseksi osaksi kasvatustieteiden tiedekunnan tutkintovaatimusten opintoja.

Pyynikin kirjaston kasvaminen

Vanhan Tekun rakennus siirtyi 1980-luvun alussa kokonaan yliopiston haltuun ja sinne päätettiin sijoittaa humanistisen tiedekunnan kaikki kielitieteelliset laitokset, aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitos sekä vuonna 1981 yliopistoon liitetty Tampereen kieli-instituutti eli käännettieteen laitos. Kyseisten toimijoiden kirjastopalvelut päätettiin yhdistää kasvatustieteelliseksi osastokirjastoksi. Kirjastoa varten saneerattiin rakennuksesta uudet, 1200 neliön tilat, joihin siirrettiin kaikki

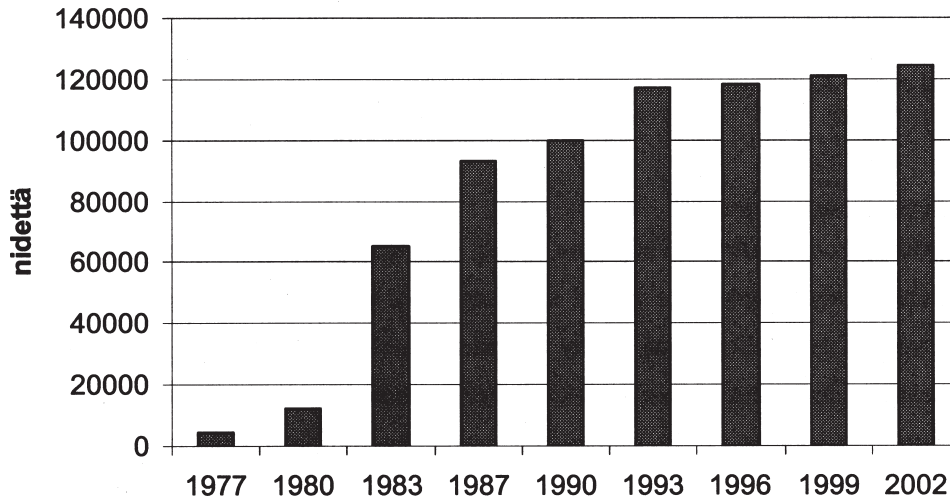
Pyynikki. (Kuva: Erkki Karén. Tiedotusyksikön arkisto.)

yliopiston kasvat- ja kielitieteelliset kokoelmat. Kyseisellä tiedeyhdistelmällä toimivia kirjastoja tuskin maailmassa on ollut montaa.

Tampereen yliopiston uusi kasvat- ja kielitieteellinen osastokirjasto koottiin monen eri kirjaston kokoelmista. Yliopiston kirjastolta uuteen kirjastoon tulivat kasvatustieteiden tiedekunnan osastokirjaston kokoelmat sekä pääkirjaston kasvatustieteen ja kielitieteiden kokoelmat. Suurin osa Pyynikille muuttaneiden laitosten laitoskirjas-

tokokoelmista siirrettiin myös uuteen kirjastoon. Niin ikään Tampereen kieli-instituutin kirjasto löysi uuden kodin uudesta osastokirjastosta, josta alettiin yleisesti käyttää yliopistolaisten piirissä nimeä Pyynikin kirjasto.

Uuden kirjaston kokoaminen monista eri kokoelmista ei suinkaan ollut helppoa. Eri kokoelmilla ei ollut yhtenäistä ja järjestettyä kortistoa. Lisäksi uusi osastokirjasto oli suuruusluokaltaan jo huomattavasti suurempi kuin vanha kasvat-

*Kuvio 3.
Pyynikin kirjaston
kokoelmien kehittyminen*

tieteiden tiedekunnan osastokirjasto. Kirjaston alkuaikoina kitkaa aiheutti se, että eri laitosten henkilökunnan tapa käyttää omaa laitoskirjastoa oli toisenlainen kuin mitä uudessa osastokirjastossa oli mahdollista toteuttaa. Monilla laitoksilla oli totuttu käyttämään laitoskirjastoa vaikka keskellä yötä. Niinpä osa laitoksista vaati avaimia uuteen kirjastoon, mutta tähän vaatimukseen kirjasto ei voinut suostua, sillä 1980-luvun alussa kirjojen hävikki kirjastoista oli huomattavaa eikä aukioloaikojen ulkopuolella ollut mitään valvontaa.

Kokoelmat olivat ahkerassa käytössä, sillä kasvatusta- ja kielitieteilijöille Pyynikin kirjasto oli lähellä ja sen tarjoama kirjallisuus ja aikakauslehdet tieteellisesti hyvälaatuisia. Ongelmia kirjaston asiakkaille aiheutti kuitenkin se, että he tarvitsivat myös kirjallisuustieteellistä ja yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta sekä kaunokirjallisuutta. Kyseiset luokat olivat Attilan kirjastossa. Lisäksi opiske-

lijoiden harmina oli kurssikirjojen sijaitseminen Kalevantieellä. Pyynikintie 2:n laitosten edustamisen tieteenalojen kokoelmat sekä palvelut olivat lähellä käyttäjiään suurimmilta osin, mutta eivät kokonaan. Palvelujen osalta Pyynikin kirjasto joutui resurssien vähyyden takia ohjaamaan kaukopalvelupyynnöt Attilaan.

Pyynikin tilat alkoivat käydä ahtaiksi jo 1990-luvun alkuvuosina. Kirjaston tarjoamat palvelut ja aineistot olivat vuosien saatossa muuttaneet muotoaan. Paljon tilaa vienyt kortisto oli vaihtunut tietokoneisiin. Osa vanhasta käsikirjastotilasta oli siirretty henkilökunnan työtiloiksi ja toinen osa oli varattu opetustiloiksi ja tietokoneille. Kirjaston tilat olisivat ihanteellisimmillaan helppoja muunneltavia. Vanhan tekun tilat eivät sellaisia olleet, eivätkä siksi enää 2000-luvulle tultaessa voineet vastata ajan haasteisiin.

Muutto kampukselle – Humanika

Tampereen yliopiston laitoksia ja tiedekuntia alettiin 1990-luvun alusta lähtien keskittää yliopiston päätalon läheisyyteen. Ryhdyttiin puhumaan yliopiston keskustakampuksesta, kun yliopisto laajeni Kalevantien varteen uuden Pinnin rakennuksen myötä. Kampusalueen kehittäminen jatkui 2000-

luvulle tultaessa. Yliopisto luopui kokonaan Pyy-nikintie 2:n kiinteistöstä ja siellä toimineet laitokset muuttivat vuonna 2003 uusiin tiloihin Pinni B-kiinteistöön kampukselle. Samalla myös Kasvat- ja kielitieteellinen osastokirjasto muutti kampukselle tarjoamaan lähikirjastopalveluja alansa tieteenharjoittajille. Uuteen kirjastoon keskitettiin lähes kaikki humanistiset tieteenalat kielitie-

Humanika. (Kuva: Marko Rinne. Kirjaston arkisto.)

teen lisäksi. Pääkirjastosta siirrettiin kaikki historian ja kirjallisuustieteen luokkien kokoelmat sekä kaunokirjallisuus uuteen Humanistis-kasvatustieteelliseen kirjastoon, jonka lyhennettä Humanika ryhdyttiin käyttämään kirjaston nimenä.

Uusi kirjasto sai tilat Pinni B-rakennuksen yhteydessä olevaan TietoPinni-rakennuksesta, jossa kirjaston lisäksi sijaitsee yliopiston tietokonekeskus. Tilaa Humanikassa oli neljässä kerroksessa kaikkiaan hieman yli 2 200 neliötä eli noin 1 000 neliötä enemmän kuin Pyynikillä oli ollut. Kirjasto oli myös kokoelmiltaan Pyynikkiä huomattavasti suurempi. Kirjastoa suunniteltaessa otettiin aivan uudella tavalla huomioon se, että kirjaston tulisi olla oppimiskeskus opiskelijoille. Humanikaan rakennettiin opiskelijoille monia uudenlaisia palveluja. Kirjastoon tuli esimerkiksi kaikkiaan kuusi ryhmätyöhuonetta sekä lukuisia työasemia, joilla voi käyttää kirjaston tarjoamia elektronisia tietokantoja ja sähköisiä oppikirjoja. Lisäksi kirjastoon rakennettiin kaksi mikroluokkaa opetusta varten kuitenkin perinteistä lukusalia unohdatta. Humanika avattiin asiakkaille 5.9.2003.

Elämää on Tampereen ulkopuolellakin

Hämeenlinna on yksi Suomen perinteisistä opettajankoulutusta jo 1800-luvun lopusta lähtien antaneista paikkakunnista. Siellä on toiminut ensin kiertokouluseminaari, alakansakouluseminaari ja vuodesta 1947 vuoteen 1974 yläkansakouluseminaari naisille. Vuonna 1974 Hämeenlinnan semi-

naari lakkautettiin ja se liitettiin opettajankoulutuslaitoksena osaksi Tampereen yliopiston kasvatustieteellistä tiedekuntaa. Samalla seminaarin kirjastosta tuli osa Tampereen yliopiston kirjastoa. Yliopiston kirjastoon perustettiin erillinen kasvatustieteiden osasto, johon liitettiin kahta vuotta

myöhemmin Pyynikille perustettu kasvatustieteiden tiedekunnan osastokirjasto. Muutaman vuoden kuluessa osaston merkitys hiipui ja kummassakin yksikössä toimittiin itsenäisesti.

Tampereen yliopiston kirjaston Hämeenlinnan yksikkö sai vuonna 1980 uudet tilat opettajankoulutuslaitoksen laajentuessa. Kirjastolle remontoitiin vanhan vuonna 1930 valmistuneen seminaarirakennuksen juhlasalista uudet tilat kahteen kerrokseen. Muistona tilan vanhasta käyttötarkoituksesta kirjastoon jäi täysin toimintakuntoiset urut, joita kuitenkin ei ole tietyvästi käytetty kirjaston toiminnan aikana. Ensimmäiseen kerrokseen tuli kirjaston asiakaspal-

velupisteen lisäksi suurin osa kirjaston kokoelmista kurssikirjoineen ja aikakauslehtineen. Toiseen kerrokseen sijoitettiin opiskelijoille lukusali sekä tutkijanhuoneet.

Hämeenlinnan seminaarin kirjaston kokoelmat sisälsivät hieman alle 20 000 nidettä kirjallisuutta. Kirjaston muututtua yliopistolliseksi kirjastoksi alkoi kokoelmien kehittäminen vähitellen asiakkaiden tarpeita noudattaen. Kun kirjastoa oli ennen vuotta 1974 käyttäneet vain seminaarilaiset, niin sen jälkeen kirjaston tuli palvella kaikkia Hämeenlinnan opetuskoulutuslaitoksen opiskelijoita ja henkilökuntaa. Kirjaston kokoelmia kehitettiin tieteellisempään suuntaan. Hämeenlinnas-

*Viereinen sivu:
Hämeenlinna osastokirjasto.
(Kuva: Krista Kiilamaa.
Kirjaston arkisto.)*

*Oikealla: Urut.
(Kuva: Krista Kiilamaa.
Kirjaston arkisto.)*

sa tehtävää tutkimusta varten kirjaston kokoelmiin onkin vuosien mittaan hankittu etenkin kasvatustieteellistä ja yhteiskuntatieteellistä, esimerkiksi psykologian alan, kirjallisuutta.

Tampereen yliopiston kirjaston Hämeenlinnan yksikkö eli pitkään tamperelaisesta näkökulmasta melko lailla omaa elämäänsä itsenäisenä yksikkönä. Asiakkaiden näkökulmasta suuri muutos on tapahtunut kirjastoautomaation myötä. Hämeenlinnan yksikön aineisto kun tuli näkyviin TAMCAT-tietokantaan vuonna 1992. Niinpä kiinnostus Hämeenlinnassa olevaan kirjallisuuteen heräsi myös Tampereella. Hämeenlinnan lainamäärät nousivat huomasti automaation myötä. Vuonna 1991 kirjaston lainamäärä oli noin 23 500 lainaa, mutta vuonna 1996 jo 105 500 lainaa. Lainamäärät siis yli nelinkertaistuivat viidessä vuodessa.

Vuoden 1996 huippulukemista kirjaston lainamäärät ovat laskeneet jonkin verran. Uutena asiakasryhmänä kirjastolle on tullut paikallisen ammattikorkeakoulun opiskelijoita. Vuonna 2002 Hämeenlinnan yksikkö yhdistettiin osaksi nykyistä humanistis-kasvatustieteellistä osastokirjastoa. Muutoksella pystyttiin vähentämään Hämeenlinnassa kirjaston rutiinitehtäviä ja hallintoa. Samalla Tampereen yliopiston kirjaston Hämeenlinnan yksikkö pystyi keskittymään entistä selvemmin tarjoamaan lähipalveluja luokanopettajankoulutusohjelman ja ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskuksen opiskelijoille, opettajille ja tutkijoille sekä Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen Hämeenlinnan toimipisteen välle.

TISKISSÄ TAPAHTUU...

Joskus kirjaston henkilökuntaa lähestytään myös muu, kuin tiedonhaku tai tietyn kirjan etsiminen. Tässä erään nimettömänä pysyttelevän kirjasto-virkailijan kertomus:

Olin iltavuorossa lainaustoimistossa – joskus kuittilainojen aikaan. Juuri ennen sulkemisaikaa lainaustiskiä lähestyi kaksi ulkomaalaista opiskelijapaikaa keskenään supatellen. Toisella oli kainalossa iso kirjapino, jonka hän jätti tiskin palautuspäähän. Olin pitkän tiskin toisessa päässä laittamassa päivän aikana kertyneitä kuitteja paikalleen. Niinpä vain nyökkäsin merkiksi siitä, että palautus oli sillä selvä. Pojat eivät lähteneetkään, vaan supattelu jatkui. Lopulta toinen lähestyi minua ja kysyi huonolla englannin kielellä jotain, josta ymmärsin vain sanan "worried". Luulin asiakkaan tarkoittavan kirjoja, olinko ollut niistä huolissani – ilmeisesti niiden palautus oli siis myöhässä. Yhtä huonolla englannin kielellä vastasin jotain tyyliin: "No, I am not worried at all. That is the problem of the head of the lending office". Asiakas katsoi minua ihmetellen ja toisti kysymyksensä – tällä kertaa joka sanan huolellisesti ääntäen: "Are you married?" Ennen kuin ehdin suutani avata, hän selitti, että hänen kaverinsa oli vaimoa vailla. He olivat Nigeriasta, jonne minun olisi pitänyt muuttaa ja jonne olisi järjestynyt vaikka tutustumismatka. Olisin saanut tavata liudan tyytyväisiä suomalaisia naisia, jotka olivat naimisissa nigerialaisen miehen kanssa. En sitten lähtenyt.

Sulhanen ei rukkasista kantanut kaunaa; vuosien ajan hän aina kirjastossa asioidessaan iloisesti vilkutteli nähdessään minut päivystämässä.

Kirjaston erityiskokoelmat

Toiminta sosiaali- ja viestintätieteiden keskuskirjastona

Suomeen luotiin valtioneuvoston päätöksellä vuonna 1971 tieteellisten kirjastojen keskuskirjastojärjestelmä. Kunkin keskuskirjaston tehtävänä oli kerätä oman alansa aineistoa mahdollisimman kattavasti. Tampereen yliopisto anoi jo vuonna 1973 opetusministeriöltä, että Tampereen yliopiston kirjastosta muodostettaisiin sosiaalipoliitiikan, lehdistö- ja tiedotusopin, kybernetiikan ja automaation, teatteritaiteen, sosiologian, kirjastotieteen ja informatiikan, kansantalouden, kunnallispoliitiikan ja -hallinnon sekä julkishallinnon keskuskirjasto. Tuolloin hanke ei kuitenkaan ottanut tulta.

Seuraavalla vuosikymmenellä kirjasto oli kuitenkin jo vakiinnuttanut paikkansa tieteellisenä kirjastona suomalaisten korkeakoulukirjastojen joukossa ja niinpä Tampereen yliopiston kirjasto määrättiinkin 1.9.1984 lukien sosiaali- ja viestintätieteiden keskuskirjastoksi.

Sosiaalitieteillä tarkoitettiin sosiologiaa, sosiaalipsykologiaa ja sosiaalipoliitiikkaa sekä viestintätieteillä puolestaan lehdistö- ja tiedotusoppia sekä kirjastotiedettä ja informatiikkaa. Keskuskirjastotehtävien vastuu oli pääkirjastolla, koska kyseisten tieteenalojen kokoukset olivat edustettuina nimenomaan juuri siellä.

Keskuskirjastoalojen aineiston hankintaan sekä bibliografoiden tuottamiseen kiinnitettiin keskuskirjastonimityksen jälkeen erityistä huomiota. Kirjasto sai muun muassa uuden viran keskuskirjaston tehtäviä varten. Tullessa 1990-luvulle yhdeksi keskeiseksi keskuskirjastotehtäväksi muodostui bibliografisten tietojen tuottaminen valtakunnalliseen KATI-artikkelitietokantaan. Kyseisessä tietokannassa Tampereen yliopiston vastuulla olivat nimenomaiset sosiaali- ja viestintätie-

teet. Samoin 1990-luvun alun lama-aikaan jouduttaessa karsimaan hankintoja, pidettiin huolta siitä, että keskuskirjastoalojen aineiston hankintaa karsittiin vähemmän kuin muiden alojen.

Vuosituhanneen vaihteen jälkeen keskuskirjastojärjestelmän tarve oli vähentynyt, sillä korkeakoulukirjastoilla oli yhtenäinen kirjastojärjestelmä, jonka kautta pääsy toisten kirjastojen kokoelmiin oli mahdollista. Ennen näitä tietoteknisiä muutoksia keskuskirjastojärjestelmä oli tukenut erityisesti kaukopalvelua, jolloin kirjojen paikantaminen alan mukaan keskuskirjastoon oli helppompaa. Yhtenäisen kirjastojärjestelmän lisäksi kirjastot hankkivat nykyisin myös yhteisiä verkkoaineistoja. Kun kirjastojen vanhempaa ja vähemmän käytettyä materiaalia vielä sijoitettiin Kuopioon perustettuun korkeakoulukirjastojen yhteiseen Varastokirjastoon, tarve keskuskirjastojärjestelmälle väheni entisestään. Keskuskirjastojärjestelmästä luovuttiin valtakunnallisesti vuonna 2004.

Toimiminen YK:n tallekirjastona

Yhdistyneitten kansakuntien tavoitteena on ollut tallekirjastojärjestelmän kautta tarjota jäsenvaltioidensa kansalaisille mahdollisuuden tutustua järjestön tuottamiin asiakirjoihin ja julkaisuihin. Suomessa tallekirjastoina ovat toimineet Eduskunnan kirjasto, Åbo akademian kirjasto sekä Tampereen yliopiston kirjasto. Tampereen yliopiston kirjastolla oli vuosina 1967–2004 niin sanottu täysi talleoikeus. Tuona aikana kirjastoon talletet-

tiin Yhdistyneitten kansakuntien eri toimielinten tuottamaa aineistoa. YK-kokoelma koostui Yhdistyneiden kansakuntien päämajan tuottamasta materiaalista kuten YK:n yleiskokouksen dokumenteista. Myös joidenkin YK:n alajärjestöjen materiaalia sisällytettiin kokoelmaan. Säilytettävä kokoelma muodostuikin virallisten asiakirjojen lisäksi myös YK:n myyntijulkaisuista.

Viralliset asiakirjat sisälsivät YK:n tärkeimmät dokumentit lopullisessa muodossaan. Kokoelmaan kuului virallisia asiakirjoja vuosilta 1946–2001. Asiakirjat järjestettiin YK:ssä käytössä olevan luokituksen mukaan ja ne sijoitettiin kirjaston suljettuun varastoon, josta niitä pystyi tilaamaan käsikirjastoon luettavaksi. Vain osa aineistosta luetteloiitiin kirjaston TAMCAT-tietokantaan, sillä aineisto löytyi YK:n tuottamien bibliografioiden avulla.

YK-kokoelman myyntijulkaisut koostuivat erilaisista vuosikirjoista, raporteista, tutkimuksista, tilasto- ja konferenssijulkaisuista sekä aikakauslehdistä. Tämä materiaali liitettiin haettavaksi TAMCAT-tietokannan kautta, mutta se luokitettiin YK:n oman luokitusjärjestelmän mukaan. Attilan toisen kerroksen käsikirjastosta löytyivät YK-kokoelman uusimmat myyntijulkaisut, uusimmat aikakauslehdet ja YK:n bibliografiat sekä indexit. Vanhempi materiaali oli sijoitettuna suljettuun varastoon. Osa myyntijulkaisuista oli lainattavissa yölainoiksi, osa kuukausilainoiksi. Aineistoa annettiin myös kaukolainoiksi.

TISKISSÄ TAPAHTUU... ✓

Kirjaston lainaustoimistossa ja tietopalvelutiskissä on kirjaston henkilökunta saanut vastata vuosien mittaan jos jonkinlaiseen kysymykseen. Tässä muutamia:

”Onko teillä täällä kirjastossa kirjat jossakin tietyssä järjestyksessä?”

”Saimme tehtävän vertailla keskenään kahta tutkimusta, joissa on käytetty eri menetelmää. Missä teillä täällä on tutkimuksia, joissa on käytetty menetelmää?”

”Onko teillä täällä kirjastossanne keittokirjoja tai tutkimuksia keittokirjoista?”

”Löytyykö teiltä tämän kerroksen pohjapiirrosta.”

Juuri hetkeä aiemmin paikalla oli ollut sähkömies piirustuksineen suunnittelemassa valaistukseen liittyviä muutostöitä. Kirjastonhoitaja luuli miehen kuuluvan samaan remonttiporukkaan ja kysyi, että onko kyseessä ne sähköhommat. Asiakas katsoi kirjastonhoitajaa ihmeissään ja totesi: ”Ei minulla mitään sähköhommia ole; olisin vaan tarkistanut, missä tässä kerroksessa on vessa!”

YK-kokoelman painettujen asiakirjojen käyttö väheni kuitenkin uudella vuosituhannella, sillä liki kaikki YK:n tuottama asiakirjamateriaali oli saatavana verkon kautta asiakkaiden käyttöön. Siksi ei enää ollut järkevää ylläpitää kirjastossa samaa aineistoa paperisessa muodossa. Tampereen yliopiston kirjaston YK-dokumenttien talleoikeus

päättyi vuoden 2004 lopussa. Kirjasto säilytti kuitenkin erillisen YK-kokoelman omana erikoiskokoelmanaan ja turvasi asiakkaiden mahdollisuuden käyttää uudempaa aineistoa YK:n tuottamien tietokantojen kautta.

Kirjasto astui EU-aikaan

Suomen liittyttyä Euroopan unioniin vuonna 1995 myönnettiin Tampereen yliopiston kirjastolle niin sanottu European Documentation Centre-status. Tampereen yliopiston kirjastosta tuli näin yksi suomalaisista Euroopan unionin ja sen toimielinten tuottamaa aineistoa tallettavista kirjastoista. Tallekirjaston tehtävänä on tukea yliopiston opetusta ja tutkimusta EU-asioissa, mutta kirjasto palvelee myös julkishallintoa ja elinkeinoelämää sekä muita tiedon tarvitsijoita. EU-kokoelma sijoitettiin Attilaan pääkirjaston toiseen kerrokseen.

Kirjaston EU-kokoelma koostuu Euroopan unionin ja sen toimielinten tuottamasta aineistosta, sisältäen mm. lainsäädäntöaineistoa, tuomioistuimien päätöksiä, kirjoja, aikakauslehtiä sekä tilastoja. EU-kokoelmaan tuleva aineisto luetteloidaan kirjaston tietokantaan TAMCAT:iin kirjastossa käytössä olevan luokituksen mukaisesti. Suurin osa aineistosta on lainattavaa materiaalia, mutta aineistosta osa on käsikirjastoaineiston kaltaista, joka on käytettävissä ainoastaan kirjastossa. Kirjaston verkossa asiakkaiden käytössä on myös useita Euroopan unionin tietokantoja. Tärkein niistä on Euroopan unionin oma tietopankki EURO-

bases, joka sisältää muun muassa lainsäädäntötietokanta Celexin.

Kirjaston EU-tietopalvelu tekee myös tiedonhakuja asiakkaan tilauksen perusteella ja neuvoo sekä opastaa asiakkaita EU-tiedonlähteiden käytössä. Asiakkaat voivat tehdä itsenäisesti tiedonhakuja maksutta useista kirjaston tarjoamista online- ja cd-rom-tietokannoista. Asiakkaalla on myös mahdollisuus teettää maksullisia tiedonhakuja kirjaston omalla EU-informaatikolla. Tampereen yliopiston kirjaston kotisivuilta löytyy myös kirjaston laatima EU-tiedonlähdeopas sekä lukuisia linkkejä Euroopan unionin eri toimielimiin ja Internetin kautta toimiviin tietokantoihin.

Sanomalehdet kootaan kokoelmaksi

Jo Helsingin aikana Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa annetusta opetuksesta yhtenä merkittävimpänä alana oli sanomalehtioppi, mistä johtuen korkeakoulun kirjastoon tuli alusta lähtien huomattava määrä sanomalehtiä. Pian toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1945 sanomalehtiä ryhdyttiin systemaattisesti säilyttämään ja muodostamaan niistä erillistä kokoelmaa. Niiden tarkoituksena oli toimia lähinnä edellä mainitun opiaineen opetuksen apuna. Vuosien mittaan kokoelma kasvoi ja vei enenevässä määrin tilaa, mutta oman varsinaisen toimitilansa sanomalehtikokoelma sai vasta vuonna 1973 Kalevantien toimitiloista. Tuolloin kokoelmaa oli laajennettu huomattavasti myös vanhemmalla sanomalehtiaineistolla.

Sanomalehtikokoelmaan kerättiin kymmeniä suomalaisia päivälehtiä sekä merkittävimpiä ulkomaalaisia sanomalehtiä. Mikrofilmauksen yleistyttyä kokoelman aineistosta huomattava osa hankittiin mikrofilmimuodossa, koska sanomalehtien säilyttäminen alkuperäismuodossa vei huomattavasti tilaa eikä paperimuoto kestänyt kovin kovaa kulutusta. Tiedotusopin laitoksen tutkijoiden ja opiskelijoiden lisäksi sanomalehtikokoelman aktiivisimpiin käyttäjiin ovat kuuluneet historian tutkijat ja opiskelijat, sillä sanomalehtikokoelma tarjoaa heille arvokasta tutkimusmateriaalia. Sanomalehtikokoelman vanhimmat lehdet ovat peräisin 1700-luvulta ja kokoelma sisältää muun muassa kaikkien merkittävien suomalaisten sanomalehtien vuosikerrat niiden ilmestymisestä lähtien.

Vuonna 2003 sanomalehtikokoelmaa varten remontoitiin uudet toimitilat yliopiston päärakennukseen. Tilat koostuvat lukusalista sekä erillisestä suljetusta varastotilasta. Lukusalissa sijaitsevat kaikki mikrofilmatut sanomalehdet sekä niiden lukulaitteet. Varastoon on puolestaan sijoitettu kaikki paperiversiona olevat lehdet, ja niitä voi tilata lukusaliin luettavaksi. Lukusalissa voi ottaa kopioita sekä alkuperäisistä että mikrofilmatuista lehdistä. Vielä tätä kirjoitettaessakin sanomalehtikokoelmaan on tilattu kaikki merkittävimmät suomalaiset sanomalehdet ja tutkimuksen kannalta tärkeimmät ulkomaalaiset sanomalehdet paperisina versioina. Sanomalehtikokoelmiin saapuvista lehdistä löytyvät tiedot TAMCAT-tietokannasta. Luettelot alkuperäisistä ja mikrofilmatuista sanomalehdistä löytyvät lukusalista ja kirjaston kotisivuilta.

Sanomalehtikokoelman varasto. (Kirjaston arkisto.)

Käsikirjoitusarkisto ja erikoiskokoelmat

Tampereen yliopiston kirjastossa on asiakkaiden käytössä käsikirjoitusarkisto. Kirjasto on nimittäin vuosien mittaan saanut säilytettäväkseen joidenkin kirjailijoiden sekä tutkijoiden arkistomateriaalia. Nämä ovat lähinnä käsikirjoituksia, mutta myös muuta materiaalia, kuten kirjeenvaihtoa tai valokuvia, on koottu käsikirjoitusarkistoon kirjaston asiakkaiden käyttöön tutkimustarkoitusta varten. Yleensä kokoelmat on saatu yksityishenkilöiden tai perikuntien lahjoituksina kirjastolle ja yliopistolle. Kirjaston toimesta kokoelmat on järjestetty ja luetteloitu sekä osin myös mikrokovattu.

Käsikirjoitusarkiston kokoelmien käyttöön tarvitaan lupa, sillä niiden käyttöä on haluttu rajata lähinnä vain tieteellisiin tarkoituksiin. Lisäksi osassa aineistoa on lahjoittajien asettamia käyttörajoituksia, siksi käsikirjoitusarkisto onkin sijoitettu erilliseen kirjaston kokoelmista ja varastomateriaalista Attilan kirjastossa sijaitsevaan arkistoholviin. Käyttöluvan saaneen asiakkaan haluama aineisto toimitetaan käsikirjastoon luettavaksi. Useimmat käsikirjoitusarkiston kokoelmista löytyvät kohdehenkilön nimellä erillisestä käsikirjoitusarkiston luettelosta, joka on saatavissa asiakkaiden käyttöön Attilan käsikirjaston päivystäjältä sekä kirjaston kotisivuilta. Tampereen yliopiston kirjaston käsikirjoitusarkistoon on sijoitettuna muiden muassa F. E. Sillanpään, Väinö Linnan ja Eeva-Liisa Mannerin käsikirjoituksia ja muuta aineistoa.

Kirjasto on saanut lahjoituksina paitsi arkistomateriaalia niin myös kirjakokoelmia sekä suuria yksityishenkilöiden kirjastoja toimintansa aikana. Nämä kokoelmat on sijoitettu Attilan kirjaston 00-kerrokseen suljettuun varastoon. Kirjat on luetteloitu kirjaston TAMCAT-tietokantaan ja osa kirjoista on myös tavallisesti lainattavissa. Suurin osa kirjallisuudesta on kuitenkin saatavana

Kakkoskerroksen neuvonnasta tuli miesasiakas kysymään erään paikallisen kalastuskerhon yhteystietoja, lähinnä kerhon puheenjohtaja oli hakusessa.

Asiakas oli jo turhaan käynyt pääkirjastossa (eli Metsossa). Tietoja ei löytynyt todella mistään. Sattumalta päivystävä kirjastonhoitaja oli juuri edellisenä päivänä käynyt ystävänsä kanssa kalastustarvikeliikkeessä ostamassa eläviä toukkia pilkkireissua varten.

Myyjä kysyi, tulivatko toukat jollekin lemmikkieläimelle ruoaksi. "Ei, ne tulevat miehelleni", vastasi kirjastonhoitajan ystävä, joka ei millään tahtonut ymmärtää myyjän ja ystävänsä makeita nauruja.

Kirjastonhoitaja ajatteli asiakkaan kysyttyä kalastuskerhosta, että kalastuskaupan mukavalle myyjälle voisi soittaa ja kysyä neuvoa. Niinpä hän soitti ja puhelimen toisesta päästä kuului naurahdus: "Jopas sattui, minä olen kyseisen kerhon puheenjohtaja!".

- Tämä tapahtui silloin, kun ei ollut Internetiä ...

vain lukusaliin luettavaksi. Kirjaston erikoiskokoelmiin kuuluu joidenkin yksityishenkilöiden, kuten esimerkiksi Eeva-Liisa Mannerin, koko yksityiskirjasto. Myös eräiden merkittävimpien Yhteiskunnallisen korkeakoulun ja Tampereen yliopiston tutkijoiden, kuten Yrjö Ruudun ja Paavo Kolin kirjastot, ovat sijoitettuna Tampereen yliopiston kirjastoon. Erikoiskokoelmien joukkoon on kerätty myös joitakin tiettyihin aiheisiin liittyvää kirjallisuutta, kuten esimerkiksi natsi-kokoelma. Humanikassa on lahjoituksena saatu Kakola-kokoelma, joka sisältää vanhaa venäjänkielistä kirjallisuutta. Kokoelman nimi tulee kirjojen aikaisemmasta omistajasta, Turun keskusvankilasta. Kirjojen aikaisempina käyttäjinä ovat toimineet vankilassa ennen vuotta 1917 rangaistuksiaan kärsineet vangit.

Attilan pääovi 2003. (Julkaisukeskuksen arkisto.)

Tietotekniikka Tampereen yliopiston kirjastossa

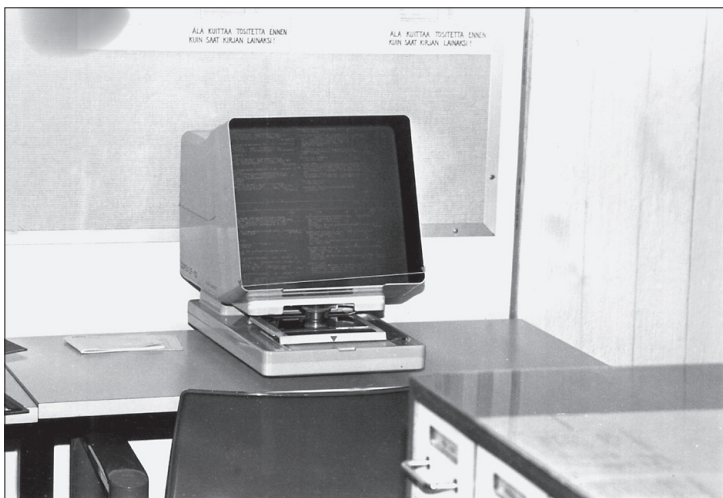
Kortistosta mikrokortteihin

Tullessa 1970-luvulle tietotekniikan kehitys toi mukanaan alan edelläkävijämaissa, kuten Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa, ensimmäiset minitietokoneet sekä toimivat ajantasa- eli online-järjestelmät. Suomessakin kirjastoautomaatio otettiin yhä varteenotettavammaksi vaihtoehdoksi. Opetusministeriö asetti toimikunnan tutkimaan tieteellisten kirjastojen automatisointimahdollisuuksia. Käytännön seurauksena toimikunnasta oli korkeakoulujen yhteisesti rahoittaman tieteellisten kirjastojen atk-yksikön perustaminen vuonna 1974. Sen päätarkoituksena oli kehittää keskitetysti Suomen tieteellisten kirjastojen kirjastoautomaatiota. Tavoitteeksi asetettiin jo tuolloin integroidun hankinnan, luetteloinnin ja lainauksen sisältävä valtakunnallinen online-periaatteella toimiva järjestelmä. Kyseinen järjestelmä toteutukseen olisi muodostanut siihen liittyneistä kirjastoista kirjastoverkon, jonka jokainen kirja olisi ollut paikannettavissa atk:n avulla. Opetusministe-

riö palkkasi tavoitetta pohtimaan atk-työryhmän, josta muodostettiin opetusministeriön alainen tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö vuonna 1979.

Pääkirjastoon hankittua ohjelmoitavaa tekstinkäsittelylaitetta (WANG), joka otettiin käyttöön 1980-luvun alkupuolella, voidaan pitää varhaisvaiheena kirjaston tietotekniikan kehityksessä.

Ensimmäisessä vaiheessa tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö pyrki kehittämään yhteisen, erityisesti kansainväliseen yhteistyöhön soveltuvan tietuemuodon eli formaatin luettelointia varten. Ensimmäinen versio FINNMARC-formaatista valmistui vuonna 1979. Tuohon asti kirjan tiedot olivat löytyneet kortistosta. Uusi formaatti, jossa samat tiedot sijoitettiin formaatin erilaisiin kenttiin ja osakenttiin, tuntui aluksi kirjaston luetteloinnista vastaavasta henkilökunnasta hasteelliselta tieteellisten kirjastojen atk-yksikön sitä heille esitellessä 1980-luvun alussa. Tampereen yliopiston kirjaston luettelointi siirtyi kokonaisuudessaan

Mikrokortin lukulaite. (Kuva: Tiedotusyksikön arkisto.)

atk-pohjaiseksi pääkirjastoss vasta vuonna 1986. Samana vuonna osastokirjastoissa aloitettiin atk-luettelointi.

Vuodesta 1986 lähtien kirjastoon tulevan aineiston luettelointi tehtiin atk:n avulla kopiointilevykkeille. Nämä levykkeet lähetettiin Helsinkiin tieteellisten kirjastojen atk-yksikköön, jossa luettelointitiedot muunnettiin mikrokorteiksi. Helsingistä mikrokortit lähetettiin takaisin Tampereelle, jossa nämä korvasivat vanhanaikaiset pahviset kortit. Koska takautuvaa luettelointia ei juurikaan tehty, oli asiakkaiden käytössä käytännössä kaksi erilaista luettelojärjestelmää. Esimerkiksi Attilan pääkirjaston ensimmäisessä kerroksessa oli vanhan kortiston lisäksi useita mikrokortinlukulaitteita asiakkaille. Järjestelmä oli osittain hankala asiakkaiden kannalta, koska monellakaan ei ollut aikaisempaa kokemusta mikrokorttien lukemisesta ja toisaalta vanha aineisto löytyi ainoastaan pah-

vikorteista. Mikrokortit olivat sijoitettuina lukulaitteiden viereen niille varatuissa taskuissa. Vaikka asiakkaita opastettiin mikrokorttien käyttämiseen, niin korttien pysyminen järjestyksessä tuotti ongelmia.

VTLS tuli ja muutti kaiken

Suomen yliopistokirjastoihin päätettiin vuonna 1988 hankkia yhteinen kirjastojärjestelmä. Pitkän ja mutkikkaan tarjouskilpailun sekä valintavaiheen jälkeen päädyttiin siihen, että VTLS (Virginia Tech Library System) oli ehdolla olleista järjestelmistä soveliaim Suomen tieteellisten kirjastojen yhteiseksi kirjastoautomaatiojärjestelmäksi. Merkittävää järjestelmän valinnassa oli korkeakoulujen ja opetusministeriön kesken vallitseva yksimielisyys siitä, että sama järjestelmä hankittaisiin kaikkiin korkeakoulukirjastoihin. Yhteistyöperinne atk:n alalla oli korkeakoulukirjastojen kesken vahva. Samoin keskeiset standardit olivat jo yhteisesti käytössä. Keväällä 1988 opetusministeriö allekirjoittikin sopimukset sekä ohjelmisto- että laitteistotoimittajan kanssa järjestelmän hankkimisesta kaikille korkeakouluille.

Kirjastotyön luonne muuttui VTLS-käyttöjärjestelmän käyttöönoton myötä. Järjestelmä mahdollisti uudella tavalla kirjaston toiminnan: aineiston hankinnan, luetteloinnin, lainauksen, saapumisvalvonnan ja määrärahojen seurannan hoitumisen keskitetysti saman tietokannan ja järjes-

telmän puitteissa. Tämä asetti uusia haasteita kirjaston henkilökunnalle, koska lähes koko kirjastotyö pohjautui tietotekniikan hyödyntämiseen. Henkilökunnan koulutus ja tiedottaminen oli ensiarvoisen tärkeää. Kaiken lisäksi Tampereen yliopiston kirjastossa jouduttiin VTLS-järjestelmään siirtymään ennätysajassa. Vain kahdeksan kuukauden kuluttua projektin alkamisesta luettelointi ja tiedonhakujärjestelmä toimi koko kirjastossa ja lainaus kurssikirjastossa. Syynä nopeaan aikatauluun oli kurssikirjaston vanhan Mikromikko -lainausjärjestelmän katastrofaalinen tila. Erityisesti on mainittava henkilökunnan myönteinen suhtautuminen VTSL-järjestelmän tulemiseen ja sen eteen nähty työmäärä.

Koska vuodesta 1986 lähtien kirjaston kaikki luettelointi oli tapahtunut atk-välitteisesti, pystyttiin näistä tietueista muuttamaan aineisto uuteen Tampereen yliopiston kirjaston tietokantaan, jonka nimeksi tuli TAMCAT. Kaikkia kirjaston noin miljoonaa nidettä ei kuitenkaan saatu aivan siltä seisomalta luetteloitua TAMCAT:iin, mutta vuoden 1992 lopussa jo noin 40 %:a oli kirjaston tietokannassa. Tämä tarkoitti sitä, että luettelointia oli vielä paljon jäljellä, jotta kaikki kirjaston koelmat saataisiin tietokantaan. Vuosien mittaan kirjastossa on luetteloitu takautuvasti vanhempaa materiaalia, mutta silti lainaustoimistossa joudutaan vielä 2000-luvullakin joskus pikaluetteloimaan kirja, jonka asiakas on löytänyt kokoelmista,

Online-aika

Online-ajan myötä tuli tarpeelliseksi keksiä kirjaston tietokannalle oma nimi. Jyväskylän yliopiston kirjaston tietokanta oli nimetty JYKDOKiksi ja Helsingin vastaava HELKAKsi. Kirjaston henkilökunta ottikin asian kiitettävästi pohdintaan ja ehdotuksia väsättiinkin kieli keskellä suuta ja poskessa. Tässä joitakin hausimpia ehdotuksia:

TAVI = Tampereen yliopiston kirjaston Virginia Tech Library System

TARMO = Tampereen yliopiston kirjaston ratkaiseva monumentaaliohjelma

TAIVAS = Tampereen yliopiston kirjaston ihanan vapauttava atk-luettelo

TAITAVA = Tampereen yliopiston kirjaston itsenäiseen tiedonhakuun auttava varuste apu

TOSIAIKA = Tampereen yliopiston kirjaston tosiaikajärjestelmä

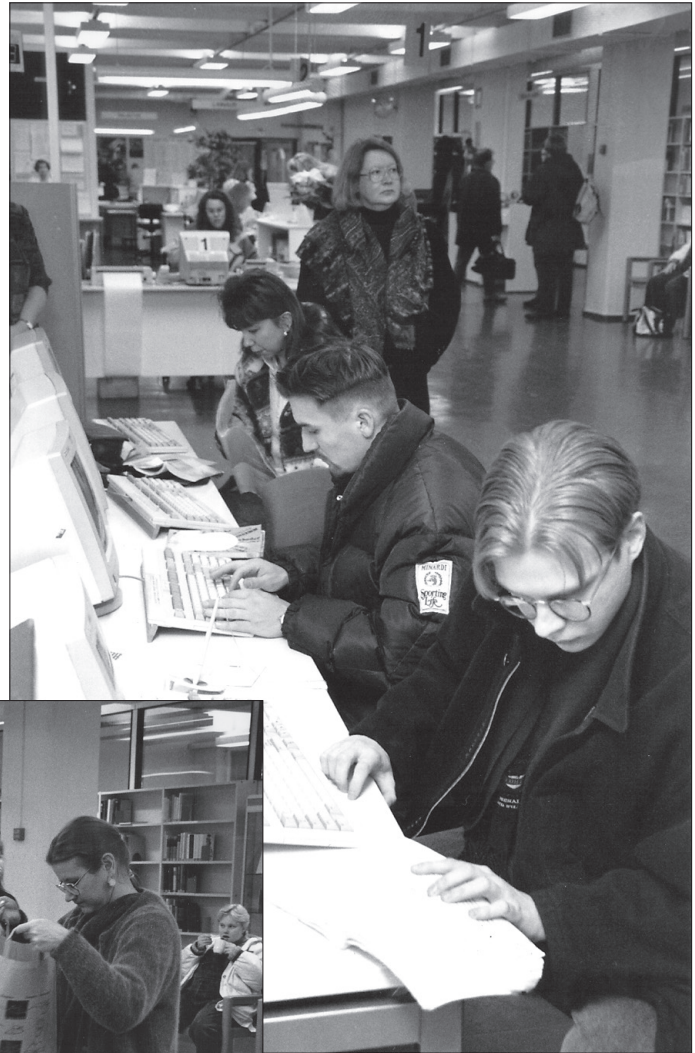
TUTSA = Tampereen yliopiston kirjaston uusi tiedonhakusysteemi

TAPPI = Tampereen yliopiston kirjaston päätteille perustettu informaatiojärjestelmä

Eeva Väyrysen kehittämä nimi TAMCAT= Tampere catalogue tuli lopulta valituksi. Valintaraadin perusteluissa todettiin TAMCATin olevan nimenä asiallinen, sopivan lyhyt, helppo muistaa sekä ulkomaiseen suuhunkin sopiva. Valintaraadin perusteluihin on helppo yhtyä TAMCAT:in oltua käytössä jo reilusti yli 10 vuotta.

mutta jonka tiedot puuttuvat tietokannasta. TAM-CAT puolestaan konvertoitiin vuoden 1993 aikana LINDA:an, joka oli uusi tieteellisten kirjastojen yhteistietokanta.

Jos uuden järjestelmän käyttöönotto mullisti henkilökunnan työn, se samalla myös uudisti asiakkaiden kirjastonkäytön. Asiakkaille uutta oli etenkin kortistojen ja mikrokorttien korvaaminen tietokoneella. Tämä mahdollisti tiedonhakujen tekemisen yhdellä hakulausekkeella koko kirjaston tietokannassa olevasta aineistosta. Kun aiemmin tiedonhaku oli perustunut esimerkiksi asiansahakemiston yksittäisiin sanoihin ja alanmukaisen luettelon selailuun, uuden järjestelmän myötä asiakkaat saattoivat hakea esimerkiksi Boolean operaattorien avulla kahden tai useamman asianan

*Yllä: Päätteet ja mikrot.
(Kuva: Erkki Karén. Kirjaston arkisto.)*

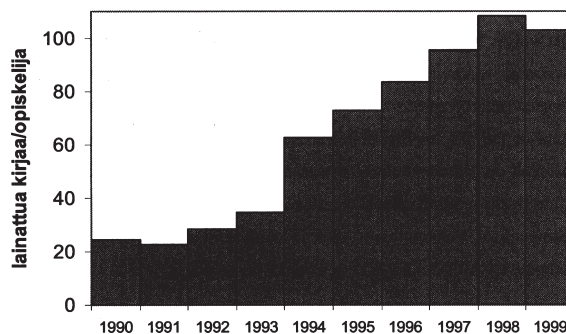
*Vasemmalla: Pääkirjaston lainaustiski kirjaston 70-vuotispäivänä.
(Kuva: Erkki Karén. Kirjaston arkisto.)*

yhdistäviä niteitä reaaliajassa. Asiakkaiden koulutuksen lisääntynyt tarve näkyikin kirjastohenkilökunnan antaman tiedonhankintataitojen opetuksen määrän kasvuna. Lisäksi kirjaston kaikki käyttöoppaat uudistettiin uuden järjestelmän käytön helpottamiseksi. Kaikkien asiakaspäätteiden vierrein laitettiin käyttöjärjestelmän perushakukomentojen lyhenteeet, joten niitä ei tarvinnut muistaa ulkoa.

Tampereen yliopiston kirjasto tiedotti uuteen järjestelmään siirtymisestä ja sen periaatteista paitsi kirjastossa asioiville asiakkaille käyttäjätiedotteen muodossa myös Yliopistouutisissa, Aviisissa sekä yliopiston ainelaitoksille lähetetyissä tiedotteissa. Tämän lisäksi laitosten henkilökuntaa koulutettiin siihen, miten TAMCAT:ia voi käyttää omalta päätteeltä tai mikroilta, sillä uusi järjestelmä oli käytettävissä Tampereen yliopiston sisäiseen tietoverkkoon liitetyiltä tietokoneilta. Kirjaston tietokannan käyttäminen omalta tietokoneelta merkitsi ensimmäistä askelta kirjaston käyttöön kirjastorakennuksen ulkopuolelta.

Kursikirjasto otti ensimmäisenä käyttöön Tampereen yliopiston kirjaston osastoista VTLS-lainausjärjestelmän syyslukukauden 1991 alussa ja vuoden 1992 aikana loputkin kirjaston yksiköt siirtyivät kokonaisuudessaan VTLS -lainaukseen. VTLS-järjestelmän luettelointi otettiin käyttöön ennen lainausta ja aloitettiin pääkirjastossa. Kun kuittilainausjärjestelmästä luovuttiin, kirjaston käyttäjille annettiin viivakoodiin perustuvat lainauskortit. Samalla asiakastiedot liitettiin osaksi kirjaston tietokantaa. Vuoden 1992 lopussa kirjastolla oli noin 20 000 kirjastokortin omistanutta asia-

kasta. VTLS-järjestelmään siirretty lainaus oli nopeaa kuittilainausjärjestelmään verrattuna ja lainamäärät kasvoivat. Viidessä vuodessa kotilainojen määrät nelinkertaistuivat. Tosin kirjasto sai tuona aikana huomattavasti uusia asiakkaita muun muassa avoimen yliopiston opiskelijoista, mutta lainamäärien kasvu selittynee pääasiassa uuden järjestelmän tehokkuudella.

Kuvio 4. Tampereen yliopiston kirjaston kotilainat 1990-luvulla.

VTLS:n myötä aineiston kontrolloiminen oli huomattavasti helpompaa. Sekä kirjaston asiakkaat että henkilökunta saivat tiedon jokaisen järjestelmässä olevan niteen sijainnista nopeasti näyttöpäätteeltä. Esimerkiksi lainassa olevien kirjojen osalta järjestelmästä saattoi nähdä, koska laina-aika umpeutuu. VTLS:n ensimmäisessä versiossa ei kuitenkaan voinut tehdä varauksia aineistoon, vaan sen joutui edelleen tekemään kirjaston lainaustiskillä. Uusien VTLS päivitysten myötä aineiston varaaminen päätteiltä mahdollistui noin viisi vuotta järjestelmän käyttöönoton jälkeen.

Voyager

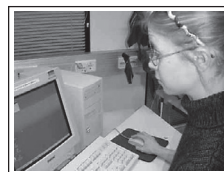
– Asiakkaille helppo käyttöliittymä

Vuosituhanneen vaihteeseen tultaessa Internetin tuomat mahdollisuudet ja sen käytön lisääntyminen asettivat kirjaston uudentyyppisten haasteiden eteen. VTLS:n käyttö onnistui vain ottamalla yhteys tietokantaan palvelimen kautta eikä sitä pystynyt käyttämään www-selaimen avulla. Vuonna 1998 alettiin kansallisesti tutkia uuteen asiakkaille helppokäyttöisempään ja www-pohjaiseen käyttöjärjestelmään siirtymistä. Amerikkalainen Voyager-kirjastojärjestelmä valittiin seitsemän erilaisen kansainvälisen kirjastojärjestelmän joukosta Suomen tieteellisten kirjastojen yhteisjärjestelmäksi. Valintaprosessia edeltäneeseen testausvaiheeseen osallistui liki sata kirjasto- ja atk-alan ammattilaista eri yliopistokirjastoista sekä atk-yksiköistä. Voyagerin etuna oli se, että se tarjosi asiakkaille graafisen internet-selaimella toimivan käyttöliittymän, kun vanha VTLS Unix-pohjaisena perustui käskyihin ilman grafiikkaa. Näin Voyager mahdollisti tietokannan käytön myös asiakkaiden omilta kotitietokoneilta helposti Internet-yhteyden avulla.

Web-Voyagerissa käyttäjät voivat varata lainassa olevia kirjoja, uusia omia lainojaan, tilata muualla olevia kirjoja sekä lähettää tiedonhakuja hakutulokset suoraan omaan sähköpostiosoitteeseensa. Elektronisena tietokantana Voyagerin hakuominaisuudet muistuttavat paljolti Internetin hakukoneita ja muita elektronisia tietokantoja. Web-pohjainen hakujärjestelmä on ha-

kuominaisuuksiltaan aiempaa komentopohjaista järjestelmää monipuolisempi ja käyttäjäystävällisempi. Koska siirtyminen toteutettiin jälleen keskitetysti, myös muiden yliopistokirjastojen tietokantojen sekä yhteistietokantojen muun muassa LINDA:n ja kotimaisten artikkelitietokannan eli ARTO:n käyttö tuli asiakkaille samalla helpommaksi.

Tampereen yliopiston kirjastossa Voyager-järjestelmä otettiin käyttöön ensimmäisten joukossa kesällä 2001. Uuden kirjastojärjestelmän käyttöönotto teetti luonnollisesti kirjastossa paljon työtä ja monenlaisia poikkeusjärjestelyjä. Kirjasto jouduttiinkin siirtymisen vuoksi pitämään suljettuna kahden viikon ajan. Uusi järjestelmä edellytti kirjastossa myös laitekannan uusimista, koska asiakkaiden tiedonhaku onnistui vain, jos työasemassa toimi www-selain. Uuteen järjestelmään siirtyminen tapahtui melko sujuvasti, vaikka alkuvaiheessa siihen liittyikin monia toiminnallisia keskeneräisyyksiä. Voyagerista onkin tullut uusia päivitysversioita, joissa edellisten versioiden keskeneräisyyttä on pyritty poistamaan.

Tampereen yliopiston kirjaston julkaisukeskus

Yliopiston sarjajulkaisujen
myynti keskitetään

Vuonna 1962 perustettiin Yhteiskunnalliselle korkeakoululle oma julkaisusarja Acta Academiae Socialis, jonka ensimmäinen julkaisu ilmestyi jo seuraavana vuonna. Sarjan julkaisutehtävä annettiin kirjaston vastuulle kirjastonjohtajan sihteerin Anneli Toimisen ryhtyessä toimittamaan kyseistä sarjaa. Itse asiassa kyseessä oli kaksi eri julkaisusarjaa: A-sarjassa julkaistiin korkeakoulussa väitelleiden väitöskirjoja ja B-sarjassa muuta tieteellistä kirjallisuutta. Huhtikuussa 1966 Yhteiskunnallisen korkeakoulun nimi vaihtui Tampereen yliopistoksi ja samalla sarja myös vaihtoi nimeään. Vuonna 1966 sarjan nimeksi tuli Acta Universitatis Tampensis.

Sarjassa julkaistavista tutkimuksista päätökset teki Tampereen yliopiston julkaisutoimikunta, mutta varsinaisen julkaisutoiminnan käytännön työstä vastasi Tampereen yliopiston kirjaston johtaja. Hän toimi myös toimituskunnan jäsenenä sekä toimitussihteerinä. Tampereen yliopistossa

tehdystä väitöskirjoista pyrittiin julkaisemaan mahdollisimman moni A-sarjan kautta. Acta-sarjan myötä käynnistyi samalla myös julkaisujen vaihtotoiminta muiden korkeakoulujen kesken. Muutamassa vuodessa kirjasto oli solminut sarjojen vaihtosuhteen jo 250:n kirjaston, tieteellisen seuran ja laitoksen kesken.

Tampereen yliopiston Acta-julkaisusarjan lisäksi monet ainelaitokset harjoittivat julkaisutoimintaa. Myös kirjastolla oli ollut 1960-luvulta lähtien oma julkaisusarja: Tampereen yliopiston kirjaston julkaisuja, jossa on julkaistu vuoteen 2004 mennessä kaikkiaan 70 nimekettä aina tutkimusraporteista opetusmonisteisiin ja -oppaisiin sekä julkaisuluetteluihin. Yliopiston laitosten julkaisujen ongelmana oli se, etteivät ne päässeet useinkaan kovin näkyvästi esille, eikä niille ollut olemassa kunnollista myyntipaikkaa. Siksi vuonna 1984 päätettiin luoda oma myyntikanava julkaisuille ja keskittää niiden myynti kirjastoon.

Julkaisujen myyntiä Tapahtumien yössä. (Kirjaston arkisto.)

Tuolloin perustettiin yliopiston julkaisujen myyntiä varten kirjastoon toimistosihteerin virka. Uusi myyntikanava tunsu nimen Tampereen yliopiston julkaisujen myynti eli TAJU ja se sai toimipisteen 1.4.1984 Attilan kirjastosta. Julkaisujen myynnin keskittäminen toteutettiin Tampereen yliopistossa ensimmäisenä korkeakouluna Suomessa.

Matkaan lähdettiin pienin askelin, mutta keskitetyn julkaisujen myyntipisteen havaittiin heti lisänneen julkaisujen myyntiä. TAJU toimitti kuu-kausittain myyntiluetteloja, jossa tiedotettiin Tampereen yliopistossa ilmestyneistä uusista julkaisuista. Myyntiluettelon nimeksi tuli yksinkertaisesti Ta-Ju ja sen avulla pyrittiin markkinoimaan tuotteita postittamalla sitä potentiaalisille asiakkaille kuten muihin korkeakouluihin ja kirjasto-

minen oli vuosien mittaan voimakkaasti lisääntynyt ja eri laitosten julkaisusarjoissa julkaistujen tutkimusten oli yhä vaikeampi löytää tiensä potentiaalisten lukijoiden keskuuteen. Alasuutari ehdotti, että yliopisto perustaisi oman kustantamon, joka myynti-, markkinointi- ja levitysorganisaationsa puolesta olisi korkeampitasoisempi kuin yliopiston ja sen ainelaitosten omat julkaisusarjat. Kansainvälisiä esimerkkejä yliopiston omista erillisesti toimivista kustantamoista oli useita. Kansainvälisen tavan mukaista oli, että kustantajalle tarjotusta käsikirjoituksesta pyydettiin lausunto kyseessä olevan tieteenalan asiantuntijalta. Ehdotukseen sisältyi juuri tällainen menettely. Kustantamon nimeksi ehdotettiin ulkomaisten esikuviansa mukaisesti Tampere University Press.

hin. Vuosittain julkaisujen myynti kasvoi tasaiseen tahtiin ja vuonna 1990 TAJU sai uudet ja suuremmat tilat Attilasta lainaustoimiston takana olevista tiloista.

Uusi kustantaja
– Tampere University Press

Kesti kuitenkin vielä kolme vuotta ennen kuin aika Tampereen yliopiston omalle julkaisujen kustantajalle oli kypsä. Vuonna 1994 perustettiin Tampere University Press (eli lyhennettynä TUP) hyvin pitkälti sen muotoisena kuin kolme vuotta aikaisemmin oli ehdotettu. Samalla julkaisutoimikunta päätti lakkauttaa Actan B-sarjan julkaisemisen. Uuden kustantajan

**TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS**

kautta oli tarkoitus julkaista vanhaa Actan B-sarjaa vaativampia ja haastavampia teoksia. Tavoitteena oli ottaa julkaistavaksi muutama yleisempää kiinnostusta omaava kirja vuodessa. Tässä ei kuitenkaan aluksi onnistuttu, sillä esimerkiksi vuonna 1996 julkaistiin vain kaksi kirjaa. Syynä vähäiseen määrään oli osittain julkaisutoimikunnassa, joka päätti mitkä kustan-

Tiedekirjakauppa TAJU vunna 2001. (Kuva: Maaret Young. Julkaisukeskuksen arkisto.)

tajalle lähetetyt käsikirjoitukset tulitaisiin julkaise-
maan. Julkaisutoimikuntaan nimittäin kuuluivat
edustajat yliopiston kaikista eri tiedekunnista,
eikä yhtenäistä linjaa julkaistavien teosten suhteen
tahtonut löytyä.

Vuonna 1998 päätettiin Tampere University
Pressin organisaatiota keventää päätöksenteon
osalta. Kyseisenä vuonna julkaisutoimikunta lak-
kautettiin, minkä jälkeen julkaisu- ja kustannus-
toiminnasta vastasi ylikirjastonhoitaja ja käytän-
nön päivittäisestä toiminnasta osastosihteeri.
Vuonna 2001 puolestaan perustettiin yliopiston
rehtorin asettaman työryhmän esityksestä Tampe-
ren University Pressille johtokunta linjaamaan sen
julkaisutoimintaa. TUP:n johtokunta onkin pe-
rustanut useita eri tutkimusalarjoja. Samana
vuonna kirjastossa toteutetussa organisaatiomu-
toksessa julkaisukeskuksesta tuli itsenäinen yksik-
kö. Vuodesta 2002 lähtien julkaisukeskus vastasi
julkaisutoiminnan ja julkaisujen myynnin käytän-
nön toiminnasta ja näinollen myös Tampere Uni-
versity Pressin toiminnasta.

Tampere University Pressin julkaisutoiminta
saikin muutosten myötä uutta potkua. Samaan ai-
kaan myös kirjojen painotekniikka oli muuttunut
digitaalisesti toimivien painokoneiden myötä sekä
nopeammaksi että halvemmaksi. Painotekniikan
muutos merkitsi myös sitä, että kirjoista oli help-
po ottaa uusintapainoksia, eikä ensimmäisten pai-
nosten tarvinnut olla yhtä suuria kuin aikaisem-
min. Samalla kustantajan henkilökuntaa ei tarvin-
nut lisätä, koska samoilla henkilöstöresursseilla
pystyttiin toimittamaan useampia kirjoja kuin ai-

kaisemmin. Niinpä Tampere University Pressin
kustantamien julkaisujen määrä onkin uudella
vuosituhannella selvästi kasvanut. Esimerkiksi
vuonna 2004 Tampere University Press julkaisi jo
yli 103 julkaisua, joista 76 oli Tampereen yliopis-
tossa julkaistuja väitöskirjoja.

Julkaisujen myynti keskittyy verkkoon

Attilassa sijainneen Tampereen yliopiston julkai-
sujen myyntipisteen TAJUn myyntitilaa suuren-
nettiin vuonna 1994. Yliopiston julkaisujen mää-
rä oli pysynyt lamasta huolimatta vähintäänkin
aiemmalla tasolla. Myös julkaisujen myynti kasvoi
vuosittain. Yliopiston uudet julkaisut saatiinkin
nopeasti kirjaston kokoelmiin, myyntiin ja ennen
kaikkea kirjaston tietokantaan. Julkaisujen nimi-
kemäärät ja myynti oli kasvanut jo niin suureksi,
että päivittäiseen työhön vaadittiin kahden hen-
gen työpanos. Suurin osa tilauksista saapui ennen
verkkoaikaa puhelimen ja postin välityksellä.

Samaan aikaan, kun Tampere University
Press syntyi, perustettiin Suomen tiedekustanta-
jien liitto, johon TUP myös liittyi pian perusta-
misensa jälkeen. Liiton yhdeksi tehtäväksi tuli tie-
teellisen kirjallisuuden markkinoinnin kehittämi-
nen. Internet nähtiin hyvänä myynti- ja markki-
nointikanavana tieteelliselle kirjallisuudelle, joka
tahtoo monesti jäädä jalkoihin perinteisten kirja-
kauppojen tarjonnassa. Tampereen yliopiston kir-
jasto perustikin yhteistyössä ja Suomen tiedekus-
tantajien liiton rahoituksella syksyllä 1998 suo-

malaisen tiedekirjallisuuden verkkokirjakaupan, Granumin. Sen suunnittelu ja toteutus on hoidettu Tampereen yliopiston kirjastossa. Kirjakaupan käyttöliittymänä toimii www-verkossa oleva portaali, jonka kautta Granumiin tehdyt kirjatilaukset välittyvät suoraan kustantajille tai välittäjille. Tätä kirjoitettaessa Granum on kasvanut jo melko suureksi kirjakaupaksi, sillä vuoden 2004 lopussa siellä oli myynnissä yli 9 500 eri julkaisua 187:ltä eri kustantajalta.

Julkaisukeskuksen toimintaan kuuluva väitöskirjojen ja tutkielmien verkkojulkaiseminen aloitettiin vuonna 1999. Tampereen yliopistossa on oltu varsinkin sähköisten väitöskirjojen julkaisemisen etulinjassa. Vuonna 2004 yli 90 prosenttia Tampereen yliopiston väitöskirjoista julkaistiin verkossa. Pro gradujen verkkojulkaiseminen onkin puolestaan huomattavasti harvinaisempaa. Saman vuoden lopussa vain noin 15 prosenttia graduista päätyi julkaistavaksi verkon kautta. Myös lähes kaikki Tampere University Pressin julkaisemista tiedekirjoista ilmestyvät sähköisessä muodossa ja näiden elektronisten kirjojen menekki mitattiin vuonna 2004 jo sadoissa.

Tiedekirjakauppa TAJU sai Attilan ensimmäisen kerroksen remontissa vuonna 2001 jälleen uuden ja huomattavasti suuremman sekä valoisan myyntitilan. Myyntiin oli jo aikaisemmin otettu myös muiden kustantajien julkaisuja. Näin kirjastoon oli saatu monipuolinen ja laadukas tieteellinen kirjakauppa. Ylivoimaisesti suurin

osa TAJUn myynnistä on kuitenkin edelleen postimyyntiä, vaikka etenkin vuosittain järjestettävissä poistohulinoissa Attilan kirjaston ensimmäisessä kerroksessa on ollut kirjaostajia ruuhkaksi asti.

*Kirjauutuuksia Tiedekirjakauppa Tajussa.
(Kirjaston arkisto.)*

Kirjaston rooli muutoksessa

Tieteellisten kirjastojen perusta

Tieteellisen kirjaston perusta on kautta historian ollut kyseisen korkeakoulun edustamien tieteenalojen kirjallisuudessa. Tampereen yliopiston juuret ovat Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa ja siksi kirjaston kokoelmissa on koko sen olemassaolon ajan näkynyt yhteiskuntatieteellinen painotus. Kuitenkin jo 1960-luvulla, kun yliopistoon perustettiin taloudellis-hallinnollinen sekä humanistinen tiedekunta, kirjaston piti pystyä tukemaan myös kyseisten tieteenalojen tutkimusta ja opetusta. Kirjaston resurssit olivat etenkin tuolloin kasvavaan tutkimukseen ja opetukseen nähden perin vaatimattomat, mutta kirjasto pyrki hankkimaan kirjallisuutta mahdollisimman monipuolisesti anetuissa raameissaan.

Seuraavalla vuosikymmenellä yliopisto laajeni jälleen kahdella uudella tiedekunnalla. Tämän seurauksena Tampereen yliopiston kirjastoon perustettiin kaksi uutta osastokirjastoa: lääketieteellinen osastokirjasto ja lasvatustieteiden tiedekun-

nan osastokirjasto. Lisäksi Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitoksen kirjasto kokoelmineen tuli osaksi Tampereen yliopiston kirjastoa. Jälleen uusien tiedekuntien perustaminen liki tyhjältä asetti kirjaston henkilökunnalle haasteita sekä kokoelmien kasvattamisen että myös asiakkaiden moninkertaistumisesta aiheutuneen kirjaston käytön lisääntymisen hallitsemisessa. Lisäksi Tampereen yliopiston pääkirjaston roolia tieteellisen aineiston hankinnassa lisäsi myös se, että yliopiston uusilla ainelaitoksilla ei ollut alkuvaiheessaan kunnollisia laitoskirjastoja.

Tultaessa 1980-luvulle kirjasto muodosti jo laajahkon organisaation, joka toimi kahdella eri paikkakunnalla, Tampereella ja Hämeenlinnassa, sekä useassa eri toimipisteessä. Kirjaston perusajatuksena oli tarjota kirjastopalvelut mahdollisimman lähellä asiakasta. Kahdessakymmenessä vuodessa korkeakoulun Tampereelle muuton jälkeen Tampereen yliopiston kirjasto oli kasvanut pienes-

tä yksityisen korkeakoulun kirjastosta monitieteelliseksi valtiollisen yliopiston kirjastoksi.

Henkilökunnan työtehtävät muuttuvat

Kirjaston henkilökunta on ollut kirjaston toiminnan kannalta kaikkein keskeisin voimavara. Toiminnan alkaessa Helsingissä pientä kirjastoa hoidettiin korkeakoulun kansliassa vain osa-aikaisesti muiden töiden ohella. Matka siitä nykyiseen monitieteellisen kirjaston useisiin kymmeneen kirjastoalan osajiin on valtava. Kirjaston henkilökunnan tehtävänä on ollut kautta kirjaston historian tuottaa korkeakoulun opiskelijoille, tutkijoille ja opetushenkilökunnalle laadukkaita kirjastopalveluita. Vuosien mittaan kirjaston tarjoamat palvelut ovat muuttuneet hyvin voimakkaasti ja siinä muutoksessa kirjaston henkilökunnan ammattitaito onkin parhaiten mitattu.

Kirjastojen toimialaksi ja niissä työskentelevien työntekijöiden tehtäväksi on perinteisesti nähty tietoaineiston hankinta, säilyttäminen, hoito ja käyttöön saattaminen. Toisen maailmansodan jälkeen muodostunut kirjastoalan koulutus Suomessa tähtäsi juuri näihin tehtäviin. Toisaalta tieteellisten kirjastojen asiakkaita pidettiin asiantuntijoina, joiden opastamista esimerkiksi sisällönkuvailun tai tietopalvelun avulla ei nähty tärkeäksi. Tämä perinne alkoi muuttua 1960-luvulta lähtien lähinnä opiskelijamäärien räjähdysmäisen kasvun myötä. Tampereen yliopiston kirjastossakin asiakasmäärät nousivat moninkertaisiksi. Mainittu asiakasmäärien ja samalla lainamäärien voimakas

kasvu satoi kirjaston vähäistä henkilökuntaa aiempaa enemmän kirjaston lainaustoiminnan hoitamiseen. Samoin muut kirjastotyöt, kuten esimerkiksi kirjaston luetteloinnin tapahtuminen pahvikorteille kirjoituskonetta apuna käyttäen tehti nykyinäkökulmasta katsoen henkilökunnalle paljon käsin tehtävää työtä.

Osin kirjaston käyttäjäkunnan muutoksen vuoksi, mutta etenkin uusien teknisten innovaatioiden sekä aineiston heterogeenisen luonteen takia, kirjastotyö on muuttanut viimeisenä parina vuosikymmenenä rooliaan voimakkaasti. Kirjastoautomaation myötä lainaustoiminta on vienyt henkilöstöresursseja aikaisempaa vähemmän ja osittain on siirrytty jo itsepalveluun. Samalla asiakaspalvelu ja asiakaslähtöisyys ovat nousseet kirjastotyössä merkittävimpään rooliin. Tampereen yliopiston kirjaston henkilökunta ohjaa, opettaa sekä opastaa asiakkaitaan huomattavasti aikaisempaa enemmän. Lisäksi kirjastossa tehdään joka päivä työtä sen eteen, että kirjaston kokoelmat olisivat kirjaston asiakkaille mahdollisimman helposti käytettävissä. Monesti tämä työ on asiakkaille näkymätöntä. Esimerkiksi 1990-luvun alusta asti kirjastossa päivitetty kirjaston oma TAMCAT-tietokanta ei olisi ajan tasalla, jos sitä ei jatkuvasti päivitetäisi.

Tampereen yliopiston kirjaston henkilökunnan määrä oli varsinkin 1960- ja 1970-luvuilla moniin muihin tieteellisiin kirjastoihin verrattuna vähäinen. Siksi kirjastossa jouduttiinkin usein turvautumaan määräaikaisen työvoiman apuun. Tampereen yliopiston kirjaston onneksi asiantuntevaa ja ammattitaitoista työvoimaa on ollut saata-

vissa lähellä. Jo Yhteiskunnallisen korkeakoulun Helsingin aikana vuodesta 1945 korkeakoulussa annettiin kirjastoalan opetusta kirjastotutkinnon ollessa yksi koulun suosituimmista ammattitutkinnoista. Vuonna 1971 perustettiin kirjastotieteen ja informatiikan professuuri yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan ja tuosta lähtien saattoi kirjastotieteessäkin suorittaa maisterintutkinnon. Kirjastoalan opintoihin on aina liittynyt harjoittelujakso kirjastossa ja Tampereen yliopiston kirjasto onkin ollut suosittu kirjastoharjoittelun suorituspaikka. Moni harjoittelun suorittaneista on jäänyt kirjastoon töihin ja tehnyt kirjastossa pitkän uran.

Kirjastoalan voimakas muutos 1980-luvulta lähtien on vaatinut kirjaston henkilökunnalta melkoista panostusta uudelleenkoulutukseen ja uusien tietokantojen ja aineistojen omaksumiseen. Tampereen yliopiston kirjaston henkilökunnalla on ollut valmiutta muutokseen. He ovat aktiivisesti osallistuneet oman alansa uusien tietoresurssien sekä asiakaspalvelutaitojen vaatimaan koulutukseen. Kirjastotyö on elänyt viime aikoina jatkuvaa muutosta ja tietoa sekä asiantuntemusta on tarvinnut päivittää koko ajan. Tunnustuksena hyvin tehdystä työstä Tampereen yliopiston opetusneuvosto yksimielisesti myönsi vuoden 2003 Ällästikku-palkinnon Tampereen yliopiston kirjastolle. Perusteluissaan opetusneuvosto totesi:

”Tampereen yliopiston opetuksen ja oppimisen kehittämispalkinto Ällästikku myönnetään kirjastolle sen määrätietoisesta, asiantuntevasta ja ystävällisestä toiminnasta opetuksen, opiskelun ja oppimisen edistämiseksi.”

Käyttäjäkoulutus ja tiedonhankintataidot

Pääkirjaston muuttaessa uusiin toimitiloihinsa Attilan vanhaan kenkätehtaaseen, kirjat sijoitettiin avohyllyihin Tampereen yliopiston kirjaston oman luokituskaavan mukaisesti. Asiakkaille tämä tarkoitti sitä, että heidän tarvitsi itse löytää kirjat kun kirjaston sijaitessa vielä Kalevantiellä kirjaston henkilökunta oli ne heille etsinyt. Kirjaston käytön helpottamiseksi kirjasto tarjosikin asiakkailleen yhä enemmän kirjastonkäytön opetusta, sillä tiedonhaun merkitys korostui. Enää ei ollut mahdollista käydä esimerkiksi läpi kaikkia tietyn luokan kirjoja, koska niiden määrä oli moninkertaistunut. Tampereen yliopiston kirjastossa kirjastonkäytön opetus oli alkanut lääketieteen ja kasvatustieteiden tiedekunnan osastokirjastoissa jo 1970-luvulla, mutta Attilaan muuton myötä se laajeni myös pääkirjastoon.

Tampereen yliopiston kirjastossa oli 1962 vuoden alusta lähtien luokiteltu kirjallisuus kirjaston omaa Deweyn kymmenluokitus-järjestelmän sovellusta noudattaen. Tämä poikkesi jonkin verran muiden tieteellisten kirjastojen luokituksista, koska erityisesti yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden määrä vaati enemmän omia alaluokkia. Tämä tarkoitti asiakkaille sitä, että heidän tuli ymmärtää ensin luokkiin perustuva jako, ennen kuin aloittivat tiedonhaun kirjaston alanmukaisesta kortistosta. Hyllyissä oli kuitenkin käytössä hieman erilainen hyllyluokitus, jossa luokkia ei ollut yhtä paljon kuin alanmukaisessa jaottelussa. Koska järjestelmä ei ollut yksinkertainen, kurssikirjojen vie-

lä ollessa yleensä tekijän mukaan aakkosjärjestyksessä, piti tiedonhakutaitoja opettaa kirjaston asiakkaille. Nykyisin tiedonhakujen tekeminen pohjautuu lähinnä sanahakuihin eikä alan eli luokanmukaisia hakuja enää juurikaan tehdä. Tosin nykyäänkin kirjat järjestetään kirjastoon hyllyluokituksen mukaan.

Käyttäjäkoulutus lisääntyi uusien elektronisten tietokantojen yleistymisen myötä. Ensiaskeleet elektronisten tietokantojen käyttöön otettiin pääkirjastossa 1980-luvun loppupuolella Helsingin kauppakorkeakoulun HELECON-tietokantojen sekä oikeusministeriön FINLEX-tietokannan parissa. Alkuun toki nekin olivat käytössä vain kirjaston virkailijoiden välityksellä. Myöhemmin ne tulivat kuitenkin yliopiston henkilökunnalle omatoimisesti käytettäviksi. 1980-luvun lopussa hankittiin sekä pääkirjastoon että osastokirjastoihin ensimmäiset cd-rom -laitteistot. Niiden käyttäminen vaati varsinkin alussa paljon asiakkaiden opastamista, sillä cd-rom tietokannat olivat asiakkaiden itsenäiskäytössä. Erilaisten tietokantojen itsenäiskäyttö alkoi hiljalleen vakiintua erääksi kirjaston peruspalvelumuodoksi. Lääketieteen osas-

tokirjastossa kuljettiin asiassa muita yksiköjä edellä. Tämä johtui uusien välineiden ja palvelumuotojen nopeammasta käyttöönotosta kyseisellä tieteenalalla.

Kirjastonkäytön opetus kasvoi 1990-luvun alussa huomattavasti aikaisemmasta, koska tuoloin alettiin todenteolla siirtyä tiedonhaussa käyttämään elektronisia tietokantoja. Varsinkin VTLS-järjestelmän käyttöönotto työllisti kirjaston informaatiopalveluista vastaavia työntekijöitä, jotka järjestivät kirjastonkäytön opetuksen. Vähitellen ryhdyttiin puhumaan tiedonhankinnan opetuksesta eikä niinkään enää kirjastonkäytön opetuksesta. Tosin monille asiakkaille kirjaston palvelut näyttäytyivät vielä tuolloinkin ainoastaan kirjojen kotilainauksena sekä käsikirjaston monografioiden käyttönä, vaikka uusi aika teki jo tuloaan.

Tampereen yliopiston kirjastossa nähtiinkin 1990-luvun puolivälissä, että tiedonhankintataitojen opetukseen tulee kiinnittää kirjastonpalvelumuotona yhä enemmän huomiota. Kirjasto muun muassa useissa eri yhteyk-

Nykykäytäntöön verrattuna tiedonhaku kirjaston kokoelmista oli ennen VTLS:n käyttöön ottoa huomattavasti hankalampaa. Esimerkiksi, jos asiakas halusi tietoa vapaa-ajan käytöstä kulttuurisosiologisesta näkökulmasta, täytyi hänen ensin turvautua alanmukaisen asiahakemistoon.

Tässä hakemistossa sanat olivat aakkosjärjestyksessä, ja niiden perässä oli ko. sanaa vastaava luokka (Vapaa-ajan käyttö, Kulttuurisosiologia, 301.2). Kirjaston alanmukaisesta kortistosta kohdasta 301.2 löytyivätkin siten kaikki kyseistä aihealueesta kokoelmissa olevat niteet.

Tämä jälkeen asiakas saattoi kortistoa käytessään läpi valita itselleen nimekkeen perusteella mielenkiintoisimmat teokset. Tämän jälkeen asiakkaan tuli vielä löytää kirjat kirjaston kokoelmista, johon ne olivat sijoitettu kohtaan 301, Sosiologia.

sissä ehdotti, että tiedonhankintataitojen opetus saataisiin eri tiedekuntien tutkintovaatimuksiin pakolliseksi. Kirjastossa nähtiin tuolloin tietoverkkojen ja elektronisten aineistojen voimakas lisääntyminen ja katsottiin, että asiakkaiden kannattaisi oppia taito käyttää hyväksi näitä mahdollisuuksia. Yhtenä vaihtoehtona pääkirjasto tarjosi tiedonhaun teemaviikkoja, jolloin asiakkaille annettiin ilmaista koulutusta uusimpien elektronisten tietokantojen käytössä. Suurin asiakasryhmä, eli opiskelijat, eivät valitettavasti kuitenkaan osanneet juurikaan hyödyntää teemaviikkoja, koska ne eivät olleet pakollisia. Nykyään kirjaston aineistoista aikaisempaa suurempi osa on elektronista aineistoa, siksi hyvien tiedonhankintataitojen osaminen on ajankohtaisempaa kuin koskaan.

Lehtikierrosta elektronisiin lehtiin

Yhteiskunnallisen korkeakoulun muuttaessa Tampereelle otettiin korkeakoulussa käyttöön niin sanottu aikakauslehtikierto. Tämä tarkoitti sitä, että kirjasto vastasi uusimpien aikakauslehtien kierrättämisestä yliopiston eri laitosten henkilökunnan välillä. Käytännössä pienessä korkeakoulussa, jossa kaikki toimivat samoissa toimitiloissa, oli helppoa kierrättää uusinta aineistoa eri laitosten välillä. Näin kirjasto toi tutkimus- ja opetushenkilökunnalle uusimman tieteellisen tiedon melkein suoraan heidän työpöydälleen. Kierron loppupisteenä oli kirjaston aikakauslehtikokoelma, jonne lehdet palautuivat myös muiden asiakkaiden

käyttöön. Palvelu oli korkeakoulun henkilökunnalle erittäin mieluinen ja kirjasto saikin siitä usein kiitosta.

Korkeakoulun muuttuessa Tampereen yliopistoksi laajeni se myöskin vähitellen Kalevantien toimitilojen ulkopuolelle. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että yliopiston ainelaitoksia sijaitsi ympäri Tampereen keskustaa. Näin ollen lehtikierron järjestämisestä muodostui entistä huomattavasti hankalampi urakka. Käytännössä lehtien kuljettaminen esimerkiksi niin Lapintiellä, Hämeenkadulla kuin päätaloilla toimiville laitoksille vei kohutuuttomasti henkilöstöresursseja ja oli logistisesti vaikea toteuttaa. Niinpä aikakauslehtikierrosta vähitellen luovuttiin. Monet yliopiston henkilökunnan jäsenet haikailivat lehtikierron perään vielä 1980-luvulla. Aikakauslehtien keskittäminen yhteen paikkaan oli kuitenkin huomattavasti tehokkaampaa. Tämän lisäksi 1980-luvun puolivälin remonteissa pääkirjaston aikakauslehtikokoelman lukusalitiloja sekä koko kokoelman käytettävyyttä kehitettiin asiakkaiden tarpeita paremmin palveleviksi.

Yhteiskunnan suotuisan taloudellisen kehityksen myötä 1980-luvun lopulla myös kirjaston hankintamäärärahat kehittyivät myönteisesti. Aikakauslehtien tilausmäärät kasvoivatkin voimakkaasti aina 1990-luvulle tultaessa ja parhaimmillaan esimerkiksi pääkirjaston aikakauslehtikokoelmaan saapui noin 2000 erilaista tieteellistä aikakauslehteä. Niihin kului kirjastoaineiston hankintamäärärahoista noin 50 prosenttia. Lama toi kuitenkin mukanaan määrärahojen supistukset ja ti-

lattavien aikakauslehtien määrää jouduttiin pienentämään. Poikkeuksen säännöstä tekee lääketieteellinen osastokirjasto, joka tieteenalasta johtuen vähensi ensisijaisesti hankittavien kirjojen määrää pitäen pääpainon aikakauslehtitilauksissaan, koska lääketieteellinen tutkimus julkaistaan nimenomaan tieteellisissä aikakauslehdissä. Pääkirjasto joutui lakkauttamaan lamavuosina 1992 ja 1993 yhteensä noin 700 eri lehden tilaukset, mikä ei voinut olla näkymättä kirjaston tarjoamien kokoelmien laadussa.

Vuonna 1997 kirjasto otti käyttöön IDEAL-palvelun, jonka kautta asiakkaat pystyivät lukemaan lähes kahtasataa Academic Press:in kustantamaa tieteellistä aikakauslehteä elektronisessa muodossa. Lehdistä sai luettavakseen sisällysluettelon, tiivistelmän ja koko artikkelin. Sopimus elektronisten lehtien käytöstä oli solmittu kansallisesti Academic Pressin kanssa ja sopimuksessa olivat mukana suomalaiset yliopistot, korkeakoulut sekä ammattikorkeakoulut. Tuolloin perustettiin suomalaisen korkeakoulukirjastojen kesken kansallinen elektroninen kirjasto eli FinELib. Seuraavana vuonna sen kautta solmittiin useita kansallisia käyttösopimuksia, joiden avulla Tampereen yliopiston kirjastossakin saatiin verkon kautta käyttöön tietokantoja ja tieteellisiä aikakauslehtiä. Merkittävimmät näistä olivat Academic Pressin lisäksi EBSCO Academic Search Elite-tietokanta, joka sisälsi noin 1100, eri kustantajien kokotekstilehteä, lähinnä humanistisilta ja yhteiskuntatieteellisiltä aloilta.

Vuosien mittaan kirjasto on aktiivisesti ollut kehittämässä FinELib:in toimintaa muun muassa

olemalla mukana sen eri asiantuntijatyöryhmissä. Vuosituhannen vaihteen jälkeen elektronisten lehtien ja muiden e-aineistojen hankinta on vain lisääntynyt ja näin ennen paperiversiona hankittuja aikakauslehtiä on voitu korvata verkkoversiolla. Elektronisten aineistojen etuna on se, että asiakas voi käyttää niitä miltä tahansa yliopiston verkossa olevalta koneelta. Voidaankin sanoa, että ollaan tavallaan palattu lehtikiertoa muistuttavaan tilanteeseen, jolloin kirjasto toimitti lehden asiakkaan työpöydälle. Elektronisten lehtien etuna paperilehtiin verrattuna on kuitenkin se, että useampi käyttäjä voi niitä käyttää samanaikaisesti. Asiakkaiden käyttöön pystyttiin samalla tarjoamaan huomattavasti laajempi valikoima korkeatasoisia tieteellisiä aikakauslehtiä kuin mitä aiemmin oli ollut mahdollista hankkia paperisina versioina.

Kirjasto pöydälläsi

Tieteellinen julkaisutoiminta on muuttunut yhä enemmän elektroniseen muotoon. Esimerkiksi Suomen tieteellisten kirjastojen kokoelmissa elektronisten julkaisujen määrä oli vuonna 2002 liki 100 000 kappaletta kun se vielä 1990 luvun puolivälissä oli vain 10 000. Samanaikaisesti verkkotiedonhaku tiedonhaun muotona on vakiintunut. Tampereen yliopiston kirjasto liittyi vuoden 1997 alusta mukaan opetusministeriön rahoittamaan valtakunnalliseen virtuaalikirjastoprojektiin. Se oli tieteellisten kirjastojen yhteishanke, jossa tutkittiin Internetin tietoresurssien käyttökelpoisuutta ja laadittiin tieteenalakohtaisia virtuaalikirjasto-

ja. Tampereen yliopiston kirjasto laati informaatiotutkimuksen ja kirjasto- ja tietopalvelualan, sosiologian, sosiaalipsykologian sekä viestinnän ja journalismin virtuaalikirjastot. Näihin virtuaalikirjastoihin kuvailtiin alakohtaisesti world wide webistä löytyviä Internet-sivustoja, vapaasti käytettävistä tietokannoista, verkkojulkaisuista sekä eri organisaatioiden kotisivuja. Virtuaalikirjasto on muuttunut Tieteen linkkitaloksi, eikä Tampereen yliopiston kirjasto ole enää siinä mukana, vaan kehittämässä muita tiedonhakumuotoja.

Elektronisten aineistojen hankinta on pääasiassa tapahtunut yhteistyössä muiden korkeakoulukirjastojen kanssa. Kansallisesti on nimittäin luotu oma elektroninen kirjasto eli FinELib (Finnish Electronic library), joka neuvottelee elektronisten aineistojen käyttöoikeussopimuksia jäsenilleen, kuten Tampereen yliopiston kirjastolle. Kirjastoon onkin hankittu FinELibin kautta valtavasti erilaisia elektronisia lehtiä, viitetietokantoja, sanakirjoja sekä hakuteoksia. Kirjastoon on hankittu myös elektronisessa muodossa kokonaisia kirjoja, sillä ensimmäisenä kirjastona Suomessa Tampereen yliopiston kirjasto hankki vuonna 2002 oikeudet elektroniseen kirjapalveluun NetLibraryyn. Kirjaston oppimiskeskushankerahoilla yhdessä laitosten edustajien kanssa NetLibrary:stä valittiin noin sata teosta kaikkiaan yli 50 000:n kokotekstikirjan joukosta. Osa hankituista teoksista sisältyi yliopiston kurssivaatimukseen. Näiden sadan teoksen lisäksi NetLibraryyn kautta saatiin useita satoja kaunokirjallisia teoksia käyttöön korvauksetta. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että

asiakkaat saattoivat lukea yliopiston verkossa kirjoja suoraan näyttöpääteltään.

Elektronisten aineistojen voimakkaan kasvun johdosta kirjastossa on tullut tarpeelliseksi tarjota lisää laitteita sekä fyysisiä tiloja elektronisten aineistojen käyttöä varten. Moderni kirjasto nähdäänkin oppimiskeskukseksi, joka tarjoaa laitteet ja sen myötä mahdollisuuden käyttää e-aineistoja, eikä ainoastaan kokoelmana fyysisesti käytettäviä kirjoja. Etenkin opiskelijat ja muut asiakkaat, joilla ei ole yliopistossa omaa työhuonetta, ovatkin ottaneet oppimiskeskusmikrot tehokkaaseen käyttöön ja niiden lukumäärää on vuosittain lisätty. Yliopiston tutkimus- ja opetushenkilökunnalle kirjasto on siirtynyt yhä enemmän suoraan omalle tietokoneelle.

Uusissa osastokirjastoissa eli Tertiossa ja Humanikassa oppimiskeskus-ajattelu on otettu huomioon jo suunnitteluvaiheessa. Esimerkiksi Tertiossa oppimiskeskus on käytettävissä 24 tuntia vuorokaudessa. Oppimiskeskustiloihin pääsee opiskelijakorttiin sisältyvällä tai tietokonekeskuksesta saatavalla kulkukortilla. Pääkirjaston tilojen järjestäminen oppimiskeskus-ajattelun mukaisesti on ollut huomattavasti haasteellisempaa, sillä vanha tehdasrakennus tilana ei ole ollut helposti muunneltavissa. Tästä huolimatta sekä Attilan toisen kerroksen vanhaan käsikirjastotilaan että viidenteen kerrokseen sijoitetut oppimiskeskusmikrot ovat kiitettävästi löytäneet asiakkaansa. Vuonna 2006 avattava uusi pääkirjasto tulee parantamaan tilannetta. Oppimiskeskusmikrojen lisäksi kirjaston kaikissa toimipisteissä on myös

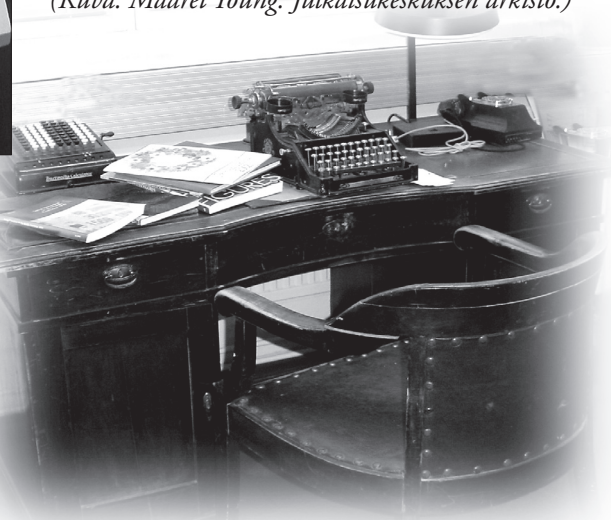
verkkoyhteyksillä ja työasemilla varustettuja ryhmätyöhuoneita.

Tampereen yliopiston kirjastosta on tullut aikaisempaa enemmän myös kirjasto ilman seiniä. Kirjastopalvelut ovat elektronisten aineistojen myötä siirtyneet jo osittain pois fyysisestä tilasta, jollainen mielikuvana usein ihmisillä kirjastosta on. Elektronisten kokoelmien lisääntymisestä huolimatta on kuitenkin muistettava, että paine-

tut kokoelmat ovat olennainen osa kirjastoa ja sen palveluja. Tampereen yliopiston kirjaston tärkeimpänä tehtävänä on tarjota yliopiston opiskelijoille, opettajille ja tutkijoille monipuolisia tieto- ja aineistopalveluja, jotka ovat tarpeellisia ja joita myös aktiivisesti käytetään. Siksi kirjaston uudenaikaisista aineistoista kertominen asiakkaille sekä niiden käytön opastaminen kuuluvat kirjaston tärkeimpiin haasteisiin tätä kirjoitettaessa. Kirjasto ja sen kokoelmat ovat olemassa käyttöä varten. ☒

*Kuva vasemmalla: Attilan oppimiskeskus.
(Kuva: Marianne Partanen. Kirjaston arkisto.)*

*Kuva alla: Kirjoituspöytä TiedeDivarissa.
(Kuva: Maaret Young. Julkaisukeskuksen arkisto.)*

Tämän historiikin tekemisen päälähteinä on käytetty:

I) Tampereen yliopiston ja sen edeltäjien vuosikertomuksia sekä Tampereen yliopiston kirjaston vuosikertomuksia.

II) Haastatteluja.

Järvelä, Veli-Martti, virastomestari, 6.10.2004.

Knaapi-Rung, Hilkkka, kirjaston asiakas, 14.10.2004.

Knuuttila, Eila, osastonjohtaja, 2.11.2004.

Koivisto, Antero, virastomestari, 6.10.2004

Korsumäki, Vappu, kirjastoamanuenssi, 29.10.2004.

Manninen, Paula, osastonjohtaja, 6.9.2004.

Pesonen, Leena, osastonjohtaja, 3.9.2004.

Seppälä, Mirja, kirjastonhoitaja, 18.8.2004.

Sisättö, Outi, kustannuspäällikkö, 30.11.2004.

Suomi, Terttu, osastonjohtaja, 8.9.2004.

Wisakanto, Tarja, informaattikko, 8.10.2004.

Väyrynen, Eeva, osastonjohtaja, 10.9.2004.

III) Sanoma- ja aikakauslehtiä

Aviisi 1966–2004.

Tapiiri 1978–2001.

Teisku 1948–1960.

Yliopistouutiset 1976–2004.

YYKOO 1960–1966.

IV) Yliopistosta kirjoitettuja historiikkejä

Kaarninen, Mervi: *Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000*. Porvoo 2000.

Rasila, Viljo: *Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1925–1966*. Tampere 1973.

K Kirjaston johtajat

Kirjastosta tuli itsenäinen yksikkö vasta vuonna 1941.
Siihen saakka kirjastohenkilökunta hoiti kirjastoa, mutta ei vastannut sen toiminnasta.

Aili Konkka, kirjastonhoitaja 1926–1933
Aino Huotari, kirjastonhoitaja 1933–1937
Viljam Laaksonen, kirjastonhoitaja 1937–1945

Vuoteen 1945 kirjaston esimiehenä toimi opettajakunnan edustaja.
Vasta vuodesta 1945 kirjastolla on ollut päätoiminen johtaja.

Henrik Schauman, kirjastonhoitaja 1945–1950
Helle Kannila, kirjastonhoitaja 1950
Helmi Nykänen, kirjastonhoitaja 1951
Karl-Erik Henriksson, kirjastonhoitaja 1951–1958
Helmi Nykänen, kirjastonhoitaja 1958
Mirja Tuuri, kirjastonhoitaja 1959
Arvo Seppälä, kirjastonjohtaja 1960–1977
Anneli Veilahti, kirjastonjohtaja 1977
Hannele Soini, ylikirjastonhoitaja (1978–2000)
Maija Ikonen, ylikirjastonhoitaja (2000)
Mirja Iivonen, ylikirjastonhoitaja (2001–)

Kirjaston henkilökunta 1.9.2005

Aavola Hilikka, hallintoasiainsihtööri
Ahlholm-Kannisto Anniita, kirjastoamanuenssi
Ahtola Anneli, erikoissuunnittelija
Bourramman Riitta, kirjastoamanuenssi
Csiszár István, atk-suunnittelija
Einemäki-Pakonen Eija, kirjastoamanuenssi
Eklin Leena, kirjastoamanuenssi
Envall Maaret, kirjastoamanuenssi
Flinkkilä Pirkko, kirjastoamanuenssi
Haavisto Maija, kirjastonhoitaja
Halminen Merja, myyntisihtööri
Harri Taina, kirjastosihtööri
Heikkinen Eija, kirjastoamanuenssi
Hietanen Kari, kirjastosihtööri
Horsma-aho Leena, kirjastoamanuenssi
Huuskonen Saira, kirjastoamanuenssi
Hyvönen Irmeli, kirjastosihtööri
Hyödynmaa Merja, informaattikko
Hälinen Annikki, suunnittelija
Hämäläinen Minna, kirjastoamanuenssi
Iivonen Mirja, ylikirjastonhoitaja
Ikonen Maija, kirjaston toimistopäällikkö
Jaatinen Maija, kirjastoamanuenssi
Jokilehto Marja-Leena, kirjastonhoitaja
Järvinen Tuula, myyntisihtööri
Kareinen Osmo, atk-neuvoja
Kiuru Eila, kirjastoamanuenssi

Kolehmainen Soile, kirjastoamanuenssi
Kymäläinen Erja, kirjastosihtööri
Laskujärvi Maarit, kirjastoamanuenssi
Leppänen Sari, kirjastosihtööri
Levälahti Soile, julkaisuamanuenssi
Litmanen Marja-Leena, kirjastoamanuenssi
Manninen Paula, osastonjohtaja
Marttila Heli, kirjastonhoitaja
Mattsson Sonja, amanuenssi
Mehtonen Pentti, kirjastosihtööri
Mäki Kati, informaattikko
Mäki Riikka, kirjastosihtööri
Mäkinen Mirja, informaattikko
Mäntynen Johanna, kirjastosihtööri
Nissilä Paula, kirjastoamanuenssi
Nummi Tuija, kirjastoamanuenssi
Nurminen Hannele, informaattikko
Nurminen Johanna, kirjastosihtööri
Odell Eija, kirjastoamanuenssi
Palttila Anna-Maija, kirjastoamanuenssi
Partanen Marianne, tiedottaja
Pesonen Leena, osastonjohtaja
Pyykkö Leena, kirjastosihtööri
Pyykönen Sinikka, kirjastosihtööri
Qvick-Kansanaho Carina, kirjastoamanuenssi
Ranta-Puska Kaija, kirjastoamanuenssi
Rinne Marko, kirjastosihtööri

Sallama Sisko, informaattikko
Salomaa-Rauhala Mervi, kirjastoamanuenssi
Siikala Tuula, osastonjohtaja
Silvola-Parkki Jaana, kirjastonhoitaja
Sisättö Outi, kustannuspäällikkö
Suomi Terttu, osastonjohtaja
Syvälahti Kati, kirjastosihtööri
Tahvanainen Seija, kirjastonhoitaja
Tevaniemi Johanna, informaattikko
Tiilikainen Irene, kirjastosihtööri
Toivonen Leena, osastonjohtaja
Tuhkio Maritta, informaattikko
Vanamo Heli, kirjastonhoitaja
Vesa Marja-Liisa, kirjastosihtööri
Wisakanto Tarja, informaattikko
Vuorisalmi Timo, erikoissuunnittelija
Väyrynen Eeva, osastonjohtaja
Young Maaret, julkaisusihtööri